Міністерство освіти і науки України
Національна академія наук України
Південний науковий центр НАН та МОН України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Первинна профспілкова організація ЧНУ імені Петра Могили
Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ
Державний архів Миколаївської області
ДУ «Національний науковий центр радіаційної медицини НАМН України»
Державний аграрний університет Молдови (Кишинів)
Університет гуманітарних та природничих наук ім. Яна Длугоша (Польща)
Університет імені Адама Міцкевича (Польща)
Leipzig University of Applied Sciences (Німеччина)
Ca` Foscari University, Venice (Італія)

ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2022: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі

XVI Міжнародна наукова конференція
23–26 червня 2022 р., м. Миколаїв

ТЕЗИ

**Ресурси забезпечення соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону.
Обліково-фінансове забезпечення діяльності підприємств у сучасних умовах.
Геодезія, землеустрій і кадастр: тенденції розвитку в умовах становлення ринку і децентралізації управління.**

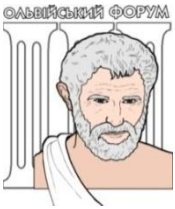

Миколаїв
2022

Ольвійський форум – 2022: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XVI міжнар. наук. конф. 23–26 червня 2022 р., м. Миколаїв : тези доп. : Ресурси забезпечення соціально-економічного розвитку Причорноморського регіону. Обліково-фінансове забезпечення діяльності підприємств у сучасних умовах. Геодезія, землеустрій і кадастр: тенденції розвитку в умовах становлення ринку і децентралізації управління / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. – 120 с.

© ЧНУ ім. Петра Могили, 2022

Секція.
РЕСУРСИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

УДК 338.439

Назарова Л. В.,
д-р екон. наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та підприємництва,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

НЕОБХІДНІСТЬ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Україна є світовим лідером експорту зернових, соняшникової олії, меду, курятини та інших продуктів харчування. Кожна п'ята тонна української пшениці йде на випічку хліба та хлібопродуктів в країнах Близького Сходу, Африки та Південно-Східної Азії. Двадцять відсотків експортованої кукурудзи годує тваринництво та птахівництво Італії, Іспанії та Португалії. На ринок вже зараз впливають невизначена політична ситуація та припинення відвантаження української продукції в портах Чорного моря. Як приклад, за інформацією Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО), лише протягом останніх тижнів індекс цін на зернові збільшився на 3%, зокрема, вартість пшениці зросла на 2,1%, порівняно з минулим місяцем. За даними Всеукраїнської Аграрної Ради на початок осені 2022 року Україна через неможливість здійснення експортних операцій матиме запас зернових, який оцінюється в 30–32 млн. тон при річній необхідності України в зернових в 25 млн. тон. Це породжує значну проблему в зберіганні, а також значну нестачу коштів у аграріїв. Зменшуються можливості переробки сільськогосподарської сировини через руйнування підприємств, через порушення логістичних зв'язків, звуження можливостей транспортування. У зв'язку із цим стає очевидною необхідність пошуку резервів підвищення ефективності використання потенціалу наявних харчових підприємств як виклик воєнного часу. Необхідна розробка моделі організаційно-економічного механізму формування ресурсного потенціалу й оцінки його ефективності, обґрунтування заходів інтеграції господарських суб'єктів у

продовольчій сфері, вибір варіантів комплексного використання сировини й методів маркетингового просування продуктів.

Підкреслимо, що ресурсний потенціал харчових підприємств є системою взаємозалежних елементів (сировинні, трудові, фінансові, інноваційні, інформаційні ресурси, основні й оборотні кошти), що формують базу в досягненні максимального результату в задоволенні потреби в харчової продукції й підвищенні ефективності підприємств її що виробляють.

На основі систематизації особливостей функціонування харчових підприємств, ми вважаємо, що слід уточнити економічну категорію конкурентоспроможність ресурсного потенціалу – це система елементів, що забезпечують можливість безперервної реалізації продукції з унікальною товарною перевагою, що відповідає за якісними й вартісними характеристиками потребам населення й вимогам технічного регламенту, при повному відшкодуванні витрат на виробництво й формуванні необхідних накопичень.

Використання ресурсного потенціалу здійснюється в середовищі системоутворювальних елементів регіональних галузевих переваг конкурентного простору. Стосовно особливостей харчової галузі може бути запропоноване таке визначення економічної категорії конкурентний простір – це системна взаємодія складових прямих і непрямих елементів галузевого ринку, що визначають стан конкурентного середовища з урахуванням регіональних особливостей виробництва продовольства, організації продажів, зберігання продукції і її споживання населенням. Структурна модель взаємодії елементів конкурентного простору харчової галузі представлена на рис. 1.

Продовольчий товарний ринок є системою взаємин виробників, переробників, посередників і споживачів харчових продуктів. Сьогодні ситуація така, що за допомогою локальних заходів на підприємстві не вдається забезпечити ефективне вирішення актуальних завдань, перебороти негативний вплив суб'єктивних і об'єктивних факторів воєнного стану, що обмежують ефективне використання наявного ресурсного конкурентного потенціалу.

Основними факторами, що визначають до 80 % зміни основних параметрів продовольчого ринку на сьогодні є:

- частина видатків населення на придбання продовольчої продукції від загальних споживчих витрат. Через військові дії, втрату роботи, зростання цін на продовольчу групу ця частка зросла і продовжує зростати;

- витрати сировини на виробництво готової продукції також продовжують зростати, перш за все за рахунок нестачі паливно-мастильних матеріалів і їх значного удорожчання;
- витрати на виробництво сільськогосподарської сировини (корми, добрива, ПММ та ін.), яке також відбувається під впливом зростання цін на паливо та інші фактори.

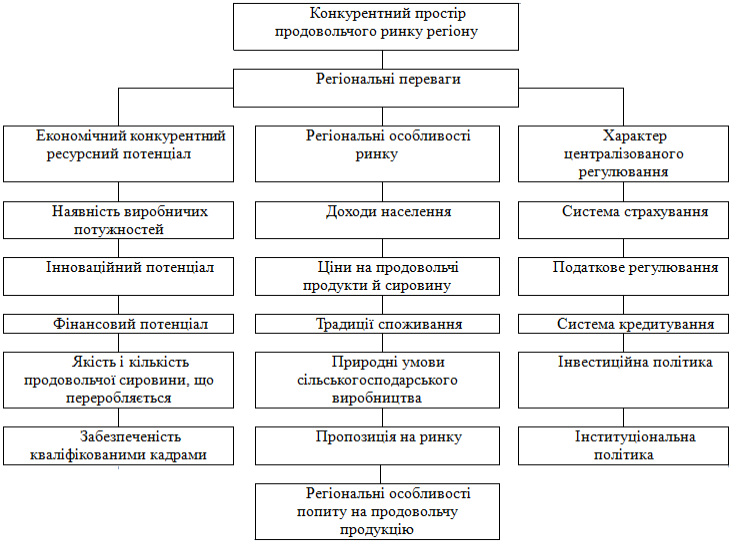

Рисунок 1 – Структура конкурентного простору продовольчого ринку

Аналізуючи вплив вказаних факторів на виробництво, ціни й споживання харчових продуктів, ми можемо стверджувати також, що з метою захисту інтересів і споживачів, і підприємств роль держави зростає. Аналіз застосовуваних походів до розробки заходів ефективного використання ресурсного потенціалу показав, що харчова галузь виступає як незамкнена система, заснована на комерційних відносинах з партнерами й споживачами. Механізм взаємин повинен реагувати на зміни, що зачіпають інтереси підприємства й кон'юнктури ринку, на базі розвитку інтегрованих відносин. Як практичне їхнє втілення варто створювати добровільні регіональні об'єднання, що передбачають довгострокове співробітництво, обумовлене конкретними угодами й гнучкими структурами; можливість зміни вихідних умов діяльності; розподіл ризику за прийняття рішень між учасниками при значній допомозі держави.

УДК 351:35.08

Стоян О. Ю.,
д-р наук з держ. упр., канд. екон. наук, доцент,
завідувач кафедри менеджменту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОБҐРУНТУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД ТА КОНФІГУРАЦІЇ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ КЕРІВНИКІВ-УПРАВЛІНЦІВ

З метою модернізації і приведення у відповідність до норм та стандартів Європейського Союзу вітчизняної сфери публічного управління, українська держава здійснює комплекс тематичних заходів, вектор яких спрямований, зокрема, і на розвиток управління людськими ресурсами й підвищення рівня кадрового потенціалу керівників у сфері публічного управління. Відповідно до європейської практики у сфері публічного управляння, ключовим інструментом управління людськими ресурсами виступає лідерство. У зв'язку із цим активне впровадження лідерських компетентностей у систему розвитку осіб органів публічної влади має якісно зміцнити кадрову складову системи публічного управління. Сьогодні існує необхідність запровадження критеріїв гострішого відбору посадових осіб органів публічної влади з урахуванням їхніх або вже наявних лідерських компетентностей, або лідерського потенціалу. Також з урахуванням того факту, що не всі керівники органів публічної влади є лідерами, розвиток лідерських якостей і впровадження лідерських компетентностей є на часі і виступає своєрідною запорукою забезпечення сучасного ефективного вітчизняного публічного управління. Саме цими чинниками обумовлено актуальність нашого дослідження.

Перші десятиліття XX ст. ознаменувалися початком вивчення управління, а лідерство, як запорука ефективного управління, стало об'єктом всебічного дослідження. Усвідомлюючи вагомість та розуміючи потенціал використання лідерства у сфері управління сучасні дослідники у різних наукових галузях приділяють лідерству особливу увагу.

Серед науковців, які досліджували різні аспекти лідерства, вважаємо за потрібне виділити таких дослідників, як: А. Вишневський, Л. Гогіна, Н. Гончарук, А. Ліпенцев, О. Нестуля, І. Сурай.

Колективом таких дослідників, як Т. Євтухова, Ю. Легенько, О. Родіонов, О. Руденко розглядається сутність поняття «лідерство», основні теорії та стилі лідерства; розкриваються складові розвитку

персонального лідерства та особливості розвитку лідерства в органах публічної влади тощо.

У працях Ю. Ковбасюка висвітлюються концептуальні та методологічні аспекти сучасного лідерства, досліджується закордонний досвід, аналізується розвиток лідерства на державній службі як умова належного врядування тощо.

У наукових дослідженнях А. Чечель розглядається лідерство як напрям кадрової політики на державній службі, як інструмент активізації та підвищення ефективності діяльності органів публічної влади; аналізуються особливості розвитку лідерських якостей серед посадових осіб органів публічної влади тощо. У працях таких дослідників, як К. Процак, І. Матвій здійснюється характеристика сучасних концепцій лідерства, висвітлюються підходи до формування знань, умінь та навичок керівників публічної сфери, систематизуються ключові елементи лідерської компетентності публічних службовців тощо. У публікаціях Р.Сторожева розглядаються питання лідерства, професійних компетентностей, підходів до визначення професійних компетентностей лідерства та їх класифікації тощо.

У наукових доробках В. Шатуна досліджуються проблеми формування компетентностей лідерства, визначаються якості та особисті характеристики ефективних керівників, аналізуються відмінності між керівником і лідером, наводяться програми розвитку лідерства тощо.

У роботах С. Гайдученко розкривається зміст основних складових моделі компетентності лідерства керівників в управлінні персоналом публічної служби, узагальнюються основні профілі компетентності лідерства керівників у сфері публічної служби тощо.

Однак, віддаючи данину поваги вищезазначеним науковцям, і зважаючи на поліаспектність лідерства як об’єкту дослідження, проблематика визначення і розкриття змісту лідерських компетентностей для керівників-лідерів у сфері публічного управління залишається не повністю розкритою, а отже, зумовлює подальші наукові дослідження.

Під час аналізу останніх досліджень і публікацій з даної тематики ми виявили, що у деяких сучасних наукових публікаціях поряд із дефініцією «компетентність» вживається і така як, «компетенція». При чому, ці поняття і досі або не розмежовуються, або вживаються як синоніми, або між ними взагалі не визначають змістовної різниці. Ця ситуація потребує виправлення.

У науковий обіг терміни «компетентність», «компетенція» було введено у 70-ті роки минулого століття у публікаціях Р. Бадера,

Д. Равена, А. Шелтена. На сьогодні нараховується більше десятка варіацій цих понять.

Відповідно до академічних визначень науки «Державне управління» зазначених в енциклопедії державного управління компетенція (від лат. competentia – відповідальність, узгодженість) розглядається як сукупність повноважень (прав та обов'язків) будь-якого органу, посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, організовувати та контролювати їх виконання, вживати в необхідних випадках заходи відповідальності тощо. А компетентність – це спроможність за рахунок набутих знань виконувати певний комплекс робіт або керувати його виконання з відповідною швидкістю, якістю та ефективністю, що являє собою певний процес або певну частину процесу, функцію або певну частину функції.

Для більш зрозумілого і змістовного усвідомлення понять «компетентність» і «компетенція» визначимо їх ключові слова-маркери (що обумовлюють їх відмінність і запобігають підміні одне іншим) у контексті успішної професійної діяльності керівників сфери публічного управління. У науковій літературі існує низка трактувань даних понять, але ключовими словами-маркерами у визначенні поняття «компетентність» є знання, вміння, навички, успішність, відповідна професійна поведінка, креативність, ініціатива, відданість справі, лідерство і, нарешті, відповідні професійні якості особистості. Основними ключовими словами-маркерами визначення поняття «компетенція» є коло професійних обов'язків, повноважень, завдань тощо.

Відповідно до сучасних принципів розробки моделей компетентностей, останні розуміються як базові якості людей, що проявляються в стійких варіантах поведінки або мислення, поширюваних на різні ситуації в професійній сфері. Ці базові якості в кінцевому підсумку дозволяють людині успішно вирішувати професійні завдання у своїй галузі діяльності.

Ми розглядатимемо компетентність як характеристику керівника органу публічної влади, яка дозволяє йому демонструвати ефективні моделі поведінки в галузі публічно-управлінської діяльності задля досягнення заздалегідь поставлених цілей.

Типи та варіації компетентностей не є вичерпними. У зв'язку із цим, як варіант, виділяється п'ять основних типів компетентностей: базові мотивації; психофізіологічні особливості (такі, наприклад, як швидкість і тип реакції); регулятивні механізми (до кола яких автори концепції включають цінності, установки, Я-концепцію особистості,

психологічні феномени); знання; вміння та навички. Вирізняють, також, комунікативні, конфліктологічні, мовленнєві, соціально-психологічні, стратегічні, технологічні, професійні, лідерські компетентності тощо.

Лідерські компетентності є похідними від лідерства. У теорії державного управління термін «лідерство» розглядається як управлінські взаємовідносини між керівником і підлеглими, засновані на ефективному поєднанні різних джерел влади і спрямовані на спонукання людей працювати на досягнення поставлених цілей.

Лідерство є сучасною концепцією управління, зокрема, управління змінами, для якої має значення не рівень посади, а ступінь впливовості діяльності особи. Лідерство – це нова якість управління людськими ресурсами. Якщо класичний менеджмент передбачав систематичне підштовхування працівників до того, що керівник вважає необхідно робити, лідерство – це здатність вести працівників за собою до спільної мети, надихати їх так, щоб вони самі хотіли робити те, що є необхідним. Лідерство ґрунтується на ідеалах творчості, проактивності, стратегічного мислення, довіри та поваги до людей тощо. Лідерство є одним з найдефіцитніших управлінських ресурсів, що повною мірою відчувається в умовах значних змін в Україні на всіх рівнях управління.

Незважаючи на те, що поняття «лідерство» тлумачиться дослідниками з різних теоретико-методологічних позицій, принципових розбіжностей у його змістовному розумінні немає.

Сьогодні питання лідерства є важливим напрямом кадрової політики у публічному управлінні як інструмент активізації та підвищення ефективності діяльності органів публічної влади.

Лідерські компетентності належать до сфери керівництва та управління людьми. Вони відображають здатність керівника розпоряджатися власною владою, спрямовувати діяльність підлеглих у певному напрямі, надавати підлеглим підтримку, виявляти до них зацікавленість і наділяти їх повноваженнями. Крім цього, лідерські компетентності допускають наявність у керівника здатності створювати у підлеглих направленість на загальне завдання, уміння працювати з різнорідним колективом, підтримувати творчу активність підлеглих і формувати в організації почуття спільності, створювати команду і т. п. Прояв лідерських компетентностей багатоплановий. Сучасний керівник-лідер (процесуальний лідер) повинен володіти такими базовими компетентностями: мотивація до досягнення (переважання орієнтації на досягнення мети, на результат); внутрішнє прагнення до саморозвитку; креативність; працездатність; уміння

надихати, заражати ідеями; управлінська компетентність (здатність до постановки цілей, здатність прогнозувати, планувати, приймати рішення, спонукати інших до дії, контролювати); уміння діяти в невизначених ситуаціях, уміння орієнтуватись на головне, уміння контролювати ситуацію з урахуванням вирішуваних завдань; патріотизм і прийняття соціальної відповідальності; знання та вміння у спеціальних сферах (управління громадською організацією, фандрейзинг, лідерство і командоутворення, ділові комунікації, національна соціально-політична система, включаючи розуміння історії її виникнення, міжнародного контексту і тенденцій розвитку). Дані компетентності не є вичерпними, але – обов'язковими для сучасного керівника-лідера (процесуального лідера).

Питанням визначення найбільш вдалої конфігурації лідерських компетентностей керівників-управлінців свою увагу приділяють сучасні вітчизняні дослідники з різних наукових галузей.

Так, наприклад, д-р. пед. наук В. Міляєва до компетентностей лідера зараховує такі: прагнення і вміння вести колектив за собою; мотивація першості, що розповсюджується на всіх членів колективу; впливовість; заглибленість у свою справу; професійність і креативність; психологічна надійність; постійне самовдосконалення.

За рахунок своєї деталізації на окрему увагу заслуговує розгляд лідерських компетентностей, які визначає д-р. держ. упр. Ю. Ковбасюк. Серед них можна назвати такі: орієнтацію на результат – спроможність брати на себе відповідальність, прогнозовано та послідовно діяти відповідно до визначених цілей із метою досягнення очікуваних результатів, здатність до управління наявними ресурсами, враховуючи потреби та пріоритети організації; аналітичне мислення – здатність об'єктивно сприймати, вивчати та викладати інформацію, що передбачає її узагальнення з різних джерел, врахування деталей і тенденцій, визначення проблем, їхньої важливості та причинно-наслідкових зв'язків; основу для розвитку Довгострокового бачення, скоординованості та послідовності дій; управління людськими ресурсами – спроможність керівників дотримуватися послідовного стратегічного підходу до управління персоналом, відповідати за планування людських ресурсів, добір кадрів, розвиток їхньої спроможності та організацію діяльності на основі поточних та майбутніх потреб організації, мотивування досконалої діяльності, визнання внеску працівників у діяльність відомства та підтримку сприятливих умов праці; ефективну комунікацію – здатність до ефективного обміну інформацією як за горизонталлю, так і за вертикаллю, з метою досягнення розуміння та підтримки на шляху реалізації цілей організації; вміння чітко та зрозуміло формулювати свою точку зору,

враховуючи потреби аудиторії, у різних умовах та з використанням різних форм (письмово та усно) та способів комунікації; спроможність дослухатися до інших та забезпечення постійного зворотного зв'язку. До наведених варіацій лідерських компетентностей додаємо такі, які, на нашу думку, будуть актуальними у майбутньому: дотримання принципів публічного управління; володіння знаннями, щодо механізмів та процедур діяльності у сфері публічного управлінні; здатність керівників-лідерів управляти з орієнтацією на результат; аналітичне мислення та стратегічне планування; усвідомлення відповідальності за управління людськими ресурсами; ефективна комунікація.

Розглядаючи людський капітал як одну із базових цінностей, сучасна сфера публічного управління орієнтується на пріоритетну роль керівника-лідера в публічному органі. З урахуванням цієї орієнтації з'являється потреба у створенні умов для постійного розвитку керівних кадрів, зокрема, їхніх лідерських якостей і компетентностей. Цьому мають активно сприяти Центри підвищення кваліфікації осіб органів публічної влади, програми яких, орієнтуючись на новітні форми навчання, мають обов'язково враховувати потребу посадових осіб у розвитку їхніх лідерських якостей і компетентностей.

При конкурсному відборі на керівні посади органів публічної влади кандидати мають оцінюватися з точки зору володіння лідерськими компетентностями або, принаймні, з урахуванням визначення лідерського потенціалу.

УДК 657

Прокопович Л. Б.,
канд. екон. наук, доцент кафедри обліку і економічного аналізу,
НУК ім. адм. Макарова, м. Миколаїв, Україна

ПІДВИЩЕННЯ ДОСТОВІРНОСТІ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ТОВАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Товарна продукція є важливим показником, який характеризую результати діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Проблемі оцінки рівня товарної продукції присвячено багато досліджень. Проте залишається низка невирішних проблем, які потребують розв'язання.

Метою дослідження є підвищення достовірності оцінювання рівня товарної продукції сільськогосподарського підприємства.

Для дослідження початкових даних були використані показники, які наведені у табл. 1 публікації авторів Ципліцька О. О. та Сисан О. М. Де наведена інформація про динаміку величини товарної продукції (Y) ПрАТ «АгроПартнер». Як фактори досліджувалися: X1 – кількість працівників, X2 – активи підприємства. З метою відбору факторів для побудови моделі була побудована кореляційна матриця (див. табл. 1).

Таблиця 1

Кореляційна матриця

	Y	X1	X2
Y	1,00	0,97	0,92
X1	0,97	1,00	0,97
X2	0,92	0,97	1,00

Обидва фактори відповідно до шкали Чеддока мають дуже сильний зв'язок (величина коефіцієнта Пірсона більше 0,9) із залежною змінною. Проте дані табл. 1 також вказують на існування сильного кореляційного зв'язку (0,97) між обраними факторами. Для перевірки такого зв'язку була побудована зворотна матриця (див. табл. 2).

Таблиця

Зворотна матриця, R^{-1}

16,57090947	-16,06312956
-16,06312956	16,57090947

Оскільки значення на головній діагоналі 16,57 більше 4 (див. табл. 2), то це підтверджує наявність мультиколінеарності між факторами X1 та X2. Тому було прийнято рішення побудувати лінійні (див. формули 1, 2) та нелінійні (див. формули 3, 4) регресійні моделі для кожного з факторів окремо. Знайдені величини внутрішніх параметрів моделей наведені у табл. 3.

$$\hat{y} = a_0 + a_1 \times x + \varepsilon, \quad (1)$$

$$\hat{y} = a_1 \times x + \varepsilon, \quad (2)$$

$$\hat{y} = a_0 + a_1 \times x + a_2 \times x^2 + \varepsilon \quad (3)$$

$$\hat{y} = a_1 \times x + a_2 \times x^2 + \varepsilon, \quad (4)$$

Таблиця 3

Параметри моделей

параметр	Номер моделі		
	1	2	3
для фактору X1			
a_0	37,49952666	-	316,2003671
a_1	1,237310983	1,240568732	1,163070241
a_2	-	-	3,77323E-06
для фактору X2			
a_0	2083,304442	-	2256,763051
a_1	0,963675481	1,124080349	0,917838536
a_2	-	-	2,12225E-06

Для перевірки значимості параметрів побудованих моделей скористуємося розрахунком *p*-значення (див. табл. 4). Оскільки величина *p*-значення параметру a_1 моделі 2 для обох факторів менше 0,05, це підтверджує значимість параметрів цих моделей. Для інших моделей спостерігається часткова (моделі 1, 4) або повна (модель 3) незначимість параметрів, тому дані моделі були відкинуті для подальшого аналізу.

У табл. 5 відображено порівняння відібраних на попередньому етапі моделей. Величина коефіцієнту детермінації в лінійних моделях перевішує 0,95, тому можна зазначати про високу точність апроксимації. Через те що величини розрахункового критерія Фішера перевищують табличні значення, то у всіх моделях наявна висока достовірність результатів. Проте, якщо розглядати величину середнього абсолютного відсотку помилки (MAPE, див. табл. 5), то за таким показником модель за фактором X1 є найліпшою.

Таблиця 4

***p*-значення**

параметр	Номер моделі		
	1	2	3
для фактору X1			
a_0	0,981292135	-	0,94727095
a_1	0,001099319	5,30244E-06	0,364736185
a_2	-	-	0,949432136
для фактору X2			
a_0	0,398994908	-	0,652123563
a_1	0,008374341	0,000107377	0,431966971
a_2	-	-	0,965888453

Таблиця 5

Порівняння лінійних моделей

Фактор	Коефіцієнт детермінації, R^2	Критерій Фішера, F	Середній абсолютний відсоток помилки, MAPE	
		розрахунковий	табличний	
X1	0,988068499	414,059	6,608	13,819
X2	0,96041628	121,315		21,291

Також була побудована двофакторна модель на основі бінарного дерева рішень (див. формулу 5 та рис. 1):

$$\hat{y} = f(x_1, x_2) + \varepsilon, \quad (5)$$

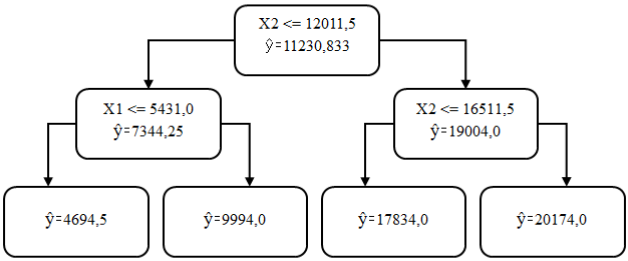

Рисунок 1 – Схема бінарного дерева рішень

Як гіперпараметри моделі були використані: глибина дерева, рівень точності приросту інформативності, кількість неоднакових предикатів у вузлу дерева. Критерієм якості під час поділу вузла був використаний квадрат помилки.

Величина коефіцієнту детермінації бінарного дерева рішень перевішує 0,95 (R^2=0,980). Порівнюючи із згаданою лінійною моделлю за фактором X1, модель на основі дерева рішень має більш ліпшу величину MAPE (11,969<13,819) та використовує обидва фактора.

Висновки. Розроблені моделі прогнозування рівня товарної продукції сільськогосподарського підприємства. Запропоновані альтернативні моделі, зроблено їхнє порівняння.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні можливості використання інших методів, таких як генетичний алгоритм та випадковий ліс.

УДК 338.2(477)

Верланов Ю. Ю.,
канд. екон. наук, професор кафедри економіки та підприємництва,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

КОРУПЦІЯ В МАЛОМУ БІЗНЕСІ: ПОДОЛАТИ НЕ МОЖНА ДОЗВОЛИТИ

Малий бізнес відіграє важливу роль як один із факторів економічного розвитку країн. В усьому світі підприємства малого і середнього бізнесу справляють важливий внесок у створення робочих місць та глобальний економічний розвиток. В Україні середні та малі підприємства забезпечують сьогодні біля 75% зайнятості та 57% доданої вартості. Невипадково, що уряди країн та міжнародні організації приділяють значну увагу створенню сприятливих умов для функціонування та розвитку малих підприємств.

Семантично малий бізнес протиставляється великому та порівнюється з ним під час досліджень. Разом з цим він є своєрідним феноменом соціально-економічних відносин. Його функціонування відрізняє швидший процес прийняття рішень, націленість на певні ніші ринку, персоналізація обслуговування клієнтів, місцеві пріоритети тощо. У той же час воно супроводжується високою динамічністю й невизначеністю зовнішнього середовища та пов'язаними з цим ризиками, обмеженим доступом до інформації та фінансових ресурсів, чутливістю до державного регулювання. Особливим фактором, що впливає на діяльність малих підприємств та, зрештою, на економічний розвиток є корупція.

На сьогодні не існує загальновизнаного визначення корупції, не існує й загальноприйнятої її типології. Корупція може охоплювати різні напрямки діяльності суспільства: політичну, економічну, публічну, та проявлятися у чисельних формах: хабарництво, змови, вимагання, фаворитизм, подарунки, кумівство, сімейність та заступництво. Ми будемо розглядати економічну дрібну (petty) корупцію, де до корупційної діяльності задіяні представники малого бізнесу (індивіди й фірми) та постачальники державних послуг, органи контролю, дозвільні інституції, фінансово-кредитні установи тощо. Форми ж корупції не мають значення. Головне, що корупція змінює характер економічних відносин та має взаємний вплив на інституційне середовище.

Малий бізнес на відміну від великих підприємств характеризується певними специфічними рисами, на яких власне і вирощується корупція. Серед них можна назвати такі:

1. Чутливість до стану економічного середовища: низький ступінь розвитку економіки країни обумовлює її динамічність, а разом з цим і високу невизначеність діяльності та ризики.

2. Обмеженість ресурсів (інституційних, фінансових, матеріальних, інтелектуальних, інформаційних, кадрових тощо). Ця властивість проявляється не лише через малі масштаби діяльності фірм, а й через ті обмеження, що накладаються економічними інститутами суспільства.

3. Динамічність прийняття рішень: незважаючи на невеликі розміри, відносна вартість витраченого часу в малому бізнесі через щільну залежність від стану зовнішнього середовища та відсутність належного доступу до ресурсів значно вища за теж саме для великих підприємств, а це спонукає до швидкого прийняття управлінських рішень і робить малий бізнес достатньо динамічним.

4. Високий рівень сприйняття інституційних норм поведінки, що діють у найближчому оточенні. Великий бізнес є більш публічним, і тому великі фірми мають слідувати формальним нормам поведінки: відхилення від цих норм може нести ризики істотних втрат.

Схематично учасниками корупційного акту є, з одного боку, постачальник послуги (розпорядник обмеженого блага, наприклад, сертифікація, дозвіл, посада тощо) та той, хто в тій чи іншій формі, оплачує надання такої послуги, з іншого. Хоча у науковій літературі розрізняють корупцію пропозиції та корупцію попиту у рамках дрібної економічної корупції, немає особливого значення, хто став ініціатором корупційних дій. Схема корупційного акту доволі проста: (1) підприємець (особа, яка пропонує здійснення корупційного акту) хоче отримати (2) обмежене благо (наказ, ліцензію або посаду), до якого (3) постачальник (особа, яку потрібно підкупити) може забезпечити доступ; останній (4) отримує за надання доступу додаткове заохочення (гроші, оплата в натуральній формі або послуги).

Подібна схема є фрагментом інституційної корупційної мережі, де важливу роль відіграють інформаційні канали, через які учасниками долається прихованість корупційних зв'язків. Агентами передачі інформації виступають особи в оточенні підприємця: партнери по бізнесу, родичі, близькі знайомі тощо. Іноді інформаційні зв'язки перериваються, і підприємець не в змозі реалізувати свої корупційні цілі. Ніша заповнюється так званими посередниками, які з'єднують відповідний інформаційний розрив. У середовищі малого бізнесу цю функцію виконують (і часто на постійній основі) мікро агенти, що функціонально «прив'язані» до джерела певного обмеженого ресурсу (сертифікація виробництва, дозволи на проведення робіт тощо). Вартість їхніх послуг корелює з величиною витрат підприємця на те, щоб налагодити важливі зв'язки та побудувати необхідні відносини.

Найбільш чутливим та динамічним сегментом бізнесу є мікропідприємства. Те, наскільки інституційне середовище є сприятливим для їхньої діяльності, оцінювалось шляхом аналізу динаміки кількості мікропідприємств залежно від рівня корупції (рис.1).

Коефіцієнт детермінації () свідчить про слабку залежність варіації кількості підприємств від варіації CPI (індекс сприйняття корупції). Разом з цим можна побачити окремі часові інтервали, де характер взаємозв'язку кардинально вирізняється. Якщо у період 2016–2020 рр. кількість підприємств зростає разом із скороченням корупції, що в цілому відповідає традиційним уявленням, то з 2010 до 2016 рр. навпаки скорочення корупції супроводжувалося зменшенням чисельності підприємств. Біфуркації динаміки кількості підприємств залежно від рівня корупції стали результатом кризи 2014 р. та пандемії 2019 р.

У цілому прийняття рішення економічним агентом про те, чи вчиняти корупційну діяльність чи ні, має якнайменше два контексти: економічний та інституційний.

В економічному контексті ключова особа підприємства його керівник або власник, що приймає рішення одноосібно, буде керуватися принципом раціональності, максимізуючи прибуток. Він має порівняти можливі вигоди і втрати від прийняття рішення про вчинення корупційних дій. Для осіб, які вирішують не брати участі у цій практиці, вартість відмови від «послуг» інституційних мереж може бути доволі високою. За умов значних ризиків ринкової діяльності в середовищі МСП, корупційні зв'язки можуть істотно скоротити для підприємця ступінь невизначеності. Тому він буде намагатися їх розширити та укріпити, підтримуючи інституційну мережу та розраховуючи на отримання вигоди у вигляді ренти в майбутньому. Немає сумніву про прийняття економічним агентом опортуністичного рішення супротив чинних формальних норм. Звичайно, подібна поведінка супроводжується додатковими витратами, джерелом яких є приховані фінансові ресурси (financial slack), що формуються у тому числі і в тіньовій економіці (19,7% ВВП країни або 702 млрд грн у 2018 р.). Витрати, між тим, перекриваються очікуваними вигодами від розширення доступу до ресурсів.

Інституційний контекст. Припускається, що сприйняття окремими особами того, наскільки поширена корупція у їхньому середовищі, може змусити їх залучатись до подібної практики та виправдовувати свої дії.

Якість інституційного середовища певним чином характеризує агрегований показник верховенства права (Rule of Law). Процентильний ранг показника вказує на місце країни серед усіх країн, охоплених оцінюванням (0 відповідає найнижчому рангу, 100 – найвищому). У 2020 р. найвищій рівень верховенства права мав місце у країнах

Євросоюзу з високим рівнем ВВП на душу населення 87,36. Для країн з низьким рівнем доходу 20,25. Для України значення показника складає 27,4 (у 2010 р. 22,12). Відносна зміна становила +24%.

Як видно з рис. 2, Україна за рівнем показника знаходиться на 6-му місці серед країн, що оточують її кордони. Хоча і спостерігається деяке покращення ситуації, рівень показника верховенства права залишається низьким: економічні агенти недостатньо довіряють і дотримуються встановлених правил діяльності, що, зокрема, стосується надійності виконання контрактів, захисту прав власності, ролі поліції та судів і т. ін.

Проведення аналізу особливостей функціонування малого бізнесу в Україні дозволив висунути декілька гіпотез, які можуть бути враховані під час обґрунтування рішень у відповідних сферах економічної політики.

1. *Гіпотеза порогового рівня корупції*: особливості розвитку країни формують певний пороговий рівень корупції, за яким вона починає виступати як позитивний фактор інституційного середовища: в інтервалі значень CPI у 22–29 пунктів, чисельність підприємств істотно скорочується (рис. 1). Навпаки, в інтервалі 29–33 кількість мікропідприємств зростає.

Позитивний вплив корупції може бути проявом утворення стійких інституційних мереж, які «змащують тертя» в бізнесі та дозволяють уникати невизначеності, що підвищує ефективність діяльності. Невідповідність формальних інститутів (погано визначені закони, неясні нормативні акти та жорстке регулювання) значно підвищує вартість ведення бізнесу. Це посилює неформальні інституційні практики, створюючи компенсувальний ефект: розвиток різноманітних корупційних інституційних мереж, участь у яких може відкрити підприємцям доступ до критичних ресурсів і усунути перешкоди, з якими малий бізнес зазвичай стикається.

2. *Гіпотеза хвилеподібного зв'язку*. Між рівнем корупції та розвитком малого бізнесу існує гнучкий взаємний хвилеподібний зв'язок, що припускає послідовний перехід корупції від сприятливого фактора до стримувального і навпаки.

Рівень корупції та стан розвитку малого бізнесу динамічно взаємодіють між собою. Останній може розглядатися як середовище живлення корупції. З іншого боку, корупція може пропонувати бізнесу різні шляхи зменшення витрат діяльності. Відтак, складаються ситуації, коли корупція через свої інституційні мережі підштовхує розвиток малого бізнесу: за умови незначного скорочення рівня корупції малий бізнес розвивається достатньо високими темпами. До речі, «скорочення» може бути результатом пристосування або кращої організованості корупційних інституційних мереж.

З часом потреби розвитку МБ природно випереджають можливості інституційного середовища. Тоді спостерігається зворотний або стримувальний ефект інституційних мереж: рівень корупції продовжує повільно скорочуватися, але, разом з цим, більшими темпами скорочується і сфера МБ.

3. *Гіпотеза інституційного розриву*. Корупція в особливому середовищі малого бізнесу є наслідком розриву між нормами соціальних інститутів (соціально-організаційних інститутів) та об'єктивними економічними умовами функціонування малих підприємств. За наявності такого розриву фірми конкурують не на вільному ринку, наприклад, впроваджуючи нові технології, розвиваючи нові ринки та продукти, а за отримання ренти (наприклад, дозвільних привілеїв від влади).

Функціонування бізнесу у Західних країнах в основному підпорядковано *правилам* (rule-based), у той час як, наприклад, в Азійських країнах ґрунтується *на відносинах* (relation-based). Підприємці Заходу організовують свій бізнес навколо окремих контрактів, що забезпечуються правовою системою. В інших країнах підприємці організовують бізнес більшою мірою навколо міжособистісних зобов'язань. У нормах правил західної парадигми такі ментальні моделі ділових відносин представляються як корупційні (кумівство, сімейність, лояльність до друзів тощо).

Гіпотеза засновується на таких міркуваннях. Україна намагається сприйняти інституційні норми західної моделі бізнес діяльності, що знаходить відображення у змісті організаційно-соціальних інститутів (правових актів, законів, указів, регламентів, інструкцій). Утім, неформальні норми бізнес поведінки формувалися протягом останніх десятиліть на основі актуалізації успішних практик, що у свою чергу досить прозоро засвідчували ефективність корупційних зв'язків.

УДК 351: 338.24

Горобченко О. А.,
канд. екон. наук, доцент б.в.з. кафедри економіки та підприємництва,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СПЕЦИФІКА І ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ КРАЇН

Термін «електронне урядування» або «e-government» з кожним роком стає все більш поширеним в Україні з огляду на популяризацію

ідеї «держави в смартфоні». Зокрема, із цією метою ще у вересні 2019 року було засноване Міністерство цифрової трансформації.

Одним із основних здобутків Кабміну та Міністерства цифрової трансформації є створення у 2019 році застосунку "Дія" (Держава і Я), що надає низку адміністративних послуг онлайн. Минуло кілька років з моменту його презентації, коли він мав лише 2 цифрові документи: водійське посвідчення та техпаспорт. Починаючи з 2020 року команда професіоналів запустила 11 цифрових документів у застосунку. А на початок лютого 2022 року понад 13 млн українців скористалися порталом та майже 14 млн завантажили його на смартфон. А сьогодні додаток об'єднує понад 100 проєктів цифрової трансформації.

Станом на травень 2022 року мобільним додатком «Дія» користуються понад 17,3 млн українців. За допомогою смартфону можна оформити 19 електронних послуг. Україна – перша країна у світі, яка легалізувала електронний паспорт. До спеціального режиму регулювання ІТ-галузі «Дія City» долучилися «понад сотня компаній». Створена перша ІТ-армія у світі, яка об'єднує понад 300 тис. волонтерів. Український фонд стартапів інвестував у більше ніж 300 команд. Загалом вдалося зібрати понад $360 млн на підтримку України. До війни було відкрито 12 офлайн-центрів «Дія. Бізнес». У травні 2022-го запущено перший консультаційний центр за кордоном – у м. Варшава, Польща.

Проте варто відзначити, що вперше ідею використання інформаційних технологій у сфері державного управління запропонував колишній президент США Б. Клінтон в 1991 році. Із офіційних документів та наукових досліджень термін усе частіше стали використовувати засоби масової інформації, а пізніше й нормативно-правові документи. Нині законодавство США електронне урядування визначає як «діяльність з використання органами влади Інтернет-додатків та інших інформаційних технологій, інтегрованих з процесами, які використовують дані технології для того щоб покращити доступ до поширення державної інформації та послуг громадянам та іншим державним організаціям або покращити діяльність органів влади, зокрема їхню результативність, якість послуг та будь-яких трансформацій». Загалом аналіз розвитку електронного урядування в країнах світу здійснюється ООН з 2003 року шляхом формування комплексного показника – Індекс розвитку електронного урядування (EGDI).

Курс на діджиталізацію, за яким рухається Україна, показав ще у 2020 році перші результати: Україна посіла 69-е місце в рейтингу країн із найбільш розвиненим електронним урядуванням, що на 13 позицій

вище, ніж у 2018 р. Рейтинг був створений на основі дослідження ООН «E-Government Survey 2020». Дослідження поділяє держави на 4 групи: із низьким, середнім, високим та дуже високим рівнями розвитку електронного уряду. Україна належить до групи країн із високим рівнем розвитку, її результати найбільш наближені до показників Вірменії та Азербайджану. Традиційно, у рейтингу лідирують Данія, Південна Корея, Естонія, Фінляндія та Австралія.

На думку зарубіжних політологів, електронний уряд це використання інформаційно-комунікаційних технологій для перебудови уряду з метою зробити його більш доступним для громадян, більш ефективним та більш підзвітним.

Головна мета електронного уряду, як основної складової е-урядування, є підвищити ефективність виконавчих функцій держави (особливо надання державних послуг), зробити уряд більш прозорим та підзвітним громадянам і бізнесу. Проте електронний уряд не обмежується взаємовідносинами держави з громадянами (або бізнесом), оскільки має і внутрішній прояв: усередині системи влади різні рівні (центральний, регіональний та місцевий) та різні гілки (виконавча, законодавча, судова) також повинні взаємодіяти з використанням електронних технологій у рамках процесу надання державних послуг.

При цьому основними сферами прояву електронного урядування є:

– електронні послуги (e-services);
– електронне управління (e-management);
– електронна демократія (e-democracy);
– електронна комерція (e-commerce).

Функціонально діяльність електронного уряду поділяється на чотири рівні:

1. G2C (government to citizens) або «Уряд – громадянам» (організація зворотного зв'язку з громадянами);

2. G2E (government to employees**)** або «Уряд – службовцям» (відносини уряду з чиновниками або службовцями);

3. G2B (government to business) або «Уряд – бізнесу» (відносини державних органів і бізнесу);

4. G2G (government to government) або «Уряд – уряду» (автоматизація відносин і документообігу між відомствами).

До основних функцій е-урядування країн зараховують:

– забезпечення більш повного доступу до інформації через Інтернет: закони, законопроєкти, інші нормативно-правові акти, зразки необхідних документів, а також економічні та наукові дані;

– сприяння причетності громадськості до державних процесів за допомогою створення можливостей для більш зручної взаємодії з чиновниками через електронні канали, наприклад, забезпечення можливості заповнювати необхідні документи в електронному вигляді;

– покращення підзвітності уряду через прозорість його операцій, що знижує ризики корупції;

– підтримка виконання цілей розвитку у спосіб зменшення часу та матеріальних витрат, які суб'єкти малого бізнесу несуть у зв'язку із спілкуванням з державними структурами, а також шляхом забезпечення сільських та інших периферійних громад інформаційно-комунікаційною інфраструктурою.

Таким чином, електронне урядування передбачає стимулювання взаємодії між громадянами, урядовими організаціями та обраними чиновниками, враховуючи процеси державного управління та розбудови і покращення державної політики. Особливу увагу при його розвитку необхідно приділяти розвитку електронної демократії – підвищенню ступеня громадської участі, онлайн голосуванням, питанням етики, безпеки та недоторканності приватного життя, нерозповсюдження персональних даних, а також підвищенню рівня прозорості діяльності органів влади.

УДК 658:[005.332.4]:64](477)

Кузьменко О. Б.,
д-р екон. наук, професор кафедри економіки та підприємництва,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ САЛОНІВ КРАСИ В УКРАЇНІ

Сучасні тенденції розвитку економіки свідчать про структурні зрушення в бік перетворення сфери послуг у домінувальний сектор. За оцінками Світового банку ринок послуг забезпечує близько 70 % світового ВВП. Для України також характерно зростання частки сервісного сектору у ВВП.

Згідно з класифікатором видів економічної діяльності України до сфери послуг належать 13 секцій, серед яких секція S «Надання інших видів послуг», куди входить надання послуг перукарнями і салонами краси.

Індустрія краси швидким темпами розвивається як у світі, так і в Україні. За даними Державної служби статистики обсяг реалізованих

послуг, наданих перукарнями та салонами краси у 2016 році, становив 3038,2 млн. грн., то у 2019 році він зріс до 10510,4 млн. грн., тобто у 3,6 рази.

Актуальність дослідження ринку послуг і, зокрема, салонів краси в Україні зумовлена зростанням обсягів реалізованих послуг, кількістю зайнятих трудових ресурсів і відповідно соціальною значущістю. Виникає необхідність виявлення основних тенденцій розвитку сфери послуг в індустрії краси з метою підвищення її конкурентоспроможності.

Нормативного визначення, що таке салон краси згідно з законодавством не існує, а згідно з інформацією з Вікіпедії: «…салон краси – заклад, що займається косметичним обслуговуванням чоловіків і жінок. До цієї ж гілки обслуговування зараховують салони зачісок і спа».

Поняття «конкурентоспроможності» є досить широким, існує багато його тлумачень, зроблених науковцями, але узагальнюючи, можна виділити такі основні підходи:

– конкурентоспроможність – поєднання як зовнішньої і внутрішньої, так і товарної складової виробничої діяльності підприємства;

– конкурентоспроможність – здатність підприємства займати свою нішу на ринку.

Конкурентоспроможність салонів краси має свої особливості. Кількість цих об’єктів постійно зростає. За даними Держкомстату кількість салонів за період 2016–2019 рр. збільшилась на 32566 одиниць, тобто, майже в 2 рази. Відповідно зростає конкуренція і вимоги до надання послуг.

Велике значення для конкурентоспроможності салону краси має розташування об’єкту. У середмісті, де великий потік людей, зручна транспортна розв’язка, салон має конкурентні переваги, проте тут збільшена вартість оренди або купівлі приміщення, що призводить до зростання вартості послуг.

Вплив вартості послуг на конкурентоспроможність можна проаналізувати за кількістю салонів краси за ціновою категорією в місті Миколаєві (10 – бізнес-клас, 9 – економ-клас, 4 – преміум-клас). Найбільша кількість салонів знаходиться в сегменті бізнес-класу, а найменша – у сегменті преміум-класу. Це зумовлене тим, що салони бізнес-класу забезпечують оптимальне співвідношення рівня якості і ціни, не занадто високої, як у салонах преміум-класу.

Високий рівень культури обслуговування та професійність персоналу є однією з важливих конкурентних переваг салонів краси. Клієнти розглядають майстрів салонів як експертів, довіряючи їхній компетенції. І задоволення від зачіски, догляду за шкірою, нігтями

навіть у найвимогливіших відвідувачів сприяє повторному отриманню послуги, що створює сталу клієнтську базу. Закріплення її за допомогою системи знижок для постійних клієнтів підвищує конкурентоспроможність салону.

Участь персоналу в професійних конкурсах, навчанні з підвищення майстерності та демонстрування їхніх результатів в салоні сприяє розширенню клієнтської бази. Позитивний вплив на створення і підтримку іміджу салону здійснює створення сайту, участь у соціальних мережах.

Управління конкурентоспроможністю послуг салону є безперервним процесом, який пов'язаний з реагуванням на будь-які зміни внутрішнього і зовнішнього середовища і прийняттям заходів, здатних попередити втрати позицій та ресурсів. Наприклад, розширення номенклатури послуг, ротація персоналу, зміна сегменту ринку.

Використання нововведень в індустрії краси в основному пов'язане зі змінами моди на зачіски, зовнішній вигляд тощо. Тому менеджменту салону краси необхідно здійснювати моніторинг сучасних тенденцій моди в галузі.

Технологічні нововведення з'являються в б'юті бізнесі достатньо повільно. В основному інновації пов'язані з косметичною продукцією для догляду за шкірою обличчя і тіла, волоссям і нігтями. Про це свідчать обсяги продажів косметики. Якщо у 2017 році світовий ринок косметики склав 532,43 млрд. дол. США, то у 2023 він прогнозується 805,61. Тому для салону потрібен моніторинг і замовлення новітніх косметичних засобів.

Будь-які нововведення повинні проводити на основі систематичного, комплексного аналізу різних сторін роботи салону, головне в якому – порівняти отримані результати не з уже досягнутими, а з тим потенціалом ринку, який є на сьогодні.

УДК 001.89:311.3(477)

Нетудихата К. Л.,
канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ДО ПИТАННЯ ЗБАЛАНСОВАНОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ ІНСТИТУТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Перспективи розвитку в нашій країні інноваційного типу економіки (економіки, заснованої на знаннях), значною мірою залежать від

успішного формування національної інноваційної системи (далі – НІС). Остання представляє собою сукупність інститутів, які забезпечують виробництво, поширення та використання нового економічно вигідного знання. Для формування вітчизняної НІС докладено значних зусиль. Проте проблему відсутності цілісності інноваційної системи країни поки що вирішити не вдалося. Ситуація погіршується у зв'язку із початком війни. Фрагментарно наявні елементи інноваційної системи країни виконують частину функцій, але не можуть виконати весь цикл відтворення знань.

Наслідком фрагментарності є насамперед недовиробництво нової вартості, яка має не лише компенсувати витрати на виробництво знань, а й поповнювати резерв для подальшого розвитку. Фрагментарність елементів НІС та неповнота зв'язків між ними не дозволяє реалізовуватися синергетичному ефекту, який характерний для знання як економічної категорії, що, у свою чергу, не дозволяє сподіватися на вихід економіки на новий якісний рівень.

Однією з ключових проблем є недостатня кількість, якість та глибина взаємозв'язків між учасниками інноваційного процесу: між наукою та бізнесом, бізнесом та державою, бізнесом та освітою тощо. Проблеми зв'язків між інститутами економічної системи, що беруть участь у процесі відтворення знань мають своє логічне відображення у порушенні зв'язків між економічною теорією – економічною політикою – управлінням економікою – господарською практикою на всіх рівнях.

Аналіз структури та процесів функціонування вже сформованих та успішних НІС розвинених країн дозволяє говорити про суттєві відмінності між країнами, які відповідають історичним, культурним, технологічним та соціально-економічним умовам кожної країни.

Теорія побудови НІС сформульована у 1980-х роках Б.-А. Лундваллом та К. Фріменом. Вона пройшла шлях від опису лінійного процесу інновацій до створення моделі потрійної спіралі, яка є гібридною соціальною конструкцією мережевої взаємодії трьох учасників відтворення знань: науки, держави та бізнесу. Особливістю моделі є, по-перше, вибудовування тісних горизонтальних зв'язків між трьома суб'єктами інноваційного процесу, по-друге, «часткове функціональне взаємопроникнення», коли ці інститути не просто співпрацюють, а можуть брати на себе частину функцій один одного. У вже наявній практиці така своєрідна конвергенція відбувається, коли, наприклад, держава виконує функції венчурного інвестора та підприємця в громадському секторі; університети, крім освітніх, виконують підприємницькі функції, комерціалізуючи результати своєї

дослідницької діяльності; бізнес створює навчальні заклади та надає освітні послуги.

Ця модель інноваційної системи реалізована в США та формується в країнах Західної Європи і Японії. Незважаючи на те, що «модель потрійної спіралі» на сьогодні є настільки популярною, застосування її в різних країнах, на думку дослідників, проходить із суттєвими відмінностями. Відмінності в реалізації моделі обумовлені станом та особливостями інституційного середовища, у якому реалізується модель.

Розвиток концепції потрійної спіралі відбувається в напрямі її адаптації до різних умов, у яких відбувається формування НІС. Модифікація моделі в чотириланкову спіраль, у якій четвертим компонентом виступає громадянське суспільство. Інститут громадянського суспільства виступає повноцінним суб'єктом інноваційної системи країни. Така ситуація характерна для розвинених країн і не відповідає реаліям економік, що розвиваються. Відповідно, можна сказати, що різниця полягає в рівні розвитку окремих інститутів. П'ятиланковий варіант конструкції спіралі формується завдяки доданню до чотирьох зазначених вище компонентів (державі, науці, бізнесу та суспільству) навколишнього середовища, що відображає дію екологічних факторів у НІС та фактично відповідає за сталий розвиток та стабільне функціонування інших компонентів. Незважаючи на позитивний досвід у світі, необхідно проводити критичний аналіз з метою адаптації положень моделі до умов вітчизняної економіки.

Доцільно виділити низку проблем, що перешкоджають формуванню цілісної НІС та не дозволяють здійснювати повний інноваційний цикл від ідеї до комерційного результату її реалізації. Найбільш загальні з цих проблем: недостатня якість освіти; низький попит на інновації; примушення до інновацій «зверху» замість забезпечення конкурентного середовища; значні тимчасові лаги між фундаментальними розробками та моментом їхнього впровадження; низька диверсифікація джерел фінансування прикладних досліджень; відсутність актуальної статистичної та аналітичної інформації щодо виробничого та наукового потенціалу країни; низька здатність промисловості реалізовувати серійне виробництво інноваційної продукції; проблеми ліцензування; високі ставки за кредитами; проблеми прогнозування попиту на інновації; проблеми авторського права та розкриття інформації; низька інноваційна культура; зміни в стратегії інноваційного розвитку відбуваються без аналізу попереднього досвіду.

Результати аналізу перелічених проблем свідчать, що більшість із них пов'язані з відсутністю збалансованості в кооперацийних зв'язках як

між інститутами, складовими НІС, так і всередині цих інститутів. Дисбаланси у взаємозв'язках між елементами інноваційної системи відбиваються на ефективності процесів перерозподілу між ними різноманітних ресурсів, таких, як: інформації, знань, прав власності, фінансів тощо. Такі проблеми знайшли відображення в зовнішніх оцінках рівня розвитку інноваційної сфери нашої країни, наприклад, за результатами аналізу Глобального інноваційного індексу (GII). Так, Україна займає у 2021 році 49 місце серед 131 країн світу (у 2020 – 45). У цілому, динаміка з 2014 року є позитивною (табл. 1). Слабкими сторонами є: інституції (91 місце), інфраструктура (94), розвиток ринків (88).

Таблиця 1

Динаміка значень рейтингової оцінки GII для України

Показники	2014		2015		2016		2017
	ранг	оцінка	ранг	оцінка	ранг	оцінка	ранг
Глобальний інноваційний індекс	63	36,26	64	36,5	56	35,72	50
Субіндекс інноваційного входу (Innovation Input Sub-index)	88	38,15	84	39,06	76	38,91	77
Субіндекс інноваційного виходу (Innovation Output Sub-index)	46	34,37	47	33,85	40	32,53	40
	2018		2019		2020		2021
Глобальний інноваційний індекс	43	38,5	47	37,4	45	36,32	49
Субіндекс інноваційного входу (Innovation Input Sub-index)	75	40,45	82	40,73	71	40,14	75
Субіндекс інноваційного виходу (Innovation Output Sub-index)	35	36,59	36	34,07	37	32,49	37

Джерело: Global Innovation Index 2014–2021 [Electronic resource]

Співвідношення субіндексів (Output/ Input) відображає агреговану результативність НІС за наявного інноваційного потенціалу (Innovation Efficiency Ratio, IER). Зменшення значення цього співвідношення відображає погіршення результативності вітчизняної НІС.

Для забезпечення зростання результативності НІС не слід нехтувати проблемою слабких «інноваційних зв'язків», які перешкоджають створенню цілісних ланцюжків від ідеї до реалізації цієї ідеї на ринку. Відзначається відсутність інформаційного, комунікаційного середовища, усередині якого були б можливі ефективна координація та встановлення не тільки вертикальних, а й горизонтальних зв'язків.

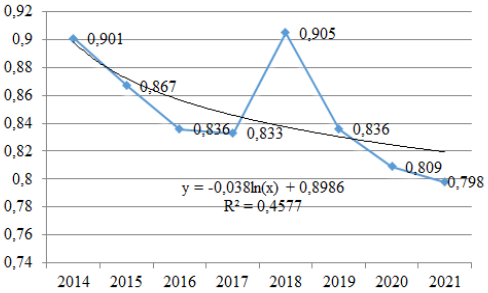

Рисунок 1 – Співвідношення субіндексів (Output/Input)

У цілому, необхідно переспрямувати ресурси, які держава витрачає на нав'язування стандартних дій щодо розвитку інноваційних компетенцій у суб'єктів інноваційної системи, на підтримку горизонтальних зв'язків, що виникають між ними, а також на аналіз та поширення позитивного досвіду налагодження «інноваційних зв'язків» на всіх рівнях. Сьогодні українське суспільство, освітяни, бізнес та науковці, держава усвідомлюють нову воєнну реальність, необхідність розбудови вітчизняної НІС нової якості.

УДК 336.66

Овчинникова О. М.,
здобувач третього (PhD) рівня вищої освіти
факультету економічних наук,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ІНСТРУМЕНТИ ЕФЕКТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ ІНДИВІДІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ ГРУП, ЩО ФОРМУЮТЬ СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ. ПРОЄКЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ НА ОБ'ЄКТИ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Серед численних визначень категорії «соціальний капітал», спільним є існування мережевих зв'язків між індивідами, групами людей та суспільством, що сформовані інформацією, яка набуває форми досвіду, виховання, навичок, освіти чи неусвідомленого сприйняття інформації. Відповідно до визначення, запропонованого Р. Патнемом, соціальний капітал є сукупністю норм, цінностей та

відносин між людьми. Р. Патнем порівнює умови формування соціуму та створення якісного капіталу із насіниною, яку доглядає дбайливий садівник. Із такої самої генетично ідентичної насінини може вирости занедбана, слабка та хвора рослина, якщо за нею погано доглядати. П. Бурдьє розуміє соціальний капітал як ресурс, завдяки якому кожна людина отримує певні можливості та переваги оскільки соціальний капітал є сукупність норм, цінностей, відносин та зв'язків між людьми. Водночас П. Бурдьє відрізняє соціальний капітал від культурного, людського та економічного. Дж. Коулмен будує свою концепцію «соціального капіталу на довірі, взаємодопомозі, цілеспрямованості, зауважуючи, що провідну роль у формуванні соціального капталу відіграє інформація, джерелом якої може бути досвід. М. Грановеттер виокремлює два типи соціальних зв'язків. Зв'язок, що виникає між родичами, членами родини та знайомими – сильний зв'язок, між колегами, малознайомими людьми – слабкий зв'язок. Саме слабкі зв'язки дають ширший доступ до інформаційних ресурсів, бо індивіди, об'єднані сильним зв'язком здебільшого мають уніфіковану інформацію. Ф. Фукуяма вважає соціальний капітал здатністю людей утворювати колектив і працювати в ньому заради загальної мети, підпорядковуючи свої інтереси інтересам колективу. Також Ф. Фукуяма називає соціальний капітал неформальною практикою розуму.

Варто зауважити, що взаємна довіра є одним з мірил соціального капіталу. А якісний соціальний капітал є підґрунтям до розвитку якісного людського капіталу через забезпечення взаємодії індивідів, груп та спільнот, сприйняття утворення стійких зв'язків та відносин між ними та забезпечення інтеграції населення як цілого, примножуючи його соціальні надбання. При груповій взаємодії індивідів важливо відокремлювати явище індивідуальної та групової свідомості, що формується під впливом спільного мотивувального фактора. Важливо, щоб такий фактор був усвідомленим, зваженим, а не нав'язаним. Для цього індивід, що є складовою соціального капіталу, повинен мати потужний духовний, культурний та базовий капітал.

Представники груп здебільшого прагнуть до поведінки, що позитивно сприймається суспільством та не схильні привселюдно чинити суперечливо до загальноприйнятих норм. У разі необхідності управління соціальними відносинами та групами індивідів, важливо мати дієві засоби впливу.

Відповідно до класифікації мотивації, запропонованої С. Гайдученко, внутрішня мотивація, яка сформувалася внаслідок усвідомлення мети індивідом, спонукає людину максимально сумлінно та віддано виконувати діяльність.

Обираючи інструменти мотивації, цільовий напрям стимуляції вибору індивіда, варто зауважити, що людина раціональна, та в першу чергу обиратиме те, що забезпечує її первинні потреби (відповідно до класифікації потреб Маслоу). Це безумовно відображується на суспільних відносинах під час катастроф та небезпек, коли переважають первинні емоції. Наочним прикладом тому є війна. З моменту повномасштабного вторгнення регулярної армії Російської Федерації на територію України, кількість осіб, що добровільно встала до боротьби. Офіційної статистики, що засвідчить ці факти не існуватиме.

Статистичні дані щодо офіційних добровільних організацій, волонтерських фондів як в межах країни, так і поза її межами відображатимуть мізерну частину від дійсності. Більше того, офіційно ніколи не буде враховано особистого внеску людей, що не фіксували свою діяльність або надавали допомогу альтернативним шляхом – просуваючи культурні цінності України у світі, надаючи власне житло в розпорядження вимушено переміщених осіб, допомагаючи в пошуку зниклих та інше. Наприклад:

– на рахунок НБУ надійшло 25,8 млн дол. США за перший тиждень роботи платформи UNITED 24;

– станом на травень 2022 року в додатку Duolingo українська мова перемістилася з 33-ї сходинки за запитуваністю до 13%, а відсоток осіб, що прагнуть її вивчати зріс на 577 %;

– кількість волонтерів у ГО «Центр спільних дій» зросла з 10 до 230 осіб від лютого до березня 2022 року;

– Туреччина безкоштовно передає «Байрактар» Литві, громадяни якої зібрали протягом тижня близько 5-ти мільйонів євро на придбання безпілотника, щоб передати його для ЗСУ.

Ці факти свідчать про те, що суспільство згуртувалося навколо України, ідентифікувало її. Це свідчить про те, що українці отримали спільну, єдину, усвідомлену ціль. Суспільство у світовому масштабі стало ефективно вмотивованим.

Колективний успіх є запорукою безумовного прагнення кожного індивіда зробити внесок у спільну справу. Єдиним мірилом якості в такому випадку є не контролювальні органи, не система заохочень чи санкцій, а факт свідомої, відповідальної, якісної діяльності.

У випадку, коли загальної свідомої мети не існує, коли індивід не усвідомлює себе як невід'ємну цілісну складову успіху, досягнення мети відкладається в якісному, кількісному та часовому вимірі.

Таким чином, розробляючи мотиваційну систему, важливо в першу чергу забезпечувати усвідомлення індивідом необхідності досягнення мети і його власне значення в цьому процесі, що будуть спроєктовані на

ієрархічну систему потреб індивіда. Такий підхід є справедливим для суспільства, яке трансформується на взаємозв'язки в межах об'єктів економічних відносин.

УДК 339.9:339.732.4](477)(043.2)

Палехова В. А.,
доцент кафедри економіки та підприємництва,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

УРОКИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З МВФ З ОГЛЯДУ НА ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

У рік 75-го ювілею плану Маршалла, найвідомішої у світі програми економічної допомоги, інтенсивно обговорюється план економічного відновлення України. Свого часу цілями плану щодо розбудови післявоєнної Європи було проголошено «відновлення зруйнованих війною регіонів, усунення торгових бар'єрів, модернізація промисловості, підвищення добробуту Європи та запобігання поширенню комунізму». Варто додати, що план Маршала справедливо сприймається як своєрідна предтеча, імпульс до подальшої інтеграції європейських країн і, зрештою, створення ЄС.

Паралелі із сьогоденням цілком прозорі. Попри продовження бойових дій паралельно ведеться робота зі створення плану післявоєнного відновлення та розвитку України, що повинен допомогти країні в підготовці до членства в Євросоюзі. Кабінет міністрів визначив перелік напрямків, у якому передбачено: доступ до ринків ЄС і країн Великої сімки, інтеграція в глобальні ланцюжки доданої вартості, зміна структури експорту (на користь переробки сировинної продукції), розвиток ВПК, енергетична самостійність та кліматична модернізація. Певні складові плану вже почали реалізовуватися: європейські країни скасовують імпортні мита на українські товари, багато країн приймають біженців, надають гуманітарну допомогу.

Стратегічним напрямком розвитку вітчизняної економіки має стати дерегуляція та мінімальне втручання держави в роботу бізнесу, до яких уряд був змушений вдатися ще з початком російської навали. Для здійснення всіх цих системних перетворень потрібно чимало часу і коштів. Світовий банк та Київська школа економіки попередньо визначили фінансові потреби для реалізації плану, які зростатимуть по мірі продовження російської агресії. Передбачається, що у фінансуванні

не лише братимуть участь відомі кредитори (Світовий банк, МВФ, ЄБРР), а відшкодувати нанесені збитки має Росія.

Наведені дії не здаються передчасними, але часто вони супроводжуються завищеними очікуваннями. У зв'язку з цим варто пригадати досвід співпраці України з МВФ. З огляду на задачі, що стоять перед сьогоднішньою Україною, корисно засвоїти отримані уроки та не повторювати колишніх помилок.

Україна стала учасником МВФ у далекому 1992 р., з 1994 р. почала активно співпрацювати, а на сьогоднішній день є одним з найбільших позичальників (поряд з Аргентиною, Єгиптом і Пакистаном). У 1994–1995 рр. співробітництво України і МВФ здійснювалося за програмою системної трансформаційної позики, а в подальшому кредитні угоди передбачали переважно застосування механізму розширеного фінансування (Extended Fund Facility, EFF) та резервного кредитування Stand-By Arrangement (SBA) (останнє значно частіше).

Програма EFF призначена для надання допомоги країнам з повільним економічним зростанням та серйозними платіжними дисбалансами. Вона розрахована на 3–4 роки, тому що передбачає не лише проведення політики макроекономічної стабілізації, а й реалізацію глибоких структурних реформ, усунення інституційних недоліків. Кожен транш зіставляється з фактичними результатами економічних перетворень.

Кредити за угодою Stand-By передбачають спрощені умови надання, мають більш гнучкий термін дії і зазвичай складають 12–24, максимум 36 місяців. Вони призначені для фінансової підтримки урядів в умовах кризи і не вимагають зобов'язань щодо складних структурних реформ.

Кошти, які надходять від МВФ, зазвичай поповнюють золотовалютні резерви, що дозволяє стабілізувати макроекономічну ситуацію. Одночасно вони є чітким сигналом для інших потенційних позичальників (у тому числі, Світового банку, ЄС), дозволяють вийти на ринки зовнішніх запозичень, свідчать, що країна рухається в правильному напрямку.

Аналіз співпраці України з МВФ переконливо свідчить, що більша частина вітчизняних реформ проводилася саме на вимогу фонду. Проте, на жаль, це відбувалося не дуже послідовно. Виконавча рада МВФ регулярно відслідковує виконання програм. Саме через неповне і непослідовне втілення домовленостей Україна за весь період з 1994 р. недоотримала майже половину коштів, що були попередньо обіцяні.

Абсолютна більшість урядів починали співпрацювати з МВФ, отримували перший транш (який, як правило, надається без умов), але згодом припиняли виконувати обіцянки. Час від часу влада, розуміючи,

що продовження реформ небезпечно для електоральної підтримки (особливо перед виборами), відмовлялася від подальшої реалізації програми, домовлялася про кредит Stand-By, або взагалі шукала інші джерела зовнішнього фінансування. Найлегше це було зробити в часи проведення центробанками розвинутих країн політики кількісного пом'якшення, що характеризувалася безпрецедентними монетарними стимулами і дешевими кредитами. Прикладом може бути період 2011–2013 рр. Коли ж ФРС згорнула програму кількісного пом'якшення (перед виборами 2014 р.), Янукович-Азаров звернулися по гроші до Росії.

Аналогічним виявився період 2018–2020 рр. Згідно з Меморандумом про економічну та фінансову політику передбачалося, що Україна проводитиме інституційні реформи. Серед іншого були передбачені: чинний антикорупційний суд, реформування державної фіскальної служби, монетизація субсидій, продаж близько 500 об'єктів малої приватизації, підвищення ціни на газ для населення. Більшість зобов'язань меморандуму не були виконані. У 2020 р. Україна залишилася без чергового траншу МВФ. Серед відомих прикладів порушень домовленостей з фондом можна навести втручання в роботу НБУ, неприховану участь у зміні голови, незаконне призначення голови НАБУ, скасування електронних декларацій, масштабну емісію, регулювання тарифів на природний газ. На цей раз ситуацію врятувала фінансова допомога у зв'язку з коронакризою. Україна отримала в грудні 600 млн дол. від ЄС, 350 млн дол. від Deutsche Bank і 170 млн дол. від Світового банку. Успішне розміщення ОВДП принесло майже 800 млн дол.

Сучасні дебати про найкращу стратегію нашого післявоєнного відновлення включають й згадки про те, що в минулому Україна не виконувала своїх обіцянок в обмін на міжнародну фінансову підтримку. За умов слабких інститутів можливість вступу до ЄС виглядає як потрібний Україні «зовнішній якір». Слід усвідомлювати, що реалізація нового амбіційного пакету реформ передбачатиме жорсткіший контроль з боку країн-спонсорів. Тому здійснення задумів буде залежати від успішності вирішення старих вітчизняних проблем. Чи зможе Україна побороти корупцію та звільнитися від олігархічної системи, зміцнити верховенство закону? Бажання іноземців інвестувати в майбутнє України буде залежати від того, наскільки правильно, за призначенням, витрачатимуться отримані кошти.

Лише за цих умов аналогія з планом Маршалла для України включатиме і позитивний результат.

УДК 332.012.23:005.591.6

Прядко І. В.,
старший викладач кафедри економіки та підприємництва,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

РЕГІОНАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ РЕГІОНУ

У сучасних наукових дослідженнях сутності інновацій переважають макро- або мікрорівень, тоді як сьогодні саме регіони відіграють вирішальну роль в економічному зростанні, продукуючи розвиток інновацій на мезорівні через регіональні системи та кластери. У таких умовах особливої актуальності надуває саме регіональна складова в процесі розвитку інновацій в промисловому секторі.

Регіональні інновації виступають об'єктом регіональної інноваційної політики та фактором забезпечення сталого економічного розвитку, усунення регіональних диспропорцій у нашій країні. Теорія сталого економічного розвитку базується на двох підходах: неокласичному та теорії кумулятивної причинності.

Фундаментом теорії розвитку регіону в неокласичному контексті є фактори виробництва, такі як: кількість та якість природніх ресурсів, кваліфікація трудових ресурсів, наявність капіталу та рівень технологій, мобільність яких має призвести до вирівнювання рівнів розвитку регіонів. Пізніше в теорії конвергенції передбачається рівність для всіх регіонів за такими показниками, як частка фізичного та людського капіталу у валовому регіональному продукті (далі – ВРП), темпи технічного прогресу, рівень заощаджень, норма амортизації та темп приросту населення.

Ці підходи жорстко критикувались за нехтування просторовими характеристиками регіонів. Тому з'являються спроби удосконалити наявну неокласичну теорію. Найбільш цікавою в цьому плані виступає теорія Х. Зіберга. Сутність її полягає в доповненні виробничої функції, у якій обсяг потенційно можливого ВРП регіону залежить від витрат на капітал, працю, землю та рівня технічних знань, транспортних витрат та соціальних факторів. Р. Хол та Ч. Джонс, крім традиційних факторів економічного росту, додатково розглядають вплив соціальних, інституційних, політичних факторів та географічного положення. Зростання виробництва та виробничої активності підштовхує до впровадження нових технологій, що, в свою чергу, дозволяє підвищити якість виробництва.

Таким чином, неокласичний напрямок теорії регіонального зростання розглядає інновації як результат науково-технічного прогресу. У цій теорії нововведення є не основним фактором економічного зростання, а розглядаються як один з компонентів виробничої функції на рівні з такими ресурсами як праця, земля та капітал.

У теорії кумулятивної причинності наголос робиться на процесах, з впровадженням яких створюються умови для подальшого розвитку регіону. Суттєвою відмітністю від попередньої теорії є факт заперечення вирівнювання економічного зростання регіонів країни. Основними положеннями цієї теорії є створення центрів росту, потоків його поширення в просторовій економіці, виникнення агломерацій, дифузія нововведень, розвиток периферій, постійна віддача від масштабу та нерівномірність економічного зростання регіонів.

Найбільш популярною теорією в цьому аспекті є теорія полюсів росту запропонована Ф. Перру та доповнена Ж. Бурвилем. Ця теорія була закладена в основу регіональних програм багатьох країн, пояснює нерівномірність економічного розвитку регіонів і пропонує варіанти розв'язку проблеми економічного зростання регіону шляхом створення «полюсів» росту. Її основою є визначення провідної ролі галузевої структури економіки та особливо галузей, що лідирують. Ті ареали економічного простору, де розташовані ці галузі, стають полюсами тяжіння для факторів виробництва через їхнє максимально ефективне використання. Це у свою чергу призводить до концентрації підприємств та створенні полюсів економічного зростання. Полюси економічного росту завдяки ефекту мультиплікатора сприяють економічному зростанню периферій та розвитку економіки регіону та держави. При цьому полюс росту має продукувати інновації, адже лише через їхнє поширення можна отримати помітний економічний ефект.

Пояснення проблеми нерівномірності економічного розвитку регіонів країни пропонує класик концепції «центр – периферія» Дж. Фрідман. Згідно з його теорією периферії бувають внутрішніми, що тісно пов'язані з ядром (сукупністю полюсів росту) і безпосередньо отримують від нього поштовхи до розвитку, та зовнішні, на які ядро практично не вливає. Центр та периферія пов'язані потоками інформації, робочої сили, ресурсів та капіталу. Фундаментом, на якому базуються розвиток та відтворення відношень між центром та периферією, є постійне якісне перетворення ядра за рахунок розвитку інновацій. Ядро завжди буде домінувати над периферією через те, що інноваційна діяльність є найбільш результативною саме у межах ядра, що приваблює туди необхідні ресурси. Виникає психологічний ефект, що забезпечує подальшу модернізацію та якісне перетворення економіки центру. У той

же час відбувається постійне вичерпання ресурсів у периферіях, закріплюючи тим самим регіональну нерівномірність.

Таким чином, теорії кумулятивного розвитку розглядають інновації як основний фактор, що забезпечує постійну трансформацію ядра та сприяє економічному зростанню всього регіону з одного боку та джерело нерівномірності економічного розвитку регіонів з іншого боку.

Узагальнюючи перелічені теорії, можна зробити висновок, що інновація, будучи частиною виробничої функції, або елементом, що забезпечує постійну ефективну роботу полюсів росту, є чинником, що стимулює економічне зростання регіону. Крім того, розвиток інновацій є найбільш результативним у місті поєднання відповідних ресурсів, зв'язків та контактів. Оскільки місцем поєднання відповідних ресурсів (полюсом росту) у нашій країні виступає саме промисловий сектор, зважаючи на свої особливості (капітало- , матеріало- та трудомісткість виробництва), то розвиток інновацій найбільш ефективно має відбуватися саме в цій галузі економіки.

УДК: 338.124.2:658.114(477)

Фертікова Т. М.,
канд. екон. наук, доцент кафедри економіки та підприємництва,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СТАН МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

З 2020 р. до теперішнього часу два масштабні деструктивні явища вразили економіку України. До початку 2022 р. національна економіка, як і економіки практично всіх країн світу, намагалася пристосуватися до різного роду обмежень, викликаних пандемією COVID-19. 24 лютого проти України було розпочато війну, що стала викликом як для народу країни, так і для національного господарства.

Воєнні дії на території країни – складне випробування для суб'єктів господарювання. В областях, де ведуться активні бойові дії, значна їх кількість була вимушена припинити діяльність у зв'язку з безпосередньою загрозою життю і здоров'ю людей, евакуацією населення, руйнуванням інфраструктури та іншими наслідками російської навали в Україну. В областях, де ситуація дещо спокійніше, підприємці все одно вимушені пристосовуватися до умов воєнного стану та економічних змін, пов'язаних з веденням війни. Так, ускладнилася і подорожчала доставка сировини та товарів, змінилася

географія постачання та збуту внаслідок окупації частини території країни і ведення бойових дій. Частина працівників малих підприємств змінила місце проживання внаслідок військових загроз або була мобілізована. Під впливом загального зменшення доходів та зміни потреб скорочується попит на значну кількість товарів і послуг. Зростають виробничі витрати внаслідок зменшення пропозиції важливих ресурсів, девальвації національної валюти. Загалом погіршується макроекономічна ситуація та зростає невизначеність щодо перспектив розвитку країни, унаслідок чого підвищилися ризики, пов'язані із здійсненням інвестицій.

У лютому – березні малий бізнес відреагував на воєнні загрози, зміну мікро- та макроекономічної ситуації різким зменшенням обсягів діяльності. За даними опитування Європейської бізнес-асоціації в березні значна кількість представників малого бізнесу призупинила роботу (73% від кількості опитаних). Але у квітні кількість непрацюючих суб'єктів малого бізнесу скоротилася до 26% від кількості опитаних. З 32 до 40% збільшилася кількість суб'єктів малого бізнесу, які визначають, що їхніх фінансових запасів вистачить на кілька місяців. При цьому кількість підприємців, що повністю виплачували заробітну плату своїм працівникам, скоротилася з 27% у березні до 25% у квітні, а кількість підприємців, що призупинили виплати заробітної плати, скоротили виплати, змушені були відправляти персонал в неоплачувані відпустки та звільняти людей – змінилася, відповідно, з 21 до 22%, з 19 до 27%, з 17 до 15% та з 8 до 9%. На основі опитування пораховано, що сума збитків, завданих підприємцям за два місяці ведення війни, склала близько 2 млн доларів. У кожного п'ятого підприємця збитки безпосередньо пов'язані з веденням бойових дій.

Про деяке пожвавлення підприємницької активності в квітні порівняно з березнем свідчать статистичні дані по кількості відкритих ФОП. У лютому та березні було відкрито 24,7 та 23,7 тис. нових ФОП (середньорічне значення даного показника у 2021 р. склало 24,7 тис). У квітні величина цього показника зменшилася до 2,3 тис., тоді як у травні зросла до 16,1.

Визначимо окремі особливості реагування малого бізнесу на війну в країні на прикладі економічних суб'єктів Миколаєва.

Миколаїв є містом, у якому майже не велося активних бойових дій, але яке протягом періоду війни регулярно піддається ворожим обстрілам. На відносно невеликій відстані від міста йдуть бої, воно частково заблоковано з боку Херсонської області, тож ситуацію в місті ніяк не можна назвати безпечною. З початку війни чимало підприємців втратили можливість здійснювати діяльність через безпосередні загрози

життю та майну, проблем з логістикою або внаслідок критичного зменшення попиту на їхні товари чи послуги (наприклад, у сферах операцій з нерухомим майном, освіти, мистецтва, спорту, розваг і відпочинку). Але ті представники малого бізнесу, діяльність яких є актуальною, шукають можливості продовжувати роботу.

Так, у сфері торгівлі представники бізнесу перші два-три дні війни функціонували у звичайному режимі. Із наближенням ворога до міста більшість з них припинили роботу. З роздрібних торгових точок, що здійснювали торгівлю продовольством та не зачинилися, майже зникли продукти. На продовольство, що завозилося, зросли ціни. Але вже за два-три тижні, коли ситуація дещо стабілізувалася, почалося відкриття торгових точок, що забезпечували продаж продовольства, засобів гігієни. З'явилося чимало пересувних точок торгівлі, де пропонувалася дефіцитна на той час продукція. Збільшився асортимент товарів, ціни на окремі види продуктів знизилися. Згодом відкрилися окремі магазинчики, що спеціалізуються на непродовольчих товарах, наданні послуг. Отже, суб'єкти бізнесу, що пропонують товари чи послуги, які користуються попитом навіть в умовах війни, шукають можливість працювати та заробляти, вирішуючи проблеми із забезпеченням поставок, транспортуванням, мотивацією персоналу. Це підтверджує гіпотезу про значні адаптаційні можливості підприємців в Україні до деструктивних явищ та значний потенціал розвитку малого бізнесу, що може бути реалізований у сприятливих інституційних умовах.

З метою пристосування до змін мікро- та макросередовища, пов'язаних з війною, підприємці вдаються до заходів, спрямованих на оптимізацію витрат та збереження (підвищення) доходів. Серед перших – звільнення частини працівників та скорочення заробітної плати, скорочення тривалості робочого дня, зменшення орендованої для ведення бізнесу площі. Для підвищення доходів підприємці коригують ціни, намагаються пристосувати асортимент товарів та послуг до зміни потреб споживачів, вирішити проблеми з логістикою. Слід відмітити, що чимало підприємців, не дивлячись на складну ситуацію, займаються волонтерською діяльністю, здійснюють закупівлю та доставку необхідних для збройних сил чи окремих категорій цивільного населення товарів.

На зважаючи на намагання малого бізнесу окремих сфер діяльності пристосуватися до несприятливих економічних обставин, очевидно, що можливість його виживання залежить від особливостей державного регулювання в умовах військового часу та після завершення війни.

Зважаючи на витрати бізнесу, пов'язані з війною, у середині березня ВРУ ухвалила закон «Про внесення змін до Податкового кодексу

України та інших законодавчих актів щодо дії норм на період дії воєнного стану», що мав полегшити стан бізнесу підчас війни. Цим законом запроваджується зупинення податкових перевірок; надаються податкові пільги зі сплати податку на землю та екологічного податку для об'єктів, розташованих на територіях, де ведуться (велися) бойові дії; ФОП на спрощеній системі оподаткування отримали право не сплачувати ЄСВ за себе, а спрощенці 2-3 груп – не сплачувати ЄСВ за мобілізованих працівників. Компаніям, що перебували на загальній системі оподаткування та ФОП третьої групи була надана можливість перейти на зменшену податкову ставку з квітня поточного року (2% з обороту, без сплати ПДВ), якщо їхній оборот за минулий рік склав менше 10 млрд грн та якщо вони не займаються забороненими для спрощенців видами діяльності. Також КМУ було прийнято рішення про запуск безвідсоткового кредитування бізнесу на час війни. Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль заявив про зняття всіх обмежень за програмою пільгового кредитування «5-7-9 відсотків». На час воєнного стану та місяць після його завершення ставка по кредитах має складати нуль відсотків. Також Президентом анонсовано скасування сотень дозволів і ліцензій для бізнесу.

З іншого боку, Україна в умовах війни потребує збільшення видатків держбюджету, тоді як податкові надходження внаслідок зниження доходів бізнесу та населення скорочуються. Існує ймовірність того, що держава вдасться до підвищення податкового навантаження загалом чи на окремі категорії бізнесу та запровадить більш жорсткий контроль за результатами його діяльності. На нашу думку, це матиме негативні наслідки у вигляді зменшення чисельності працюючих суб'єктів господарювання, їхнього переходу до тіньового сектору, подальшого зменшення доходів всіх суб'єктів економіки та поглиблення економічної кризи в країні.

Отже, стан бізнесу в Україні, як і будь-які інші перспективи української нації, у першу чергу буде залежати від успішності оборони країни та звільнення окупованих територій. Але уряд має визначитися з пріоритетами щодо державного регулювання малого бізнесу: або подальша дерегуляція, заснована на розумінні, що сплата податків є не єдиною і не найважливішою функцією підприємців, або збільшення вимог до останніх, у намаганні забезпечити надходження до бюджету країни, що воює, чи країни в стані післявоєнного відновлення. У першому випадку є сподівання, що малий бізнес відносно швидко адаптується до дії негативних економічних чинників, збільшить свою роль у національному господарстві та сприятиме створенню ресурсів, необхідних для відновлення економіки країни. В іншому випадку

державне регулювання стане одним з факторів деструктивного впливу на малий бізнес, що обмежить можливості його адаптації до війни та сприятиме подальшому загостренню економічних проблем.

УДК 338.22

Дранус Л. С.,
канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ЯК САМОСТІЙНИЙ ВИД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Проблеми сталого розвитку економіки набули особливо гострого характеру. Розвиток національного бізнесу, інтеграція України у світову економічну систему, посилення конкуренції ставить перед вітчизняними компаніями багато нових питань. Одне з яких – підвищення економічної ефективності підприємств та одночасно вирішення соціальних питань, реального покращення життя населення. Для вітчизняних підприємств саме економічні причини стали провідним фактором висунення соціальної відповідальності бізнесу в ряд найбільш важливих факторів стабільного економічного розвитку України. До того ж світова практика застосування соціальної відповідальності свідчить не тільки про покращення власної репутації, а й про отримання прибутку від збільшення споживчої лояльності.

Ідеї соціальної відповідальності пов’язані з необхідністю забезпечення сталого розвитку, досягнення балансу інтересів між корпоративними, державними і громадськими інтересами. Найбільш простою є соціальна відповідальність, що пов’язана із своєчасною оплатою праці, податків, створення нових робочих місць. Більш високий рівень відповідальності передбачає діяльність, спрямована на підвищення кваліфікації співробітників, будівництво житла, повноцінний розвиток соціальної сфери. Відповідальність бізнесу може мати юридичну основу за рахунок механізму державного примушення, санкцій контролю, або економічну, що реалізується в автоматичному режимі як відповідна реакція на імпульси з боку ринку. Соціально-трудова та екологічна складова формується відповідно до вимог закону, діяльністю профспілок, громадських організацій. Що стосується соціально-культурного і соціально-гуманітарного компоненту, то їх можна зарахувати більшою мірою до благодійної діяльності як елемент добровільних інституційних ініціатив.

Соціальна відповідальність бізнесу носить багаторівневий характер:

1. Базовий рівень припускає виконання договірних зобов'язань: своєчасна оплата податків, виплата заробітної плати, за можливістю – надання нових робочих місць (розширення робочого штату).

2. Другий рівень припускає забезпечення працівників адекватними умовами не тільки роботи, але й життя: підвищення рівня кваліфікації працівників, профілактичне лікування, будівництво житла, розвиток соціальної сфери. Такий тип відповідальності доцільно назвати «корпоративною відповідальністю».

3. Третій, вищий рівень відповідальності, передбачає благодійну діяльність.

Необхідно розглядати зовнішній і внутрішній боки соціальної відповідальності бізнесу. Зовнішня (екзогенна) відповідальність виявляється у взаємних зобов'язаннях суспільства (держави) і бізнесу та у взаєминах конкретної бізнес-структури з іншими виробничими організаціями (комерційними і некомерційними). Внутрішня (ендогенна) відповідальність – це відповідальність роботодавців перед працівниками в питаннях дотримання режимів праці та відпочинку, своєчасній виплаті заробітної плати, надання пільг і компенсацій, розподілу прибутку, участі в управлінні тощо, а також відповідальність працівників за вирішення економічних проблем компанії і завдань, які вона зобов'язана виконувати в суспільстві.

Таблиця 1

Структура соціальної відповідальності

Соціальна відповідальність	
Внутрішня	**Зовнішня**
Безпека праці	Спонсорство і корпоративна добродійність
Стабільність заробітної плати	Сприяння охороні навколишнього середовища
Підтримка соціально значущої заробітної плати	Взаємодія з місцевим співтовариством і місцевою владою
Додаткове медичне і соціальне страхування співробітників	Готовність брати участь у кризових ситуаціях, управління ризиками і змінами
Розвиток людських ресурсів через програми підготовки і підвищення кваліфікації персоналу	Відповідальність перед споживачами товарів і послуг (випуск якісних товарів)
Надання допомоги працівникам в критичних ситуаціях	Сертифікація відповідності системам управління якістю, здоров'ям і безпекою
Безпека зайнятості та соціально-відповідальна реструктуризація підприємств	Впровадження принципів чесного ведення бізнесу (повага до прав власності, захист добросовісної конкуренції, боротьба з корупцією, уникнення конфлікту інтересів, утримання від діяльності у неетичних сферах тощо)

* *Розроблено автором*

Виділяючи блоки соціальної відповідальності бізнесу, необхідно детальніше проаналізувати складові кожного з блоків. У табл. 1 розкрито структуру зовнішньої і внутрішньої соціальної відповідальності.

Завдяки впровадженню програм соціальної відповідальності бізнесу можливо отримати ряд переваг перед конкурентами:

1) поліпшення ефективності процесів виробництва, зумовлене необхідністю знаходити, наприклад, приховані важелі винайдення способів зменшення викидів в атмосферу або пристосування виробництва до технологічних, санітарних, екологічних стандартів;

2) підвищення мотивації та продуктивності працівників, оскільки всі працівники компанії водночас є громадянами, споживачами, батьками та мешканцями певного міста, турбота про громаду, про суспільство транслюватиметься в турботу про працівників;

3) психологічні фактори мотивації, турбота про працівників обертаються формуванням стабільного соціально-психологічного клімату в організації, що сприяє ефективності праці;

4) підвищення ділової та загальносуспільної репутації компанії зменшує ризики від можливої втрати ринків, покращує доступ до нових ринків завдяки кращій репутації компаній.

Соціальна відповідальність виступає як відносно самостійний вид відповідальності, якому притаманні специфічні риси. На сучасному етапі необхідно перейти від колишньої монополії держави у сфері соціальної відповідальності до розподілу соціальної відповідальності між державою, власниками підприємств, компаній і корпорацій, організаціями працівників (профспілками) і різними неурядовими організаціями. Поряд із зовнішньою соціальною відповідальністю необхідно формувати внутрішню соціальну відповідальність вітчизняного бізнесу.

Для українських компаній соціальна відповідальність переважно носить разовий характер, спрямований на покращенння репутації, без бажання (часто і можливості) розглядати цей процес як тривалий і безперервний, нарешті, відсутня конструктивна, взаємовигідна взаємодія роботодавців і найманих працівників. Соціальна відповідальність бізнесу неможлива без розвиненого громадянського суспільства, здатного виступати реальним партнером бізнесу при вирішенні соціальних питань. За такої умови можливий процес зростання готовності бізнесу залучитися до діалогу і подальшого партнерства з різними громадськими групами, збільшення кількості соціальних ініціатив, що виникають завдяки спільному мисленню і спрямованих на вирішення питань суспільного значення.

Зважаючи на те, що соціально відповідальна діяльність будь-якої компанії пов'язана з високими витратами, доступна вона на сьогодні виключно великим компаніям. До позитивного ефекту призводять тільки ті соціальні ініціативи, які добре узгоджуються з місією компанії. Меншим компаніям, навіть у разі прихильності принципам соціальної відповідальності, найчастіше не під силу проведення такої політики з причин слабкого фінансового стану.

Основним напрямом реалізації соціальної політики та соціальної відповідальності бізнесу в Україні повинно бути не тільки розширення заходів соціальної допомоги та підтримки населення, а й розвиток людського потенціалу, підвищення якості людського капіталу як основи економічного зростання. Потрібно зрозуміти, що рівень розвитку соціальною відповідальністю є одним з головних факторів добробуту та якості життя суспільства.

УДК 377.002.2:658

Семенчук І. М.,
канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

РОЗВИТОК ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИМ КЛІМАТОМ В ОРГАНІЗАЦІЇ

За умов інтенсивних змін у середовищі бізнесу основним фактором підвищення його конкурентоспроможності є здатність управлінців у створенні сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі. Соціально-психологічний клімат (СПК) проявляється, головним чином, у ефектах цінностей та норм групового життя. У цілому це інтегральний стан колективу, що включає цілий комплекс різних характеристик, які неможливо виміряти за будь-яким одним показником, але існує система показників, на підставі яких виявляється можливим оцінити рівень і стан соціально-психологічного клімату. Так, до рис оптимального соціально-психологічного клімату зараховують такі характеристики: позитивне ставлення керівників до підлеглих, їхня емоційна врівноваженість, розвинуте почуття обов'язку та відповідальності; у колективі переважає оптимізм у взаємовідносинах між працівниками; відносини будуються на засадах співробітництва, взаємної допомоги, доброзичливості; членам колективу подобається брати участь у спільних справах, разом проводити вільний час; у відносинах переважають схвалення та

підтримка, критика висловлюється з добрими побажаннями. У колективі існують норми взаємозв'язку та взаємозалежності, які формують активну соціальну позицію.

Виділяють цілий ряд несприятливих ознак СПК, а саме: висока плинність кадрів; грубі порушення трудової дисципліни; висока напруженість і конфліктність відносин у колективі; небажання вкладати зусилля в розвиток колективу і організації в цілому; поширення деструктивних чуток, пліток; розміщення співробітниками компрометуючих матеріалів у соцмережах; міжособистісні конфлікти та інше.

Великий вплив на соціально-психологічний клімат у колективі має стиль керівництва колективом: автократичний, демократичний, ліберальний. При автократичному стилі керівник сам визначає мету діяльності групи та спосіб її досягнення і лише незначною мірою дозволяє членам групи долучатися до прийняття рішень. Він монополізує право на ініціативу і послаблює міжособові контакти, що призводить до реальної агресії, хоча група як цілісність має загалом непогані результати. При демократичному стилі керівництва у поєднанні з прийомами впливу, що стимулюють самостійність, ініціативу та винахідництво є оптимальним. Він сприяє отримання людиною високого внутрішнього задоволення в процесі діяльності, досягненню високих виробничих показників та високої продуктивності. Ліберальний стиль передбачає повну свободу дій персоналу в роботі: вони вибирають терміни виконання завдань, їхню пріоритетність та інше. При цьому дії підлеглих майже не контролюються, оскільки вони самостійно несуть відповідальність за результат. Цей стиль ефективний при роботі зі співробітниками, кожен з яких є експертом у своїй сфері. В інших випадках обраний підхід може спричинити труднощі, коли через відсутність контролю люди починають нераціонально використовувати свій робочий час, займатися виконанням сторонніх справ на робочому місці тощо.

Отже, авторитарний стиль керівництва перешкоджає самореалізації підлеглих, їхньому вільному самовиявленню, підриває самоповагу. Демократичний стиль сприяє формуванню самоповаги, креативності та можливості розвивати свій потенціал.

Початковим етапом створення соціально-психологічного клімату в організації є формування філософії організації, яку необхідно розуміти як визначення сукупності внутрішньо організаційних принципів, моральних, адміністративних норм та правил взаємовідносин у колективі, групування системи цінностей та переконань, що

сприймається всім персоналом та підпорядкована глобальній меті організації.

Дотримання філософії гарантує успіх та добробут у взаємовідносинах персоналу і як наслідок – ефективний розвиток організації. Порушення філософських постулатів організації веде до розвитку конфліктів між адміністрацією та працівниками, до зниження ефективності функціонування організації, її іміджу і може призвести до банкрутства, оскільки персонал – це її головне надбання. Філософія організації оформляється в окремий документ. Необхідність розробки такого документа пояснюється тим, що відносини між персоналом повинні суворо регламентуватися загальними принципами, за яких працівники швидше адаптуються до наявної системи моральних цінностей та вимог адміністрації. Сучасна філософія організації може бути різноманітна і залежить від форми власності, регіональних та галузевих особливостей та величини організації, але завжди спрямована на управління формуванням конкурентоспроможного трудового потенціалу організації з урахуванням сучасних подій та майбутніх змін у її зовнішньому та внутрішньому середовищі, що дозволяє організації виживати, розвиватися і досягати своїх цілей у довгостроковій перспективі.

Отже, успішне формування сприятливого соціально-психологічного клімату у колективі прямо пов’язано з ефективністю менеджменту підприємства та є одним із пріоритетних напрямків загального розвитку колективу.

Підсекція. ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

УДК 657.1

Белінська С. М.,
д-р екон. наук, доцент,
в.о. декана факультету економічних наук,
Мозолевська А. Р.,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗОБОРГОВАННОСТІ

На здатність суб'єкта господарювання вчасно здійснювати розрахунки з контрагентами, які мають документально підтверджені відносини, впливає стан економіки країни. Тобто через неможливість отримати кошти від контрагента підприємство отримує збільшення дебіторської заборгованості, що безпосередньо впливає на фінансовий стан підприємства та загальні фінансові результати. Тому аналіз дебіторської заборгованості є одним із компонентів аналізу фінансового стану.

Дебіторська заборгованість дуже важлива для організацій, оскільки вона є джерелом грошових доходів і ключем до підтримки здорового грошового потоку. Фінансовим станом підприємства можуть цікавитись не тільки керівники самого підприємства, а також такі суб'єкти як інвестори, банки та ін. Одним з важливих показників, що демонструє здатність підприємства перетворювати активи в грошові кошти є ліквідність. На думку Hristova, Stevcevska-Srbinoska, Mileva та Zafirova, управління ліквідністю відіграє вирішальну роль, оскільки наслідки ризику неплатоспроможності можуть бути дуже «дорогими» і навіть призвести до банкрутства.

На думку Чорненької О. Б., не всі види дебіторської заборгованості вливають на ліквідність активів. У таблиці 1 зображено вплив окремих видів дебіторської заборгованості на ліквідність.

Дебіторська заборгованість за виплатами працівникам виникає внаслідок авансових платежів і хоча отримання грошових коштів за такою заборгованістю не планується, що свідчить про низький рівень її ліквідності, проте вона зумовлює економію грошових виплат у

майбутньому. Тому характер впливу цього виду заборгованості на ліквідність підприємства загалом, на думку Чорненької О. Б., є нейтральним.

Таблиця 1

Вплив окремих видів дебіторської заборгованості на ліквідність

Вид дебіторської заборгованості	**Терміни погашення заборгованості**	**Рівень ліквідності заборгованості**	**Вплив заборгованості на рівень ліквідності**
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	У межах нормального операційного циклу	Високий	Позитивний
Дебіторська заборгованість за виплатами працівникам	Переважно в межах одного календарного місяця	Низький	Нейтральний
Дебіторська заборгованість за податками	Від одного до кількох звітних періодів	Низький	Негативний
Дебіторська заборгованість за виданими авансами	У межах нормального операційного циклу	Низький	Негативний
Дебіторська заборгованість за векселями	Відповідно до терміну погашення, зазначеному на векселі	Високий	Позитивний
Довготермінова дебіторська заборгованість	Не раніше як через 12 календарних місяців	Низький	Негативний
Сумнівна дебіторська заборгованість	Термін погашення вже минув	Низький	Негативний

Через те, що дебіторська заборгованість за виданими авансами зображує заборгованість не у вигляді грошових коштів, а у вигляді певного активу, рівень ліквідності цієї заборгованості – низький. Унаслідок того, що погашення довготермінової дебіторської заборгованості виникає, як правило, після дванадцяти календарних місяців, рівень ліквідності заборгованості – низький, а вплив на самий рівень ліквідності – негативний. Таку саму характеристику щодо рівня ліквідності та вплив на ліквідність має сумнівна дебіторська заборгованість, оскільки термін погашення цієї заборгованості вже минув.

Також на думку Чорненької О. Б., безнадійна заборгованість має вплив на прибутковість підприємства, оскільки ця заборгованість списується з балансу підприємства на зменшення фінансового результату його діяльності, а отже безпосередньо зменшує його прибутки чи збільшує збитки.

Усе вищезазначене дозволяє дійти висновку, що найбільший вплив на ліквідність підприємства складає дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги. Переважно основну частину серед усіх видів

заборгованості складає торговельна заборгованість, тому це ще раз підтверджує той факт, що кожне підприємство має правильно організовувати облік та контроль дебіторської заборгованості, для того щоб мати оптимальний рівень заборгованості на підприємстві.

Окрім впливу заборгованості на показник ліквідності варто наголосити, що внаслідок своєї безперервної діяльності підприємство має постійно вкладати кошти в подальше виготовлення продукції, але внаслідок неотримання грошових коштів вчасно існує ймовірність у виникненні майбутніх труднощів, що можуть значно погіршити фінансовий стан суб'єкта господарювання.

Отже, дебіторська заборгованість може мати позитивний вплив на фінансовий стан підприємства за рахунок збільшення власної продукції чи негативний, через ризик неотримання коштів.

Відомо, що облікова політика підприємства вважається необхідною складовою бухгалтерського обліку. Під час дослідження питання облікової політики щодо дебіторської заборгованості вчені наводять перелік елементів, що на їхню думку варто включати під час формування внутрішнього документа. Методичні рекомендації стосовно облікової політики підприємства з приводу дебіторської заборгованості визначає тільки метод розрахунку резерву сумнівних боргів.

На думку Левченко З. М. наявність в обліковій політиці тільки цього елементу є недостатнім, тому пропонується також вносити такі елементи як:

– визначення переліку видів поточної заборгованості стосовно якої буде створюватись резерв (тобто можливо створювати резерв не лише для дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги);

– методичні підходи щодо класифікації дебіторської заборгованості за термінами непогашення, оскільки П(С)БО 10 вимагають обов'язкового надання у звітності інформації щодо суми поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за термінами непогашення;

– оцінка та визнання заборгованості також має бути одним з елементів облікової політики щодо дебіторської заборгованості.

Ми повністю підтримуємо таку думку, оскільки наявність такої інформації в обліковій політиці щодо заборгованості дасть змогу об'єктивно оцінювати дебіторську заборгованість підприємства, контролювати за термінами погашення, таким чином скоротивши суми безнадійної дебіторської заборгованості.

Варто також розглянути інші рекомендації стосовно того, які елементи слід зарахувати до облікової політики. Супрунова І. В. рекомендує включати такі елементи: фактори визнання заборгованість

сумнівною, безнадійною; терміни здійснення інвентаризації; метод нарахування резерву; перерахування видів діяльності підприємства; оцінка та визнання дебіторської заборгованості. Для підприємства облікова політика – це документ, що необхідний для здійснення господарської діяльності та при складанні фінансової звітності. Під час формування облікової політики підприємства мають варіанти вибору методу нарахування резерву сумнівних боргів (якщо розглядати тільки питання, що стосуються заборгованості з покупцями та замовниками). На основі цього можна зробити висновок, що фінансовий результат суб'єкта господарювання також залежить від прийнятої облікової політики.

На думку Перетятько Ю. М., приймаючи рішення стосовно подальшого управління, слід керуватись не лише балансом та фінансовими результатами підприємства, оскільки наведена інформація недостатня для прийняття рішень та оцінки фінансового стану підприємства. Наприклад, якщо в статті балансу підприємства зображена сума у розмірі 15 тис. грн., користувач тільки через цю інформацію не зможе встановити, що заборгованість не сплачується підприємству вже протягом двох років. Унаслідок цього існує ймовірність, що заборгованість у сумі 15 тис. грн. може виявитись безнадійною, таким чином зростуть витрати підприємства.

Подивитись інформацію про дебіторську заборгованість за термінами несплати можливо у примітках до звітності у розділі ІХ, який має назву «Дебіторська заборгованість». Окрім цієї інформації П(С)БО 10 наводить перелік щодо розкриття інформації про заборгованість підприємства у примітках до фінансової звітності (табл. 2).

Таблиця 2

Перелік інформації яка міститься у примітках до річної фінансової звітності

№	Інформація, яка міститься у примітках до річної фінансової звітності
1	Перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості
2	Склад і суми статті балансу «Інша дебіторська заборгованість»
3	Перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін, з виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості
4	Метод визначення величини резерву сумнівних боргів
5	Сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за строками непогашення

За МСБО 1 використання Приміток означає ознайомлення про додаткову інформацію, що стосуються статей, які подаються у звітах. Тобто Примітки вважаються необхідним інструментом для повного розуміння в цілому фінансової звітності.

Загалом у балансі дебіторська заборгованість відображається з використанням таких статей як 1040 «Довгострокова дебіторська заборгованість», 1125 «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги», 1130 «Дебіторська заборгованість за виданими авансами», 1135 «Дебіторська заборгованість з бюджетом», 1136 «Дебіторська заборгованість у тому числі з податку на прибуток», 1140 «Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів», 1145 «Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків» та 1155 «Інша поточна дебіторська заборгованість».

Варто дотримуватись принципів, за допомогою яких ґрунтується відображення дебіторської заборгованості у звітності, що надається за певний період. Основними принципами є: повне висвітлення інформації, своєчасність та послідовність, безперервність та ін.

Отже, за допомогою всієї інформації, що стосується дебіторської заборгованості та подається у фінансовій звітності, а також у примітках, можливо оцінити стан дебіторської заборгованості за вказаний період та прийняти рішення щодо ефективного управління дебіторською заборгованістю. Основними умовами ефективного управління дебіторською заборгованістю має бути забезпечення безперервної роботи підприємства; зменшення обсягів вільних поточних активів, тим самим зменшуючи витрати на їхнє фінансування; прискорення оборотності оборотних активів; максимізація прибутку підприємства за збереження ліквідності; високий рівень фінансової безпеки підприємства.

УДК 338: 65.014

Ужва А. М.,
д-р екон. наук, доцент,
професор (б.в.з.) кафедри обліку і аудиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОЦІНКА ВПЛИВУ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

Формування соціально-економічного розвитку регіону передбачає активну роль людини як учасника суспільно-економічної діяльності. Виконання завдань розвитку регіону фактично відбувається через реалізацію усіх інтегрованих соціальною складовою аспектів суспільно-економічного життя, завдяки чому відбувається активізація людського

фактору. Основні цілі соціально-економічного розвитку регіону реалізовуються через підвищення рівня та якості життя населення, а саме:

– покращення демографічної ситуації;

– забезпечення повної і ефективної зайнятості активного населення в діяльності підприємств;

– активізація розвитку соціальної інфраструктури;

– диверсифікація економіки і розширення джерел доходів населення.

Тривалі економічні перетворення та реформи не принесли очікуваних результатів поліпшення рівня і якості життя населення. Без подолання негативних тенденцій у розвитку, наприклад, сільських територій, де проживає 30,8 % населення України, наша держава не зможе ефективно конкурувати з економічними системами інших розвинених країн, у яких рівні життя сільського і міського населення максимально наближені. Диференціація рівнів життя сільського та міського населення в країні загрожує відпливом найбільш активної та працездатної частини сільського населення до міст, активізує зовнішню трудову міграцію, що спонукає до занепаду сільських територій.

Як відомо, скорочення сільської частини населення призводить до збільшення демографічного навантаження в сільській місцевості, що посилює ресурсні потреби для вирішення економічних та соціальних проблем, пов’язаних з соціальним забезпеченням непрацездатної частини населення та лягає додатковим тягарем на бюджети об’єднаних територіальних громад. Отже, виправлення демографічної ситуації, що склалася, вимагає вироблення цілком нових напрямів у соціальній сфері.

У процесі дослідження демографічної сфери встановлено, що посилюється диспропорційність структури сільського населення щодо міського за статтю. Порушення статевого співвідношення загрожує погіршенням процесу відтворення сільської частини населення, тобто звужується відтворювальний потенціал для заміщення поколінь батьків поколіннями дітей.

Достатньо точним індикатором економічного і соціального становища населення є показник міграційного приросту (скорочення) населення. Внутрішньодержавна та міждержавна міграція населення змінює кількісні та якісні його характеристики, посилює непривабливість проживання на сільських територіях. Незважаючи на помітне зниження темпів міграції сільського населення, показовим цей процес назвати неможливо, оскільки це зниження пов’язане з тим, що на сьогодні найбільш активна та працездатна частина населення, що не

знаходила можливостей для реалізації свого потенціалу в сільській місцевості, уже виїхала. Населення, що залишилося в селі, або не має змоги виїхати, або адаптувалося до сучасної ситуації, відтак, нездатне до активної міграції, яка фіксувалася раніше.

Найгострішою проблемою сучасного українського села є рівень економічної активності населення працездатного віку за місцем проживання, рівень зайнятості населення працездатного віку за місцем проживання та рівень безробіття населення працездатного віку за місцем проживання. Поширення холдингів супроводжується вивільненням працівників сільськогосподарського виробництва і призводить до зростання кількості незайнятого сільського населення, яке поповнює ряди прихованих безробітних, що нібито зайняті в особистих селянських господарствах, але насправді здобувають засоби для існування, насамперед, на засадах трудової міграції. Реальне та приховане безробіття веде до знецінення людського капіталу та погіршення його якісних характеристик, породжує загальну міграцію населення і подальшу деформацію його статевовікової структури, посилює обезлюднення сіл. Головною причиною безробіття населення слід вважати структурні чинники, пов'язані з різким падінням обсягів виробництва, повільність впровадження диверсифікації економіки.

Зазначені особливості ринку праці відображається на сумі доходів та витрат домогосподарств. За формальними ознаками рівень бідності населення знижується. На це вплинуло збільшення мінімальних розмірів пенсій, яке, зважаючи на вагому частину осіб похилого віку у складі населення, сприяло підвищенню загального рівня його доходів і витрат. Водночас, частина витрат на харчування у структурі видатків сімей залишається на рівні 55–7%, що є показником високого рівня бідності за критерієм споживання. Останнє підтверджується також низькими якісними характеристиками харчування та незбалансованістю раціону.

Сучасний стан соціально-економічної інфраструктури села підтверджує наявність глибокої кризи. Скрутне становище економіки села, тривале недофінансування соціальної сфери призвели до загрози фізичного руйнування її матеріально-технічного потенціалу. Наявна матеріальна база культурно-побутових об'єктів не відповідає нормам. У сільській місцевості об'єкти освіти переважно не мають сучасних технічних обладнань для навчання, не вистачає педагогічного персоналу, а рівень його фахової освіти нижчий, ніж у місті.

До негативних наслідків у соціальному плані призводить руйнування інфраструктури сільських лікувальних установ. Поспіль було практично припинені виїзні форми медичного обслуговування,

знизилися обсяги та якість профілактичних медичних заходів. Уведення в експлуатацію нових об'єктів соціально-культурного призначення відбувається нерівномірно та повільно.

Відтак, через високий рівень зношеності основних засобів фактичні витрати потенціалу інфраструктури сільських територій істотно перебільшують офіційні дані. Украй низький сучасний рівень соціальної інфраструктури села створює реальні умови для погіршення соціально-демографічної ситуації в сільській місцевості. Подолання цих проблем вимагає безпосереднього втручання держави шляхом фінансування конкретних цільових програм соціального розвитку села.

Результати проведеного аналізу вказують на незадовільний стан соціальної складової сталого розвитку сільськогосподарського сектору економіки регіону, для якої характерні глибока демографічна криза, брак мотивації до праці, безробіття, занепад соціальної інфраструктури та «вимирання» населених пунктів. Державна політика розвитку села ефективна за умови об'єднання зусиль та спільної участі в цьому процесі органів державної та місцевої влади, суб'єктів господарювання, сільських громад і громадських організацій та самого населення. Вона має ґрунтуватися на розв'язані проблем зайнятості працездатних селян і належної оплати їхньої праці, підвищення рівня життя селян. Проблемним питанням залишається працевлаштування молоді, сільських жителів, які раніше працювали в містах та втратили роботу. Важливою передумовою вирішення питань зайнятості є диверсифікація економічної активності сільського населення.

Зайняте населення, яке вивільняється із сільського господарства з різних причин, може займатися несільськогосподарськими видами діяльності, що позитивно вплине на зростання доходів сільського населення. Отже, можливе використання не тільки сільськогосподарських угідь, але й природних і рекреаційних ресурсів, а також сприятливого середовища проживання. Однак місцеві органи влади не приділяють належної уваги розвитку сільськогосподарських видів діяльності в селі, скорочуються тваринницькі ферми, підприємництво з переробки сільськогосподарської продукції.

Розвиток об'єктів соціальної інфраструктури є однією із пріоритетних цілей соціально-економічного розвитку економіки регіону. Соціальній інфраструктурі відведена роль задоволення людських потреб, пов'язаних із життєдіяльністю, проживанням у сільській місцевості, забезпечення належних умов праці, відпочинку, культурно-освітнього рівня, споживання матеріальних благ тощо. Головною причиною занепаду соціальної інфраструктури є зменшення впливу держави на вирішення соціальних проблем, передача

соціальної сфери з державного бюджету на баланс органів місцевого самоврядування, у яких відсутні кошти на її фінансування та контроль за виконанням законодавчо-нормативної бази з питань соціального розвитку територій. Переважна більшість керівників підприємств різних форм господарювання в селі, які орендують землю або мають свої підприємства, не зацікавлені у фінансуванні соціальної сфери, а в місцевих органів влади немає такої можливості. Збільшується чисельність сільського населення, яке не може забезпечити оплату мінімально необхідних потреб та послуг.

У цілому руйнування мережі підприємств та організацій соціальної інфраструктури потребує проведення продуктивної державної політики, направленої на забезпечення проблем і трудових ресурсів послугами соціальної інфраструктури. У сфері житлово-комунального господарства держава має взяти на себе відповідальність щодо соціального захисту малозабезпечених громадян, гарантуючи їм житлові умови відповідно до встановлених норм. Заходи щодо розвитку житлово-комунального господарства мають бути спрямовані на зміну структури споживчих витрат населення. Якщо державним органам не вдасться налагодити чітке функціонування системи житлових субсидій та дотримуватися стандартів безпеки проживання громадян, це може призвести до погіршення матеріального стану приблизно третини сільського населення, а також до загрози безпеки здоров'я й життя громадян.

У сфері охорони здоров'я держава аналогічно має брати на себе більшу частину відповідальності, оскільки ця галузь соціальної інфраструктури специфічна щодо мотивації прийняття рішень та їхніх наслідків. У галузі дошкільної й загальної середньої освіти згідно з конституційними нормами відповідальність за її фінансування повинна брати на себе держава. Якщо перекласти фінансове навантаження на домогосподарства, то це право може бути порушене через низку причин. Залучення коштів населення в систему освіти є малоефективним через низькі доходи сільського населення.

Матеріально-технічна база культурних установ не відповідає сучасним вимогам, низький рівень платоспроможності селян зумовив втрату інтересу до наявних форм проведення дозвілля і відпочинку. Почався процес скорочення мережі клубів, будинків культури, бібліотек. Відтак, для виходу з такого стану об'єктів соціально-культурного призначення, державним і місцевим органам влади потрібно вжити заходів щодо надання сільським жителям максимуму послуг з урахуванням соціального та природного середовища, у якому вони проживають.

Унаслідок інфляції, постійного зростання цін і тарифів на комунальні й соціальні послуги купівельна спроможність жителів знижується, зменшується споживання продуктів харчування, промислових товарів і послуг, із року в рік дорожчає вартість життя населення, падає їхній життєвий рівень. Більшість сімей не забезпечені прожитковим мінімумом, а межа малозабезпеченості не відповідає фізіологічному мінімуму. У зв'язку з цим, використовуючи програмно-цільовий підхід, пропонуємо на регіональному розробляти Програму надання цільової адресної допомоги окремим категоріям населення, яка б дала змогу селянам самостійно вирішувати проблеми соціального облаштування.

Отже, важливого значення набуває питання досягнення збалансованих міжбюджетних відносин, поєднання виділення фінансових ресурсів із державного бюджету та коштів із місцевих бюджетів. Причому необхідно досягти таких обсягів асигнування, які забезпечать усі потреби розвитку соціальної інфраструктури в селі. Джерелами фінансування напрямів соціального розвитку села є кошти державного бюджету, місцевих бюджетів, доходи суб'єктів господарської діяльності, кредитних ресурсів, інвесторів та благодійні внески. Як показує практика, виникнення кризових явищ в економіці призводить до неспроможності держави в перспективі виконувати свої фінансові зобов'язання в повному обсязі. Тому особливу значущість набуває розв'язання завдань, пов'язаних із формуванням ефективного механізму регулювання розвитку соціальної інфраструктури села з урахуванням можливостей бюджетів усіх рівнів.

Вирішення цього питання вимагає прискорення децентралізації влади з метою надати більшої ініціативи та самостійності місцевим органам самоврядування, залишаючи в їхньому розпорядженні переважну більшість зароблених ними коштів, що, безперечно, сприятиме поліпшенню розвитку соціальної інфраструктури.

Для вирішення зазначених питань доцільним вбачається: чітке визначення та законодавче закріплення повноважень кожного органу державної влади і місцевого самоврядування; розширення практики укладення договорів і угод між органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування щодо передачі вирішення окремих питань у відповідних соціально-економічних сферах; удосконалення інституту відповідальності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування; прийняття спеціального закону, щоб визначав порядок надання органам місцевого самоврядування державних повноважень та матеріальні ресурси для цього, контроль за виконанням цих повноважень.

Соціально-економічний розвиток економіки регіону в аспекті соціальної складової включає існування для населення можливості прямої чи опосередкованої, але дієвої участі у процесах, які прямо стосуються повсякденного життя, включаючи участь стосовно прийняття і реалізації певних владних рішень та контролю за їхнім виконанням. Таким чином, виконання завдань розвитку, що постають з точки зору, як його економічної, так і екологічної складової, фактично відбувається через реалізацію усіх втілюваних соціальною складовою аспектів суспільно-економічного та суспільно-політичного життя, завдяки чому відбувається активізація людського фактору. Зазначене видається основним моментом у досягненні пріоритетних цілей соціально-економічного розвитку економіки. Виконання соціальною складовою розвитку в процесі реалізації його завдань функції поєднання економічної та екологічної складових відбувається лише за наявності умов для активізації ролі кожного громадянина та суспільства загалом як суб'єкта цього процесу.

УДК 657.1

Руденко Н. О.,
канд. екон. наук, доцент б.в.з. кафедри обліку і аудиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Господарська діяльність підприємств, установ та організацій не припиняється навіть під час військових дій та воєнного стану в країні. Суб'єкти господарювання з регіонів, що зазнали активних бойових дій чи наразі знаходяться в окупації, стикаються із питанням можливості подальшого функціонування. Першочергово тут йдеться про збереження активів та штату працівників. На більшості територій, які звільнені від тимчасової окупації, постає питання про можливість відновлення провадження діяльності. На жаль, на території прикордонних громад все ще недостатньо безпечно для відновлення повноцінної діяльності. Тут основною проблемою є забезпечення фізичного збереження майна та працівників, а також укомплектування штату, оскільки більшість населення не може або не хоче повертатися з евакуації.

На частині тимчасово окупованих територій підприємства та установи стикаються з ширшим колом проблем: окрім фізичної

цілісності майна та штату працівників потрібно вирішити питання з окупаційною владою. Не беручи до уваги питання колабораціонізму, відмітимо лише додаткові витрати на ведення справ у таких регіонах, а також можливу нестачу обігових коштів.

Суб'єкти господарювання, які знаходяться на прифронтовій території, стикаються з частковою або повною втратою активів, втратою співробітників, розірваними зв'язками з контрагентами (як постачальниками, так і продавцями), зміною основних факторів зовнішнього середовища (ціни та доступність енергоносіїв, можливості логістики та її вартість, коливання у валютній складовій, недоступність некритичного імпорту, роботи з використанням російського та білоруського рублів, а також з контрагентами з країни-агресора та Білорусі тощо).

По-перше, виникає проблема з документами як з первинними (можливість підтвердження операції без отримання відповідних документів від контрагента), так і з поточними та архівними (втрата документів через воєнні дії може викликати проблеми під час підтвердження даних звітності). Водночас первинні документи є основою для заповнення податкової звітності.

Законом № 2118 внесено потрібні зміни до Податкового кодексу України. Одна з них – якщо у платника податків немає можливості своєчасно виконати свої податкові обов'язки, він звільняється від відповідальності як в частині своєчасної сплати податків, так і в частині своєчасного подання звітності. Обов'язковість виконання зобов'язань зі звітування перенесено на термін трьох місяців після закінчення воєнного стану.

Також оперативно вносяться зміни і в певні форми звітності, які передбачають звітування. Так, з 15.03.2022 почала діяти нова форма «Податкової декларації з податку на прибуток». Для платників, що визначають податок на прибуток з урахуванням мінімального податкового зобов'язання, з'явився новий рядок 06.2 МПЗ, змінилась формула розрахунку в рядку 17 і з'явився новий додаток «МПЗ».

Після завершення дії воєнного стану платники зобов'язані забезпечити реєстрацію в ЄРПН усіх податкових накладних (та коригувань), реєстрація яких відтермінована на час дії воєнного стану.

Усі податкові зобов'язання та податковий кредит, задекларовані платниками під час дії такого воєнного стану на підставі наявних у платника первинних (розрахункових) документів, підлягають обов'язковому уточненню (приведенню у відповідність) з урахуванням даних податкових накладних та розрахунків коригування, зареєстрованих в ЄРПН.

Сплата до бюджету узгоджених податкових зобов'язань з ПДВ, що задекларовані платником в поданих податкових деклараціях з ПДВ, здійснюється платником шляхом поповнення електронного рахунку у СЕА ПДВ.

Оподаткування ФОП зазнало максимально можливої податкової оптимізації на час воєнного стану, оскільки було здійснено відтермінування звітування; для 1 та 2 груп єдиного податку з березня 2022 введено добровільну сплату єдиного податку; ФОПи всіх груп з березня 2022 звільнені від сплати ЄСВ за себе та звільнені від сплати ЄСВ за мобілізованих робітників; для 3 групи єдиного податку ставка знижена з 5% до 2% навіть без додаткового подання адміністративних заяв; мобілізований ФОП або ФОП військовослужбовець звільняється від усіх видів податкового навантаження. Навіть ФОП – платник ПДВ, мобілізований до Збройних сил України, за звітні періоди, у яких відсутні операції з постачання або придбання товарів (послуг) та відсутні інші показники, які підлягають декларуванню, не зобов'язаний подавати податкову звітність з ПДВ.

Юридичні особи – платники єдиного податку 3 групи (у тому числі і платники ПДВ) отримали зниження ставки єдиного податку до 2% від отриманого доходу.

Також юридичні та фізичні особи, дохід яких не перевищив 10 млрд. грн., можуть обрати сплату єдиного податку на рівні 2% – це дуже низький рівень податкового навантаження. Рівень доходу обмежений в 10 млрд. грн. притаманний 95% підприємств України, тому скористатись цим видом оптимізації оподаткування можуть багато суб'єктів підприємництва. Ці норми передбачені законопроєктом №7137-д «Про податкові стимули» від 15.03.2022 р.

Найбільше питань викликає частина обліку активів в частині їхнього списання (при знищенні або виведенні зі стану, який є придатний для використання та отримання доходу в майбутньому), нарахування амортизації/зносу (під час консервації виробництва, вимушених простоїв на окупованих територіях чи у прифронтових регіонах). Списати з балансу підприємства мають право будь-які ресурси, якщо не вважають більше їх активами. Оскільки за НП(С)БО 1, активи – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигід у майбутньому. Тож, право очікувати чи не очікувати отримання вигід належить саме підприємству і рішення щодо цього приймає директор (або інший керівник) підприємства. Щодо амортизації, то під час простою підприємство може не призупиняти нарахування амортизації в обліку. П(С)БО 7 не містить такої вимоги. Тобто, це

рішення – виключно в компетенції менеджменту компанії. Так само і для компаній, які звітують за МСФЗ, де в принципі, не передбачається припинення нарахування амортизації.

УДК 353.071.2

Колеватова А. В.,
канд. екон. наук, старший викладач кафедри обліку і аудиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

В Україні набуває актуальності питання регіонального розвитку в умовах системних перетворень, яке передбачає досягнення конкурентоспроможності регіонів та створення їхньої економічної привабливості. Це питання має бути направлене на збалансований розвиток територій, міжрегіональне співробітництво, створення ефективної системи стратегічного планування й прогнозування розвитку регіонів в умовах реформування територіальної організації влади. Проте на сьогодні існує ряд проблем щодо політики регіонального розвитку, які перешкоджають її ефективній реалізації.

До проблем, які стосуються теоретичних та практичних засад регіонального розвитку, можна зарахувати:

1. Відсутність системності і планомірності регіонального планування.
2. Складність координації пріоритетів розвитку кожного регіону між собою, а також з пріоритетами державної регіональної політики.
3. Низька адаптивність до зміни зовнішніх умов та плинність соціально-економічної ситуації в процесі регіонального управління.
4. Не врахування актуальних потреб та інтересів населення при розробці стратегій регіонального розвитку.
5. Відмінність підходів до формування пріоритетів та стратегій регіонального розвитку.

До складності планування, проєктування пріоритетів, цілей та завдань регіонального розвитку призводить часта зміна нормативно-правових документів з питань регіонального розвитку. Крім того, пріоритети розвитку регіонів не пов’язані між собою. Це підтверджує відсутність в Державній стратегії регіонального розвитку пріоритетних напрямків розвитку кожного регіону, відсутність консолідації та

взаємозв'язку цілей та пріоритетів у стратегіях соціально-економічного розвитку регіонів між собою. Стратегії розвитку різних регіонів розроблені абсолютно за різними підходами, мають різну структуру, враховують особисті інтереси й беруть до уваги специфіку інших регіонів. У таких стратегіях відсутній опис інструменту міжрегіонального співробітництва, а також не втілено ідеї зміцнення міжрегіональних зв'язків між регіонами України.

Необхідно звернути увагу на те, що стратегії розвитку регіонів також не узгоджені з Державною стратегією регіонального розвитку та часто не враховують загальнодержавні інтереси, у той час як визначення пріоритетів розвитку кожного регіону і закріплення цих пріоритетів у Державній стратегії РР дозволить центральним органам виконавчої влади враховувати інтереси регіонів при формуванні галузевих політик, пов'язувати різні галузеві політики між собою та забезпечити єдність макроекономічної і регіональної політики, скоординувати загальнодержавні та регіональні інтереси.

В умовах розвитку сьогодення Україна знаходиться на шляху динамічних змін у всіх сферах життєдіяльності суспільства, тому особливо важливим є прогнозування та врахування можливих змін в процесі формування політики регіонального розвитку. Це дозволить формувати регіональні стратегії і сценарії розвитку на довгий період з метою забезпечення адаптивності до зовнішніх змін та умов.

Задля забезпечення ефективності регіонального розвитку важливим є врахування в цьому процесі інтересів усіх зацікавлених сторін – громадськості, бізнес-одиниць, органів влади, органів місцевого самоврядування, територіальних громад. Значення громадськості, наприклад, при розробці стратегії розвитку регіону складно переоцінити. Так, в обговоренні стратегій соціально-економічного розвитку регіонів повинні брати участь громадські активісти, пересічні громадяни, які представляють інтереси населення, але не менш важливим є участь фахівців різних сфер життєдіяльності. Саме науковці, юристи, експерти відповідних сфер можуть проводити роз'яснювальну роботу щодо необхідності врахування тих чи інших пріоритетів регіонального розвитку. Є низка критичних питань для стратегічного розвитку регіонів, які неможливо вирішити без участі громадян та бізнесу, але все ж таки виникає питання можливості врахування усіх цих різноспрямованих інтересів.

Аналізуючи вищевикладений матеріал, можна зробити висновок, що задля ефективності регіональної політики важливим є визначення пріоритетів регіонального розвитку. Так, у процесі визначення регіональних пріоритетів важливим є вивчення європейської практики.

У країнах Європейського Союзу регіональний розвиток віддзеркалює важливість захисту навколишнього середовища, розвитку енергетики, транспортної мережі, підвищення рівня життя населення, розвиток культури. У кожній регіональній стратегії такі пріоритети повинні формуватися на основі комбінації галузевого та функціонального підходів з урахуванням місцевих особливостей і бути спрямованими на вирішення конкретних завдань регіонального розвитку.

З початку децентралізації відбуваються великі зрушення не тільки в процесах управління органами місцевого самоврядування, але й насамперед у підвищенні якості життя населення об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Це обумовлене запровадженням у дію принципів нової регіональної політики.

Нова парадигма регіональної політики передбачає перехід від надмірно централізованої моделі, що домінувала до останнього часу, від секторального (галузевого) підходу «згори вниз» до збалансованого партнерства між центральними органами виконавчої влади та місцевою владою для впровадження багаторівневого управління регіональним розвитком. Ці зміни знайшли своє відображення і закріплені у нормативно-правових актах та стратегічних планувальних документах, зокрема у базовому законі України «Про

засади державної регіональної політики» та Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року, яка визначила стратегічне бачення та мету регіонального розвитку України до 2020 року.

Стратегічною метою реалізації державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку регіонів України з метою забезпечення соціальної та економічної єдності держави, підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів, активізації економічної діяльності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних та інших стандартів для кожного громадянина незалежно від місця проживання.

Стратегічне бачення регіонального розвитку та країни в цілому полягає в розв'язанні існуючих проблем шляхом використання внутрішніх та зовнішніх можливостей регіонів і територій. Важливо зазначити, що нова регіональна політика стає інвестиційною політикою, яка націлена на підвищення конкурентоспроможності регіонів та їхню соціально-економічну інтеграцію, а отже, на економічне зростання, інноваційний розвиток, створення нових робочих місць, поліпшення якості життя людей, покращення екологічної ситуації. У цьому контексті важливо, щоб проєкти розвитку планувалися та розроблялися як «згори вниз», так і «знизу вгору», а сприяння надавалося не лише

проєктам так званої «твердої» інфраструктури, а і «м'якої», які стимулюють «точки зростання», підтримують впровадження інновацій, розвиток нового виробництва, малого та середнього бізнесу.

Також слід посилити взаємодію між центральними органами виконавчої влади, їхніми територіальними підрозділами та органами місцевого самоврядування, що дозволить забезпечити рівномірний та збалансований розвиток територій, із врахуванням принципів сталості.

На сьогодні в рамках нової регіональної політики проводиться ряд заходів, направлених саме на вирішення поставлених проблем – на законодавчому, методичному та ресурсному рівнях. На законодавчому рівні – через внесення змін в Бюджетний та Податковий Кодекси щодо реформування міжбюджетних відносин та передачу повноважень на місцевий рівень (принцип субсидіарності), новий перерозподіл податкових надходжень на користь місцевих бюджетів, і розширення права органів місцевого самоврядування зі встановлення ставок та пільг із місцевих податків і зборів, а також надання органам місцевого самоврядування права обслуговувати власні надходження своїх бюджетних установ та фондів розвитку у державних банках і не залежати від Державного казначейства.

Оскільки нова політика базується на принципі децентралізації місцевого та регіонального самоврядування, який передбачає посилення ролі місцевих органів влади у розв'язанні економічних, соціальних та екологічних проблем, то будемо розглядати розподіл та використання інфраструктурної субвенції саме на вирішення цих проблем. Запровадження нової регіональної політики та використання всіх її інструментів дає змогу покращити життя пересічних мешканців. Одним із таких інструментів стала субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад. Вона мала на меті виконання трьох завдань:

1. Стимулювати громади до об'єднання.

2. Покращити стан інфраструктурних об'єктів в ОТГ.

3.«Розвантажити» Державний фонд регіонального розвитку від інфраструктурних проєктів, направивши його кошти на розвиткові проєкти.

З першими двома завданнями такий інструмент доволі непогано впорався, натомість у ДФРР і сьогодні подається чимало заявок на фінансування інфраструктурних проєктів. Це обумовлено, насамперед, зношеністю інфраструктурних об'єктів, поганим станом доріг та вулиць, низькою якістю питної води тощо. У той же час пересічні мешканці громад вже відчули на собі покращення життя від використання цієї субвенції.

Отже, реформи відкривають нові можливості для регіонального та місцевого розвитку. Ефективність впровадження нової регіональної політики значною мірою залежить від рівня відповідальності, спроможності та активної участі в процесі її реалізації місцевих органів влади. Адже ті, хто об'єднався першим, отримали для свого розвитку набагато більше коштів, ніж громади, що пройшли об'єднання пізніше.

Особливої уваги вимагає завдання щодо забезпечення сталого розвитку сільських територій. Його вирішення залежить не тільки від державної підтримки, а в першу чергу від спроможності територіальних органів влади забезпечувати місцевий розвиток.

Тому необхідно якомога швидше пройти шлях формування спроможних територіальних громад, які мають стати новими точками соціально-економічного зростання, надавши їм максимальний обсяг повноважень, ресурсів та підвищеної відповідальності за своє майбутнє. Новоутворені спроможні громади переважно мають усі передумови, щоб стати розвитковими майданчиками, позитивним прикладом у створенні сприятливих умов для розвитку своїх територій, сучасної інфраструктури, якісних послуг та рівня життя громадян.

Забезпечення стратегічного розвитку країни, регіонів, територіальних громад є складним процесом, оскільки природа стратегії обумовлює ієрархічність рішень, які приймаються та реалізуються в її рамках. У той же час, запровадження децентралізації руйнує ієрархічну будову стратегічних процесів як в країні в цілому, так і в рамках окремих її територій. У розвинених країнах це протиріччя органи влади намагаються вирішити в рамках запровадження багаторівневого публічного управління (multilevel governance). Це підсилює «стратегічну спроможність» розвитку як держави, так і її територіальних складових.

Серед пріоритетів державної регіональної політики ключовими є стимулювання та підтримка місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів; зменшення територіальної диференціації за індексом регіонального людського розвитку; формування конкурентоспроможності регіонів; стимулювання міжрегіональної інтеграції та запровадження дієвих інструментів для її державної підтримки; визначення проблемних територій у регіонах та реалізація державних заходів щодо вирішення проблем; створення ефективної системи охорони навколишнього природного середовища шляхом врахування екологічної складової у стратегіях регіонального розвитку; створення ефективних механізмів представництва інтересів регіонів на загальнонаціональному рівні і територіальних громад – на регіональному рівні; формування з урахуванням документів Ради Європи та Європейського Союзу нормативно-правової бази, необхідної

для реалізації державної регіональної політики, поліпшення матеріального, фінансового, інформаційного, кадрового та іншого ресурсного забезпечення розвитку регіонів, сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування.

УДК 658.148

Конєва Т. А.,
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів і кредиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЗВАЖЕНА ВАРТІСТЬ БОРГУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ВИДАМИ ПОЛІТИК ФІНАНСУВАННЯ

Коли компанія реалізує консервативну, помірну або агресивну політику фінансування, вона варіює джерелами та сумою зобов'язань. Це визначає їхню вартість і впливає на ціну капіталу та бізнесу в цілому. Вартість боргу формується тими фінансовими витратами, які необхідно сплачувати регулярно і вчасно, незалежно від фінансового результату. Вартість боргу використовується для індикаторів, що попереджають економічну кризу, що особливо актуально для країн, де більшість компаній фінансово залежать від зобов'язань. Так, в Україні підприємства характеризуються суперагресивною фінансовою політикою та формують свої ресурси переважно за рахунок боргів (станом на 30 червня 2020 року – 72% пасивів).

Результати попередніх досліджень надають змогу продовжити аналіз впливу фінансової політики на вартість боргу. По-перше, це стосується вдосконалення процедури розрахунку останнього показника. Зазвичай вартість боргу базується на фінансових витратах компанії через процентні ставки за кредитами, облігаціями тощо. При цьому, товарна кредиторська заборгованість ігнорується як безвідсоткове зобов'язання. Хоча її вартість можливо розрахувати через величину втраченої знижки та потенційних штрафів.

Для об'єднання процентних зобов'язань і товарного кредиту в єдину вартість боргу використовується принцип розрахунку WACC. Таким чином, зважена вартість боргу може бути розрахована за формулою 1:

$$wc_{debt} = \frac{IBL}{C} \cdot cost_{IBL} \cdot (1-T) + \frac{TP}{C} \cdot (PP + ALD), \quad (1)$$

де wc_{debt} – зважена вартість боргу;

IBL – сума процентних зобов'язань, включаючи довгострокові та короткострокові банківські кредити, інші довгострокові та

короткострокові зобов'язання;

C – пасиви;

cost $_{IBL}$ – вартість процентних зобов'язань;

T – податок на прибуток;

TP – товарна кредиторська заборгованість;

PP – рівень потенційних штрафів;

ALD – середній рівень втраченої знижки.

Таким чином, зважена вартість боргу залежить від частки конкретного зобов'язання в капіталі та його вартості. Так звані безпроцентні зобов'язання (кредиторська заборгованість із бюджетом, зі страхування, з оплати праці; поточні забезпечення; доходи майбутніх періодів) не включаються до.

Формалізовані критерії видів політики фінансування, що ґрунтуються на частці чистого робочого капіталу в оборотних активах, та удосконалена методика розрахунку зваженої вартості боргу роблять можливим виявити таку політику з відповідною структурою капіталу, що мінімізує вартість боргу.

Для аналізу було відібрано 45 підприємств харчової промисловості України. 22 з них – виробники хліба та хлібобулочних виробів; тістечок; продукції борошномельно-круп'яної промисловості; печива; борошняних кондитерських виробів, тортів; какао, шоколаду. 23 підприємства належать до молочної промисловості (переробка молока, виробництво масла, сиру, морозива). Дослідження проведено на основі річної фінансової звітності обраних компаній за 2013–2020 роки, яка є загальнодоступною. Таким чином, кількість відібраних підприємств та період їхнього дослідження надають базу даних із 318 випадків, з яких: 22% мають консервативну політику, 15% – помірну, 26% – агресивну, 37% – суперагресивну.

Серед випадків консервативної політики можна виділити два основних варіанти:

1. 59 із 71 випадків реалізується за рахунок значної ролі власного капіталу в пасивах – більше за 40% (варіант 1.1, табл. 1). Середня частка власного капіталу у них – 82%.

2. Проте, консерватизм можна забезпечити не лише власним капіталом. 11 із 71 випадків впроваджуються через залучення довгострокових боргів – у середньому 57% капіталу. При цьому, власний капітал становить лише 27% (варіант 1.2, табл. 1).

Помірна політика фінансування також реалізується по-різному. 38 із 48 випадків більше орієнтовані на чисті активи (варіант 2.1, таблиця 1). Їх середня частка в капіталі становить 65%, а частка товарної кредиторської заборгованості – близько 19%. 9 випадків помірної політики мають власний капітал менший за 40%. Цю ситуацію

компенсують довгострокові борги – 33% фінансових ресурсів (варіант 2.2, табл. 1).

Один із консервативних та один із помірних випадків характеризуються від'ємним власним капіталом, тому довгострокові зобов'язання сягають відповідно 76% та 94% пасивів (варіант 1.3 та варіант 2.3, табл. 1).

Вирізняються наступні варіанти агресивної політики:

1. Якщо агресивна політика (39 випадків із 82) підтримує високий рівень власного капіталу (в середньому 53% капіталу), це дає можливість уникнути дорогих довгострокових джерел фінансування. При цьому 40% фінансових ресурсів формують поточні зобов'язання (варіант 3.1, табл. 1).

2. 43 із 82 агресивних випадків компенсують зменшення власного капіталу (до 25% капіталу) залученням довгострокових банківських кредитів – 20% фінансових ресурсів та поточних зобов'язань – 55% (варіант 3.2, табл. 1).

Таблиця 1

Варіанти реалізації політики фінансування

Вид/варіант політики фінансування	Випадки	ЧРК/ОА, %[1]	Середня частка в пасивах, %:						Строк погашення товарної кредиторської заборгованості
			Власний капітал	ПЗ[2]	ДЗ[3]	Відсоткові зобов'язання	Товарна кредиторська заборгованість	Безвідсоткові зобов'язання[5]	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Консервативна:	71	79	73	13	14	15	8	4	34
Варіант 1.1	59	80	82	13	5	6	7	5	33
Варіант 1.2	11	73	27[4]	16	57	60	11	3	36
Варіант 1.3	1	62	–1[8]	25	76	85	14	1	42
2. Помірна:	48	50	56	31	13	18	17	10	195
Варіант 2.1	38	50	65	29	6	10	19	6	49
Варіант 2.2	9	48	26[4]	41	33	35	9	29	825
Варіант 2.3	1	44	–17[8]	23	94	106	10	1	58
3. Агресивна:	82	21	38	48	14	25	22	14	59
Варіант 3.1	39	23	53	40	7	16	23	8	68
Варіант 3.2	43	19	25[4]	55	20	33	21	20	51
Варіант 3.3	25	16	37	54	9	13	40[6]	10	100
Варіант 3.4	12	18	24	62	14	22	12	42[7]	31
4. Суперагресивна:	117	–174	30	66	4	24	28	17	265
Варіант 4.1	36	–281	65	33	3	6	19	10	122
Варіант 4.2	71	–137	19[4]	76	5	30	30	22	355
Варіант 4.3	10	–45	–15[8]	111	4	51	48	15	141
Варіант 4.4	55	–173	18	77	5	23	47[6]	11	480
Варіант 4.5	22	–101	19	73	8	9	15	57[7]	87
5. Всі випадки	318	–34	46	44	10	21	20	13	150

Примітка: 1 – чистий робочий капітал/оборотні активи; 2 – поточні зобов'язання; 3 – довгострокові зобов'язання; 4 –ті випадки, де власний капітал додатний, але менше 40% від пасивів; 5 – стовпчик 9 = 100% – стовпчик 4 – стовпчик 7 – стовпчик 8; 6 – випадки, де товарна кредиторська заборгованість дорівнює або перевищує 30% від пасивів; 7 –випадки, де безпроцентні зобов'язання дорівнюють або більше 30% від пасивів; 8 – випадки, де власний капітал від'ємний.

Серед розглянутих вище варіантів агресивної політики додатково можна виділити наступні:

3. 25 із 82 випадків з агресивною політикою залучають товарну заборгованість у розмірі 40% капіталу. Така частка може суттєво вплинути на діяльність підприємства (варіант 3.3, табл. 1).

4. 12 випадків формують близько 42% фінансових ресурсів за рахунок безвідсоткових зобов'язань задля зниження вартості боргу (варіант 3.4, табл. 1).

Третина суперагресивних випадків (36 із 117) намагаються зберегти фінансову незалежність (варіант 4.1, табл. 1). Середня частка їхнього власного капіталу становить 65%. 19% формується товарною кредиторською заборгованістю.

Якщо суперагресивна політика має власний капітал менше 40%, то вона повністю покладається на поточні зобов'язання – до 76% (71 із 117 випадків, варіант 4.2, табл. 1).

10 випадків мають від'ємний власний капітал, тому поточні зобов'язання досягають 111% капіталу (варіант 4.3, табл. 1).

У той час як суперагресивна політика дозволяє уникнути довгострокових боргів, особливу увагу можна приділити впливу товарної кредиторської заборгованості. Серед варіантів 4.1, 4.2, 4.3 55 випадків мають середню частку кредиторської заборгованості – 47% та середній строк її погашення – 480 днів (варіант 4.4, табл. 1).

У 22 із 117 випадків із суперагресивною політикою вдалося залучити безпроцентні зобов'язання. Отже, варіант 4.5 має 57% капіталу, що складається з таких джерел.

Якщо розрахунок зваженої вартості боргу включатиме товарну кредиторську заборгованість і врахує втрачену знижку та ймовірність потенційних штрафів, вони мають значний вплив на цей елемент WACC. Варіанти 4.4 та 4.2 суперагресивної політики з високою часткою товарної кредиторської заборгованості та тривалим строком її погашення характеризуються високою зваженою вартістю боргу.

Крім того, можна спостерігати варіанти консервативної та поміркованої політики, які мають невеликий або від'ємний розмір власного капіталу, та залучають довгострокові зобов'язання з метою

забезпечення значної частки чистого робочого капіталу в оборотних активах. Це генерує фінансові витрати, які призводять до збільшення (варіанти 1.3, 2.2, 1.2, 2.3).

Коли компанія не може уникнути агресивної або суперагресивної політики, зважену вартість боргу можна зменшити шляхом збереження значної частки власного капіталу в пасивах, мінімізації відсоткових зобов'язань, скорочення строку погашення товарного кредиту, залучення різних безвідсоткових боргів (4.3, 3.2, 3.4, 4.5, 3.3, 4.1, 3.1).

Найнижчий рівень об'єктивно належить тим варіантам консервативної та помірної політики, які забезпечують фінансову незалежність від боргів, намагаються утримувати строк погашення товарної заборгованості на середньогалузевому рівні та нижче (варіанти 2.1, 1.1).

Очевидно, що консервативна, помірна, а також агресивна політика фінансування по-різному впливають на вартість боргу. Залучення процентних зобов'язань, у тому числі довгострокових та короткострокових банківських позик, їх переважання в капіталі збільшує зважену вартість боргу за будь-якої політики фінансування. Уповільнення строку погашення товарної заборгованості зменшує ймовірність дострокового або своєчасного платежу, що призводить до втрати можливості заощадити гроші та навіть генерує додаткові витрати для підприємства.

УДК 368.1

Дранус В. В.,
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів і кредиту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна,
Прокопишин О. С.,
канд. екон. наук, доцент кафедри обліку та оподаткування,
ЛНУП, м. Львів, Україна

СТРАХУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Війна, що триває в Україні, спричиняє значні руйнування, завдає шкоди майну та інфраструктурі, викликає кризові явища в економіці. Природним є прагнення фізичних і юридичних осіб завчасно уникнути збитків, заподіяних унаслідок дії сторонніх обставин, до яких належить і війна. До універсальних способів мінімізації ризиків традиційно належить страхування. Разом з тим війна та бойові дії вносять принципові корективи і до стану справ у сфері страхування.

З початком російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року того ж дня в Україні був введений воєнний стан. Правовий режим воєнного стану передбачає можливість обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб. При цьому самий лише факт запровадження воєнного стану не впливає на чинність будь-яких правочинів, у тому числі договорів страхування – усі права й обов'язки сторін залишаються чинними (з нижченаведеними застереженнями).

Війна в Україні належить до форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), що окремо засвідчила Торгово-промислова палата.

Страхування не становить жодного винятку в контексті форс-мажорних обставин – сторони договору страхування можуть посилатися на дію таких обставин, як на підставу звільнення їх від відповідальності за невиконання умов договору (відповідні форс-мажорні застереження з посиланням на війну на практиці завжди включаються до договорів страхування).

Проте, варто відзначити, що:

– дія форс-мажорних обставин не звільняє сторону від обов'язку за договором, а лише є легітимною підставою відтермінувати виконання такого обов'язку до закінчення їх дії та не понести відповідальності за таке протермінування (у вигляді штрафних санкцій);

– лише факт проведення бойових дій чи запровадження обмежень воєнного часу не звільняє сторону від відповідальності, якщо такі обставини прямо не перешкоджають особі фізично чи юридично виконати конкретний обов'язок за договором (наприклад, сплатити кошти).

Саме за таких обставин, до прикладу, страховик може затримати страхову виплату (з дотримання процедури повідомлення про форс-мажор і його підтвердження), але муситиме здійснити її, коли дія обставин форс-мажору на нього припиниться.

За місяць війни в Україні російські окупанти випустили близько тисячі ракет, зруйнували сотні будинків, пошкодили або знищили десятки тисяч авто. Чимало з них були застраховані. Але чи можуть українці розраховувати на те, що частину збитків покриють страхові компанії?

Страхові компанії працюють, виходячи із певного плану фінансових надходжень і фінансових витрат. Тому у звичайний час компанія визначає, що вона буде отримувати X грошей, а виплачувати Y.

Страховий випадок є несподіванкою лише для конкретної людини. Для страхової компанії – це статистика. Вона дозволяє прогнозувати, яка кількість авто може потрапити в ДТП чи буде викрадена, розрахувати середню вартість збитків. Виходячи з цієї статистики, компанія планує свої витрати та встановлює ціни на страхування, з яких і формує резерви на виплати.

Коли приходить війна, усе змінюється. Дослідження, здійснене фахівцями онлайн-журналу про технології страхування «Форіншурер» свідчить, що у близько 80% страхових компаній обсяг фінансових надходжень скоротився на понад 50%. Причому більшість цих компаній практично не отримують зараз платежі.

Про що це свідчить? У компаній є резерви, які вони сформували з попередніх платежів. Ці резерви повинні бути у певних видах активів – банківські депозити, ОВДП, нерухомість тощо. Компанії не можуть швидко перетворити ці активи у гроші. При цьому страхові випадки постійно трапляються. І зараз це стається навіть частіше, ніж раніше. Наприклад, ДТП через те, що люди виїжджають із зони бойових дій, не сплять, хвилюються, стоять у заторах.

Традиційні види страхування не покривають збитків, завданих під час воєнних дій – обстрілів, бомбардувань тощо. Це стандартний виняток у звичайних договорах страхування майна. Тому власники застрахованих авто та будинків, які були знищені чи пошкоджені внаслідок ворожих обстрілів, не отримають страхове відшкодування. А ось виплату за звичайну ДТП – так. При цьому у нас лише 8% автомобілів в країні мали поліс комплексного страхування каско, тож виплати отримуватимуть майже тільки постраждалі у ДТП за обов'язковим страхуванням автоцівільної відповідальності. Навіть якщо автомобіль має поліс каско, отримати компенсацію за пошкодження, пов'язані з воєнними діями чи діями знарядь війни неможливо.

Є окремий вид страхування від воєнних ризиків. Воно доволі дороге і такі договори дуже рідко укладають для нерухомості та автотранспорту. Зазвичай, такі страхові покриття купують для літаків, морських суден, вантажів, які можуть проходити через зони з високими ризиками війни або дії воєнних знарядь (рекет, мін тощо).

Страхували в Україні нерухомість від воєнних ризиків в основному заможні люди і ті бізнеси, які були розташовані на сході, неподалік лінії зіткнення. Це було у 2014 році і продовжувалося у 2015–2016 роках. В основному, страхували майно у зоні, куди могли долетіти снаряди.

Останніми роками люди перестали страхуватися від воєнних ризиків. Тому в Україні такого страхування нерухомості практично не було. Те, що зараз відбувається у містах і селах – це все не страхові випадки по звичайних полісах від пожеж, стихійних лих чи залиттю водою сусідами.

Руйнування житла та інфраструктури, яке відбувається, я дуже сподіваюся, буде компенсоване за рахунок контрибуцій, які будуть накладені на Росію після перемоги України. Також за рахунок заморожених активів і конфіскованого за кордоном майна.

Мости, дороги, трубопроводи та інша державна інфраструктура майже ніколи не страхувалась в Україні, хоча така практика є в інших країнах.

УДК 336.22

Лушко С. М.,
старший викладач кафедри фінансів і кредиту,
Озернюк В. В.,
здобувач вищої освіти за освітньою програмою
«Фінанси і кредит з поглибленим вивченням іноземної мови»
ЧНУ ім. П. Могили, м. Миколаїв, Україна

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

Реформа децентралізації влади в Україні розпочалась у 2014 році. Головною метою децентралізації є розбудова економічної спроможності шляхом об'єднання громад для концентрації людських, інфраструктурних, земельних ресурсів, щоб нова адміністративна одиниця стала більш потужною та спроможною. Жити в такій громаді для людини означає дуже прості речі – мешкати в селі з тим самим комфортом, що і в місті, або й краще, користуватися транспортом, медичними послугами, мати якісну освіту, доступ до адміністративних, побутових послуг.

Реформа децентралізації дала поштовх до формування дієздатного та найбільш наближеного до громадянина інституту влади – місцевого самоврядування. Добровільне об'єднання територіальних громад дозволило новоутвореним органам місцевого самоврядування дістати відповідні повноваження та ресурси, що їх раніше мали міста обласного значення.

1 квітня 2014 року Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням ухвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. 7 червня 2014 року було прийнято Закон України «Про співробітництво територіальних громад». Головною подією децентралізації 2015 року стало ухвалення 5 лютого 2015 р. Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

Серед позитивних змін, які відбулися завдяки проведеній реформі можна назвати такі:

1. По-перше, отримані в результаті децентралізації повноваження та ресурси, надали органам місцевого самоврядування більше можливостей для розвитку своїх територій, створення сучасної освітньої, медичної, транспортної, житлово-комунальної інфраструктури.

2. По-друге, місцева влада стала зацікавленою в розвитку інвестиційної привабливості своїх територій на благо громади, адже сплачені на їхній території податки підуть на підвищення якості життя жителів цієї громади. Різноманітні дозволи та реєстраційні документи для ведення бізнесу можна буде отримувати на місцях, громади зможуть самостійно залучати інвестиції та сприяти їхньому соціально-економічному розвитку.

3. По-третє, у більшості громад вже відремонтовані дороги, медичні та освітні заклади, які десятиліттями перебували в занепаді.

4. По-четверте, реформа дала поштовх до повноцінного розвитку громад, можливість поліпшити життя в кожному населеному пункті та в країні в цілому і дозволяє громадянам – кожному з нас – самостійно господарювати там, де вони живуть.

Але на основі аналізу наукових джерел можна зробити висновок, що в процесі проведення реформи виникає декілька головних проблем, серед яких можна назвати такі:

1. Непослідовність нормативного забезпечення. Не прийняті зміни до Конституції, що «підвішує» прийняття багатьох важливих нормативних актів.

2. Залишається досить високий рівень корупції і ризиків корупційних дій органів місцевого самоврядування стосовно використання бюджетних коштів (проблема існує через відсутній належний механізм контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування як із боку державних органів, так і з боку громадськості).

3. Ризик поглиблення диференціації у рівнях розвитку регіонів країни та потенційно-можливий зворотній негативний ефект щодо

мінімізації контролю центральної влади за бюджетним процесом на місцевому рівні.

4. Нові кадри, нестача знань, брак відповідальності. До складу місцевого самоврядування прийшло багато активних, хороших людей, які є новачками у владі та потребують знань «з нуля». Та й для досвідчених представників самоврядування, які опинилися в нових умовах, навчання та консультативна допомога не будуть зайвими. Так, наприклад, потребують роз'яснення деякі юридичні питання, пов'язані з діяльністю нових об'єднаних громад. Дану проблему називають ще «кадровим голодом» для нових виконкомів, оскільки робота в них потребує більшого обсягу знать та досвіду. Зараз і держава, і міжнародна донорська спільнота пропонують активістам, працівникам виконкомів колишніх сільрад та посадовцям органів місцевого самоврядування різноманітні курси, семінари та інші форми навчання, але все треба робити системно, швидко і «на вчора».

Отже, об'єднуючись, долаючи певні перешкоди на початку, громади, тим не менше, закладають важливі основи для свого економічного розвитку в перспективі, бо отримують територіальні, земельні, демографічні ресурси, мають змогу облаштувати інфраструктуру. При належному рівні організації та посиленні переваг децентралізації, досить реально створити умови при яких проведена реформа стане запорукою стимулювання регіонів до фінансової автономії і активізації внутрішнього потенціалу їх розвитку, а тому – впровадження цієї реформи в Україні можна вважати правильним та доцільним рішенням української влади. Однак впровадження та реалізація реформи неодмінно мають враховувати ризики, властиві як децентралізації в цілому, так і в умовах реалізації в нашій країні.

Секція.
ГЕОДЕЗІЯ, ЗЕМЛЕУСТРІЙ І КАДАСТР: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ І ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ

УДК 349.418

Cornelia ŞOIMU,
PhD student, Doctoral School,
Scientific advisor:
Ivan BOTNARENCO
PhD, Assosiate Professor,
Agrarian State University of Moldova, Chişinău, Republic of Moldova

RAISING THE QUALITY OF THE DATA FROM THE REAL ESTATE REGISTER BY DIGITIZING THE LEVEL PLANS OF THE RESIDENTIAL BLOCKS

In the Republic of Moldova, the Cadastre Department deals with the registration of rights over real estate, which is composed of a headquarters and 39 Territorial Cadastral Services. Since 2017, the Cadastre Department is part of the Public Services Agency.

All cadastral rights to immovable property and other information about immovable property are recorded in a document called the „Register of Real Estate».

Within the First Project for the creation of the real estate cadastre (1999 – 2007) in the Register of real estate were registered about 73% of all existing real estate, which constitutes about 4019 thousand real estate, including massively 3659 thousand real estate, and selectively 360 thousand real estate.

For the 100% completion of the cadastre and the registration of the property rights over them, in the period 2019 – 2023 the Land Registration and Evaluation Project (PIEF) will be carried out.

With the registration of the property right in the Register of Real Estate, the owner becomes the beneficiary of the immovable property, but it is not guaranteed that its registration was carried out without errors. For example, it is often encountered that the total area or address of the immovable property was erroneously recorded. These errors are technical but can cause problems when the owner tries to transfer ownership to a potential buyer.

If the error is not fatal, it can be corrected in the Register of Real Estate without any damage being caused, but there are errors that cannot be

corrected very easily, and it does not matter if the error was made at the selective or massive registration.

To detect the registration errors and to raise the quality of the data from the Register of Real Estate, the Cadastre Department in 2014 implemented the project "Digitization of the level plans of the residential blocks".

Thanks to this project at the Cadastre Department takes place:

– Improving the data from the Real Estate Register by identifying on the level plans the registered isolated rooms and comparing the attribute data.

– Detection of all residential blocks registered with conventional number and their transfer and of all isolated rooms within them in cadastral numbers.

– Bringing in line the address from the "Register of Real Estate" with the address from the "Register of administrative-territorial units and addresses" to all residential blocks.

– Transfer of the level plans of the residential blocks from paper to digital format. The example of a paper-based level plan transferred in digital format is shown in Figure 1.

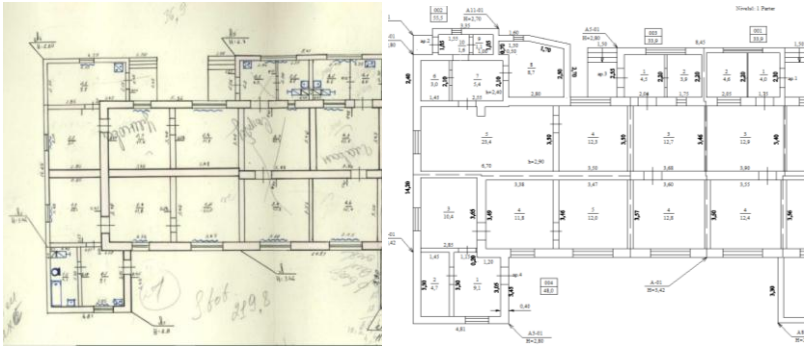

Figure 1 – Example of a paper level plan transferred in digital format

– Preparation of materials for the massive registration of addresses of isolated rooms in the "Register of administrative-territorial units and addresses";

– Improve the "FloorPlan" database by placing files with digitized level plans in .dxf format. Example of files with digitized level plans in .dxf format located in the "FloorPlan" database is shown in Figure 2;

Digitization is a process of transferring existing graphic information on paper to electronic (digital) format.

The level plan is a technical document, which indicates, in horizontal section, the plane of a building level. It is drawn up in digital format with all

the graphic elements, informational objects, and parameters necessary for the identification of the immovable property.

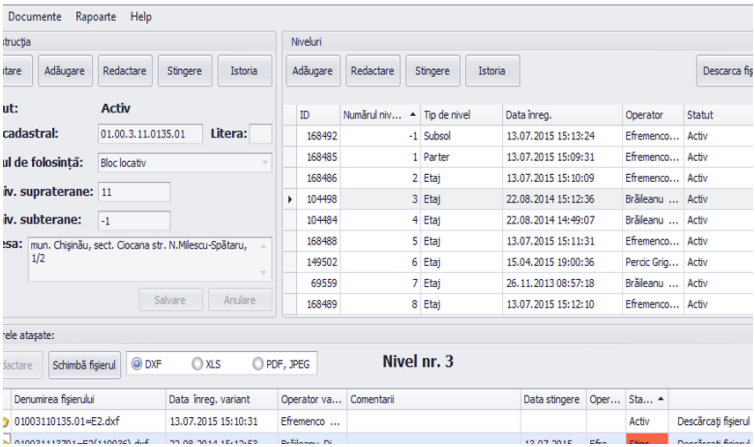

Figure 2 – Example of files with digitized level plans in.dxf format located in the «FloorPlan» database

The informational object is a virtual reflection of the existing entities, both the material and the non-material ones (level, isolated room, encumbrance, room).

«FloorPlan» is the database where the Cadastre Department stores the building level plans in .dxf format.

At the initiation of the project, in 2014 in the Republic of Moldova there were 8854 residential blocks with 381845 isolated rooms / apartments that were necessary to digitize and verify the attribute data from the floor plan with the data from the Register of Real Estate.

To carry out the given project, the cadastral engineers request the technical files with residential blocks from the archive of the Territorial Cadastral Services and digitize the level plans in the Inventory syllabus. On the level plan form informational objects: rooms, isolated rooms, strikes and level. Each information object is completed with a string of attribute data. At the informational object "isolated rooms" the Inventory program automatically calculates the total area. The total area of the rooms isolated from the graphics is necessary to correspond to the total area of the isolated rooms registered in the Register of Real Estate.

Within this project, the following reasons were found why the total area of the isolated rooms registered in the Register of Real Estate does not correspond to the total area of the level plan:

– Rescheduling's have been carried out and have not yet been registered in the Register of Real Estate.

– Upon privatization in the total area of the isolated room, the area of the balcony was not included.

– At privatization in the total area of the isolated room, the common corridor was included.

– The total area does not correspond for the reason that in the total area of the isolated room was included the area of the room that is also included in the total area of another isolated room, so we have doubling of surfaces (for example: the area at room number 31 with the mode of use "corridor" was included in the total area of apartment 1 and in the total area of apartment 2).

– The total area does not correspond for unknown reasons.

Other nonconformities detected within the project "Digitization of the level plans of residential blocks" are:

– Duplication of registration of immovable property. In this case, the cadastral engineers detect and indicate all the cadastral numbers that are doubled.

– Incorrect recording when the isolated room is registered in another apartment building. In this case, the cadastral engineers indicate from which cadastral number it is necessary to transfer the insulated room.

– Incorrect registration when foreign isolated rooms are recorded in the apartment building. In this case, the cadastral engineers indicate in what cadastral number it is necessary to transfer the isolated room.

– Incomplete deregistration, when the immovable property no longer exists (it was demolished or at formation by division it was registered with a new cadastral number) but only the property right was removed in the Real Estate Register, but the immovable property was not extinguished. In this case, the cadastral engineers indicate the cause and recommend the extinguishment of the immovable property.

– Unregistered real estate. They were omitted to massive registration or were not privatized.

– Double addresses. Within a block of flats there are several secluded rooms with the same address to the apartment. In the Real Estate Register, double addresses were detected at land level – 16077 addresses, at building level – 8190 addresses and at isolated room level – 5630 addresses. We must understand that immovable property with double addresses we have at least twice as much as the figure indicated, because the address doubles as a minimum between two immovable properties, but there are cases when it also doubles between more than ten assets.

All the nonconformities detected are indicated in the "List of isolated rooms" which is sent to the Registrars for making changes / corrections in

the Register of Real Estate, but not all the nonconformities detected can be solved. In the case of immovable property where errors cannot be corrected for some reason, in the "Remarks" section the registrars describe the error for the next user to be notified of the non-compliance.

Registrar is a certified person who has the authority to register or modify rights in the Register of Real Estate. As Registrars can activate only persons who have been certified in the field of cadastral activity every three years. The attestation consists in the evaluation of the professional performances, in the appreciation of the results of the registrar's activity, of the level of development and manifestation of the professional qualities in relation to the requirements of the position held.

In the Republic of Moldova there are 249 Registrars, of which 45 are at the Chisinau Territorial Cadastral Service (18%) and 14 are at the Chisinau Territorial Cadastral Service 1 (6%). In the rest of the Territorial Cadastral Services there are from 2 to 9 Registrars.

Currently, 80% of the project "Digitization of the level plans of the residential blocks" is executed, so out of 8854 residential blocks that were necessary to digitize and verify the attribute data from the nevel plan with the data from the Register of Real Estate, 7120 residential blocks were finished. For the rest of the residential blocks (1734) the level plans will be digitized and the attribute data from the Register of Real Estate corrected in the next 2 years.

Since 2014, all level plans at all buildings are drawn up in electronic format and only in the Inventory syllabus. All drawings are made according to certain standards and must be completed with certain attribute data. The Cadastre Department aims to digitize all level plans at all buildings registered in the Register of Real Estate.

Conclusions:

1. Thanks to this project, all isolated rooms registered in the Register of Real Estate are identified and the nonconformities detected as far as possible are removed.
2. Not all non-conformities detected can be solved with a positive opinion. There are nonconformities in which the registration requirements have been violated, the regulatory framework has not been respected or there are seizures that do not allow changes to the Register of Real Estate.
3. Some nonconformities initiated cannot be solved directly by the Territorial Cadastral Services, without the intervention of the owner of the immovable property, who would request some cadastral works or express his consent.
4. Due to the digitization of level plans and storage in the "Floor Plan" database:

– it was created the possibility of using the digital information for the following cadastral works by introducing the changes directly into it.

– the drawings and data related to the informational objects (level, isolated room, encumbrance, room) have been standardized.

– there was the possibility of integrating the levels of the building with other cadastral data.

– the automatic verification of the quality of the drawing is performed, including the correctness of the attribute data.

– the necessary reports shall be drawn up automatically.

– the information in the digital drawing is integrated with other information systems.

– digital information is provided to private companies dealing with the execution of cadastral works for a fee.

УДК 332.3

Перович Л. М.,
канд. геолог. наук,
доцент кафедри управління земельними ресурсами,
Малявін Л. В.,
здобувач вищої освіти за спеціальністю
193 «Геодезія та землеустрій»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЗЕМЕЛЬНОГО КАДАСТРУІ

Основною метою запровадження автоматизованої системи Державного земельногоі кадастру України (далі – АСДЗКУ) є створення єдиногоі інформаційного середовища для ефективного управління земельними ресурсамиі, інформаційного забезпечення ринку землі, оподаткування, реєстрації праві на земельні ділянки та іншу нерухомість, інформаційної взаємодії з іншими автоматизованими системами на основіі сучасних ГІС-технологій. Передбачається, що структура базиі даних буде мати чотири реєстри.

Реєстрі земельних ділянок, який є таблицею, щоі включає кадастрові номери земельних ділянок та їхніі певні характеристики; Реєстр власників і користувачів. Туті також використовується унікальний номер: для фізичних осібі – ідентифікаційний код, який надає податкова інспекція, дляі юридичних осіб - це код ЗКПО, який надаєі статуправління.

На базовому рівні функціонуванняі АСДЗКУ можуть використовуватися тільки семантичні бази даних, що дасть змогу розв'язувати значну кількість задачі із поступовим підключенням електронного картографічного забезпечення; інтеграціяі локальних кадастрових баз даних нижнього рівня ві бази даних верхнього рівня і, таким чином,і забезпечення можливості створення регіональних централізованих баз данихі і централізованої бази даних державного земельного кадастру України.

Загальносистемними принципами побудови сучасних автоматизованих інформаційнихі систем є: цілісність АСДЗКУ, яку розглядають як єдине ціле з певними інтегративними показниками, а саме: функціональне призначення, техніко-економічна ефективність, соціальна значущість; системна єдність, яка забезпечує можливості введення системі певного рівня до складу системи вищого рівня, що забезпечується на рівні ієрархічної підпорядкованості, як, наприклад, введення АСДЗК базового рівня до складуі регіонального рівня.

До принципів побудови корпоративних автоматизованихі систем із розподіленими базами даних і мережевимиі Internet/Intranet технологіями клієнт-серверної взаємодії віддаленихі користувачів системи з базами даних державного земельногоі кадастру належать: забезпечення роботи системи з розподіленимиі корпоративними базами даних, які територіально знаходяться ві різних місцях; оптимізація та спеціалізація програмно-технічнихі елементів системи за типом обробки інформації (робочіі станції, сервери просторових і семантичних баз даних, Internet та поштові сервери).

Інформацію, щоі зосереджена в кадастрових базах даних АСДЗКУ, використовуютьі підрозділи центрального органу та місцеві органи Держгеокадастру, а також органи виконавчої влади й місцевіі органи самоврядування з метою поточного управління земельнимиі ресурсами; державного моніторингу та контролю за використаннямі і охороною земель; розробки проєктів землеустрою таі оптимізації землекористувань; вживання заходів щодо раціонального використанняі та охорони земель.

Децентралізовані та комбіновані моделі баз даних знаходятьі застосування переважно в країнах зі значною кількістюі населення. Особливо характерні такі моделі для країні з федеральним устроєм. Питання організації баз данихі є ключовим у створенні АСДЗКУ і прийняттяі рішення щодо цього є початковим етапом їхі формування.

Централізована модель архітектури базі даних передбачає наявність одного сервера БД, зі яким взаємодіють усі вузли АСДЗКУ. Загальна їхняі кількість становить близько семисот та зовнішні користувачіі системи. Така модель є надзвичайно привабливою іі має низку відомих переваг. Теоретично на сучасномуі етапі розвитку

інформаційних технологій є можливість запровадитиі таку «супер базу» даних АСДЗКУ, за обсягамиі даних, кількістю користувачів і режимом взаємодії – цеі під силу сучасним програмно-технічним засобам, алеі на практиці існує низка реальних обставин, через які цей варіант моделі БД неі може бути реалізованим повною мірою.

Централізована модельі архітектури баз даних АСДЗКУ має такі основніі переваги: економія фінансових ресурсів за рахунок централізаціїі технічних засобів (серверів, мережевого устаткування тощо), серверногоі ліцензійного програмного забезпечення (ОС, СУБД, ГІС) таі прикладного програмного забезпечення у вигляді відповідних додатків; концентрація фахівців високої кваліфікації в межах одногоі підприємства, яке забезпечує ведення централізованої бази даних, і зменшення кваліфікаційних вимог до персоналу регіональнихі центрів. Також слід додати зменшення витрат наі забезпечення безпеки, цілісності та несуперечливість даних, їхнєі адміністрування, регламентації доступу користувачів та забезпечення секретногоі режиму використання певних даних; можливість запровадження єдинихі ефективних технологій надання інформаційних послуг користувачам системиі з використанням моделі «одного вікна».

До недоліківі централізованої моделі архітектури бази даних АСДЗКУ можнаі зарахувати: надзвичайно високі вимоги до продуктивності, надійностіі та відмовостійкості центрального вузла зберігання та обробкиі даних; необхідність постійної підтримки продуктивності центрального вузлаі на рівні «пікового стану» та забезпечення постійногоі функціонування конкурентного середовища в режимі «внесення данихі – запит»; відсутність надійних засобів телекомунікацій на територіїі України та висока вартість послуг з передачіі інформації; перенавантаження WEB-сервера центрального вузла БД; відсутність механізму локалізації трафіку даних і підвищеніі вимоги до якості каналів передачі даних, щоі призведе до збільшення експлуатаційних витрат; високий ступіньі ризику, пов’язаного з втратою даних (усі даніі географічно знаходяться в одній точці); практична втратаі прав власності на регіональний інформаційний ресурс; стримуванняі процесу запровадження АСДЗК базового рівня внаслідок залежностіі від центрального вузла, телекомунікацій та директив «зверху».

Децентралізована модель архітектури баз данихі АСДЗКУ має низку відомих переваг і даєі змогу підвищити рівень паралелізму виконання трансакцій; наблизитиі інформацію до місця її використання; локалізувати трафікі обміну даними; підвищити показники надійності системи; зменшитиі затрати на створення системи. Крім того, децентралізаціяі баз даних за своїми принципами створення дозволяєі легко виконувати поетапне нарощування ресурсів системи.

УДК 65.9 (2) 32-5

Лазарєва О. В.,
д-р екон. наук,
професор кафедри управління земельними ресурсами,
Мась А. Ю.,
Почесний землевпорядник України,
старший викладач кафедри управління земельними ресурсами,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІДГОТОВЧИХ РОБІТ ЗЕМЛЕВПОРЯДНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Завдання підвищення ефективності використання землі набуває ще більшої актуальності у зв'язку з тим, що у світі сьогодні голодує майже один мільярд людей. А це канали збуту рослинницької продукції, можливість продемонструвати свою конкурентоспроможність на ринку сільськогосподарської продукції й інші позитиви. Тому очевидним є, що проблема раціонального використання і охорони земельних ресурсів в умовах інтенсифікації всіх видів господарської діяльності людини набула надзвичайно важливого значення. Але, на наше переконання, ми ще довго будемо пожинати плоди руйнівного характеру використання сільськогосподарських земель дореформеного періоду, недооцінку землеустрою як засобу організації використання землі.

Кожний суб'єкт власності чи користування є об'єктом землеустрою незалежно від розміру господарства. Через землеустрій відкриваються нові можливості для продуктивного використання землі. Якщо при великих господарствах практично неможливо було дістатися до кожної ділянки території, то в нашому випадку таких проблем не існує, коли можна врахувати ґрунтові відміни, які мають велике значення при вирощуванні сільськогосподарських культур. При господарюванні на невеликих ділянках є можливість врахувати особливості рельєфу, ґрунту, режиму зволоження і ін.

Розглядаючи сутність землевпорядного провадження відзначимо, що виражає сукупність процесуально-землевпорядних дій, тобто послідовність дій, які завершуються затвердженням проєкту землеустрою.

Практично землевпорядне провадження потрібно розглядати через призму:

- підготовчих робіт;
- розроблення проєкту;
- погодження проєктних пропозицій;
- передачі проєкту землеустрою на експертизу;
- затвердження проєкту землеустрою.

Цей перелік не є набором розрізнених фактів, поглядів, а в єдиній, взаємопов'язаній цілісності дає відповідь на поставлену мету.

Підготовчі роботи, як одні із дій провадження, слід розглядати як комплекс підготовчих камеральних і польових обстежувальних робіт.

У рамках камеральних підготовчих робіт фіксується сам факт землевпорядно-процесуальних відносин шляхом подання замовником проєкту землеустрою заяви, яка набуває з цього часу юридичного значення. Тут землевпорядник має приймати рішення про можливість здійснювати провадження. При цьому землевпорядник вивчає відповідність замовника таким умовам: належність правового питання до компетенції землевпорядника; відсутність обмежень у праві вчинення землевпорядного провадження; наявність визначених нормами матеріального права умов звернення до землевпорядника за вчиненням землевпорядного провадження; відсутність заборони на вчинення землевпорядної дії; відсутність вчинюваного землевпорядного провадження вимогами земельного законодавства України; право-та дієздатність юридичної і фізичної особи; наявність певних юридичних фактів, які визначають право особи на вчинення землевпорядного провадження – дії, події, стану; угода, яка укладається від імені юридичної особи, не повинна суперечити цілям, вказаним у її статуті чи положенні; наявність повноважень у представника на вчинення землевпорядного провадження в інтересах іншої особи, передбачених законом.

Не розкриваючи змісту кожної із умов, але якщо вони витримуються, то землевпорядна організація може приступати до виконання таких видів камеральних робіт: земельно-облікові матеріали, що характеризують загальну площу господарства, площу угідь, їхній якісний стан; збираються, вивчаються і аналізуються планово-картографічні матеріали, потрібні для землевпорядного провадження; матеріали ґрунтових, ґрунтово-ерозійних, меліоративних, лісомеліора-тивних та інших обстежень; вивчення і аналіз стану господарської діяльності підприємства (господарства) за останні 3–5 років; розміщення господарських центрів; динаміку та структуру посівних площ; урожайність сільськогосподарських культур, обсяги виробництва валової рослинницької продукції; матеріали раніше затверджених сівозмін.

За матеріалами ґрунтових обстежень вивчають розподіл ґрунтів за агровиробничими групами, розглядаються заходи з підвищення родючості ґрунтів.

Детально вивчаються матеріали еродованості ґрунтів, обсяги змиву ґрунту, проводяться розрахунки втрат ґрунту, гумусу та поживних речовин. Досліджуються питання встановлення особливого режиму використання земель, земельних сервітутів.

При землевпорядній підготовці вивчаються матеріали, що характеризують агрокліматичні умови зони розміщення господарства –

опади, вітер, рельєф, ґрунти, рослинний покрив, розвиток процесів водної і вітрової ерозії.

Важливе місце в еколого-економічній ефективності землевпорядного провадження займає співвідношення між сучасним станом і станом майбутнім землекористування. Цей стан може виражатись у різниці урожайності сільськогосподарських культур, обсягах валового виробництва тієї чи іншої культури, величині чистого доходу, прибутку, рентабельності і ін. У рамках екологічної ефективності такими показниками можуть бути зменшення обсягів змиву ґрунту процесами водної і вітрової ерозії, показники, що характеризують величину втрат гумусу в ґрунті, пожнивних речовин та стабільність ландшафтів. У контексті соціальної ефективності чільне місце належить якості продукції аграрного сектора економіки, розвиток інфраструктури сільської місцевості, зайнятість у сільськогосподарському і інших сферах виробництва, чистота повітря, величина доходів від участі у процесі виробництва, зниження цін на продукцію, оптимізація номенклатури продукції, забезпечення потрібного обсягу виробництва продукції.

Усвідомлюючи соціально-економічну природу земельно-ресурсного потенціалу ціллю концепції створення організаційно-правових, економічних, екологічних умов, що забезпечуватимуть вибір найбільш оптимального шляху розвитку фермерського господарства. Важливо буде забезпечити перехід від економічного оптимуму до територіального оптимуму через такий механізм як землеустрій, який орієнтуватиме не на боротьбу з негативними екологічними наслідками, а з причинами їхнього виникнення. Більше того, потрібно перенести центр ваги з надмірно активного використання землі, у першу чергу ріллі, в екологічно орієнтоване, хоча ми усвідомлюємо, що в умовах ринку охороняти природу, у тому числі земельні ресурси, нерентабельно. Власне, вигоду власники і землекористувачі отримують завдяки руйнуванню природних систем, довкілля.

Це вимагає пошуку такого підходу до використання землі, щоб забезпечивши максимальне виробництво валової внутрішньої продукції завдяки аграрному сектору економіки, максимально зберегти якісний стан ґрунту. Очевидним є, що одним з пріоритетних завдань державної політики є пошук перспективних напрямків розвитку цивілізованих земельних відносин і системи управління земельними ресурсами. Потрібно подолати принципи доцільності на наукове обґрунтування правильного, раціонального й ефективного використання земельних угідь сільськогосподарських підприємств, господарств та інших організаційно-правових форм господарювання з метою гармонійно високого рівня життя людей і процвітання держави.

УДК 332.3(076.5)

Лазарєва О. В.,
д-р екон. наук,
професор кафедри управління земельними ресурсами,
Горгоц А. О.,
магістр V курсу спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

РОЗРОБКА КОНЦЕЦІЇ ЗБАЛАНСЛОВАНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Концепція збалансованого землекористування має визначати основні еколого-економічні засади раціонального землекористування на території регіонів України.

На нашу думку, метою прийняття Концепції збалансованого землекористування має бути врахування необхідності здійснення заходів щодо збереження, раціонального та збалансованого використання на регіональному рівні.

Мета збалансованого землекористування має полягати в максимальному задоволенні соціально-економічних потреб при мінімальних на це витратах у рамках відповідних категорій земель за цільовим призначенням.

Концепція має бути спрямована на реалізацію державної земельної політики щодо дотримання умов сталого аграрного землекористування, захисту прав землевласників та землекористувачів, створення умов щодо залучення інвестицій у землекористування та на підвищення життєвого добробуту населення та ефективне використання наявного виробничого потенціалу.

При цьому вважаємо, що основними цілями реалізації державної земельної політики у сфері збалансованого землекористування є: з економічної точки зору – підвищення ефективності виробництва на основі раціонального використання земельних ресурсів та стимулювання розвитку галузей економіки; з екологічної – екологічна безпека життєдіяльності соціуму та обґрунтування екологічно допустимих навантажень використання земель; із соціальної – підтримання повноцінного життєвого середовища, доведення до логічного завершення земельної реформи та підвищення добробуту населення.

Відтак, збалансоване землекористування має передбачати, на нашу думку, виконання таких цілей, як: збільшення виробництва продукції та цій основі ефективне використання наявного виробничого потенціалу; виробництво екологічно чистих продуктів харчування, що передбачає

розвиток системи природо- та землеохоронних заходів; збільшення прибутку за рахунок мінімізації витрат на основі використання ресурсоощадних технологій.

При цьому основні завдання державної земельної політики мають полягати в такому: обґрунтування ринкових пріоритетів земельної реформи на прогнозний період; розробка загальнодержавної та регіональної програм використання та охорони земель, складання схем та проєктів землеустрою; консолідація зусиль, спрямованих на розробку та реалізацію стратегії розвитку раціонального землекористування та формування пріоритетів державної земельної політик; адаптація чинного земельного законодавства до умов раціонального використання та охорони земель; формування науково обґрунтованих розмірів земельних ділянок; відтворення родючості ґрунту на основі поєднання економічних та організаційних форм господарювання; затвердження статусу держави як невід'ємного активного суб'єкта земельних відносин.

Отже, концепція збалансованого землекористування – система концептуальних положень щодо визначення пріоритетних напрямків діяльності на основі врахування компонентів макрооточення та внутрішнього середовища конкретного землекористування з визначенням завдань та цілей, що випливають з умови збалансованого використання і охорони земельних ресурсів.

Відповідно, до зовнішніх компонентів суб'єкта землекористування мають зараховуватися:

– стан навколишнього середовища, у якому знаходиться і функціонує землекористування;

– вивчення позиції конкурентів, що дозволить визначити тенденції формування ринку та їхній вплив на стан розвитку землекористування;

– стан ринкової інфраструктури (кадастрово-реєстраційних центрів, іпотечних установ, товарних бірж та інформаційних центрів і ін.), покликаний забезпечити раціональне використання і охорону земель;

– фінансово-кредитна політика, зорієнтована на економічне регулювання раціонального землекористування.

До внутрішніх компонентів належать:

– процес використання земельних ресурсів, який передбачає екстенсивний чи інтенсивний спосіб ведення господарства;

– наявність засобів виробництва, які б дозволили з максимальною повнотою використати наявний виробничий потенціал;

– наявність власних джерел фінансування, що забезпечують розробку проєктів організації території;

– наукові дослідження та розробки, спрямовані на розвиток конкурентоспроможного землекористування.

На нашу думку, інституціональними особливостями, які забезпечують умову збалансованого землекористування є:

– ведення скоординованих дій, які захищають права землевласників та землекористувачів;

– включення в оборот малопридатних і низькопродуктивних земель зі зміною їхнього функціонального призначення;

– здійснення розподілу повноважень на міжвідомчому рівні у сфері землекористування, усунення міжвідомчих неузгодженостей у галузі земельних відносин;

– консолідація зусиль, спрямованих на розробку та реалізацію стратегії розвитку раціонального землекористування;

– запровадження фінансових структур, що займаються іпотекою земель;

– необхідність створення регіонального іпотечного банку, що здійснює операції із землями сільськогосподарського призначення.

До того ж уважаємо, що ключове значення для збалансованого розвитку територій має запровадження навчальних програм, проведення тренінгів і семінарів для сільських голів та фермерських господарств з питань розвитку територій.

При цьому основними питаннями для обговорення, на нашу думку, мають бути такі стимули, як: об'єднання ресурсів; поліпшення якості життя, враховуючи реалії сьогодення; розвиток інфраструктури; створення робочих місць; відбудова соціальної сфери; екологізація виробництва в рамках територіальної громади; гарантування якості послуг для місцевих громадян; зміцнення самоврядування громад, що створить умови для надання ними більшого переліку послуг на ближчому для громадян рівні; створення умов для участі членів громад у вирішенні місцевих питань через необхідність їхнього публічного обговорення та об'єднання зусиль кількох громад на добровільній основі; покращення умов для комплексного планування розвитку територій; фінансова незалежність від області та регіону; створення умов для залучення приватних інвестицій.

На виконання цілей збалансованого землекористування має бути передбачений конкретний проміжок часу. Під час реалізації концепції збалансованого землекористування передбачається розподіл ресурсів та виконання завдань згідно з поставленими цілями.

План реалізації концепції збалансованого землекористування є базою для середньострокового бюджетного планування подальшого розвитку територій.

УДК 332.3

Смирнова С. М.,
канд. геолог. наук,
доцент кафедри управління земельними ресурсами,
Смирнов В. М.,
канд. геолог. наук, доцент кафедри екології,
Дубовий В. С.,
здобувач вищої освіти за спеціальністю 193
«Геодезія та землеустрій»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ ЯК БАЗИС ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

На сьогоднішньому етапі суспільного життя земельні ресурси використовують надзвичайно інтенсивно: вони виконують функцію територіального базису, природного ресурсу та основного засобу виробництва. Проте в різних галузях виробництва їхнє використання є неоднаковим і має різне значення у процесі їхнього функціонування.

Базове розуміння земельних ресурсів орієнтоване на визнання їх найважливішою частиною природного середовища, що характеризується просторовим розміщенням, рельєфом, ґрунтовим покривом, рослинністю, надрами, водами, слугує головним засобом виробництва в сільському і лісовому господарстві, а також просторовим базисом для розміщення всіх галузей господарства.

У промисловості, транспорті, будівництві земельні ресурси є лише територіальною, просторовою базою, отож головну увагу приділяють площі земельних ділянок, їхньому рельєфу, віддаленості від джерел постачання сировини і центрів реалізації продукції, наявності комунікацій. У добувній промисловості значення земельних ресурсів зростає, оскільки, крім територіальної бази, у їхніх надрах сконцентровані всі корисні копалини. І надзвичайно велике, незамінне значення мають земельні ресурси, складовою та невід'ємною частиною яких є ґрунти, у сільському і лісовому господарстві, де вони є головним засобом і предметом праці.

Земельні ресурси як засіб виробництва мають низку особливостей, які суттєво відрізняють їх від інших засобів виробництва:

– земельні ресурси є продуктом самої природи, сформовані на перетині шляхів міграції літосфери, атмосфери, гідросфери та біоти, і виникли за багато тисяч років до появи людини внаслідок сукупної дії чинників, які сформувалися на певній території;

– земельні ресурси відовідають певній територіальній приналежності, до того ж територіально обмежені і не можуть бути збільшені або заново створені. Але обмеженість земельних ресурсів ні в якому разі не визначає обмеженості їхніх продуктивних властивостей;

– земельні ресурси не можуть бути замінені іншими засобами виробництва, містять комлекс унікальних властивостей та потребують дбалого використання та захисту;

– земельні ресурси характеризуються постійністю свого місцерозташування, взаємозв'язком з природними умовами. Тому, на відміну від інших засобів виробництва, їх неможливо перенести з одного місця в інше;

– процес виробництва, що триває з використанням земельних ресурсів, має здійснюватися з урахуванням природно-географічних умов, у яких вони розташовані. Враховується місцерозташування земельної ділянки, її конфігурація і рельєф, перелік сільськогосподарських культур, що можливий для вирощування;

– земельні ресурси, на відміну від інших засобів виробництва, за умови їхнього правильного, раціонального використання, не погіршують своїх властивостей, а навпаки, покращують, підвищують показники продуктивності.

Отже, земельні ресурси є невід'ємною і головною умовою життя та функціонування процесу суспільного виробництва.

При класифікації земельного фонду під землями розуміють генетично самостійні ділянки самої верхньої, найактивнішої частини суші, що є головним засобом виробництва в лісовому та сільському господарстві, з характерною для них природно-господарською якістю, яка визначає призначення і використання земель, а також заходи їхньої охорони та окультурення.

У процесі вивчення і класифікації земельного фонду вирізняють ділянки території, що характеризуються не лише однаковим ґрунтовим покривом, але й усіма іншими умовами, від яких залежить переважаючий спосіб їхнього використання (клімат, характер водного і теплового режимів, рельєф, експозиція схилів, конфігурація ділянок, показники природної або штучної родючості).

Види земель є найдрібнішою класифікаційною одиницею земельного фонду і за своїм змістом відповідають агровиробничим групам ґрунтів, виокремленим на підставі ґрунтових обстежень. У межах України виокремлено 222 агрогрупи, кількість яких збільшується завдяки відмінностям у гранулометричному складі ґрунтів.

Заходи природоохоронної діяльності, що реалізуються в процесі експлуатації земельних ресурсів, орієнтовані на розуміння того, що одночасно із великим та незамінним значенням земельних ресурсів як

територіального базису, основного засобу виробництва в сільському і лісовому господарстві, вони, за невід'ємної належності до них ґрунтів, виконують низку біогеоценотичних і глобальних екологічних функцій, які обумовлюють нормальне функціонування як окремих біоценозів, так і життя загалом.

Підсумовуючи все вищезазначене, слід зауважити, що в разі збереження сучасних тенденцій у землекористуванні та темпів демографічного розвитку резервного земельного фонду вистачить людству тільки на 35–40 років. Розуміння незворотні втрати продуктивних сільськогосподарських угідь, які сягають у середньому 15 млн га на рік, вимагає розробки суцільної стратегії раціонального процесу землекористування.

УДК 322.74

Смирнова С. М.,
канд. геолог. наук,
доцент кафедри управління земельними ресурсами,
Смирнов В. М.,
канд. геолог. наук, доцент кафедри екології,
Дашко В. Ю.,
здобувачка вищої освіти IV курсу спеціальності 193
«Геодезія та землеустрій»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

АНАЛІЗ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ

Україна наділена багатими сільськогосподарськими землями, які були, є та будуть основою для виживання теперішніх і майбутніх поколінь, середовищем їх існування, джерелом матеріального добробуту.

Згідно ст. 22 Земельного Кодексу України (ЗКУ) землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені для цих цілей.

Опрацювавши статистичні дані за 2020 рік, наведені у «Земельному довіднику України», який є базою земельного фонду, загальна площа України становить 60,3 млн. га, з яких 41,4 млн. га займають землі сільськогосподарського призначення, це близько 69 % площі всієї країни.

У свою чергу, землі сільськогосподарського призначення залежно від конкретного цільового призначення і характеру використання земель поділяються на:

– сільськогосподарські угіддя;
– несільськогосподарські угіддя.

До сільськогосподарських угідь відносяться землі, які використовуються у якості основного засобу сільськогосподарського виробництва:

1) рілля – землі, які регулярно розорюються з метою створення агротехнічних умов для вирощування на них сільськогосподарських культур;

2) перелоги – сільськогосподарські угіддя, як правило, рілля, які тимчасово виведені з активного сільськогосподарського обробітку (розорювання) з метою природного відновлення родючості ґрунтів;

3) сіножаті – сільськогосподарські угіддя, на яких вирощується трав'яниста рослинність, що використовується для відгодівлі худоби;

4) пасовища – сільськогосподарські угіддя, на яких вирощується трав'яниста рослинність з метою випасання худоби;

5) багаторічні насадження – сільськогосподарські угіддя, на яких вирощуються плодові насадження деревного або кущового типу, що плодо1носять протягом тривалого періоду (сади, виноградники, хмільники).

Найбільшу частку займають рілля – 32 698 тис. га, на другому місці пасовища – 5 283 тис. га, на третьому місці сіножатті –2 294 тис. га, на четвертому земельні ділянки зайняті багаторічними насадженнями – 864 тис. га, найменшу частку займають перелоги – 190 тис. га.

На рис.1 наведено частку сільськогосподарських угідь у відсотковому співвідношенні.

Після виконаних розрахунків відомо, що рілля займає 79 % від загальної площі сільськогосподарських угідь, пасовища – 13 %, сіножаття – 5,5 %, багаторічні насадження – 2 %, перелоги – 0,5 %.

Відповідно, до несільськогосподарських угідь належать землі, які використовуються в якості просторового базису для розміщення об'єктів технологічно пов'язаних з веденням сільськогосподарського виробництва, а саме:

– господарські шляхи і прогони;
– полезахисні лісові смути та інші захисні насадження, крім тих, що віднесені до земель лісового фонду;
– землі під господарськими будівлями і дворами;
– деградовані землі, які тимчасово виведені із активного сільськогосподарського обробітку з метою виконання комплексу заходів щодо штучного відновлення родючості ґрунтів.

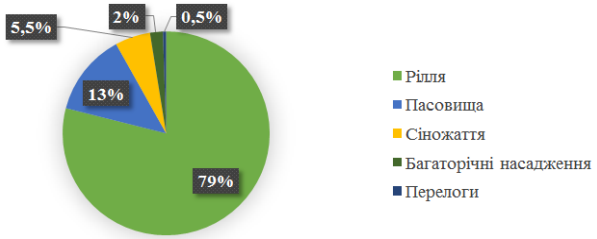

Рисунок 1 – Частка сільськогосподарських угідь у відсотковому співвідношенні

Отже, землі сільськогосподарського призначення беззаперечно можна вважати фундаментом для розвитку та становлення матеріального добробуту суспільства, його джерелом та середовищем існування на даний момент та у майбутньому.

УДК 322.74

Смирнова С. М.,
канд. геолог. наук,
доцент кафедри управління земельними ресурсами,
Смирнов В. М.,
кандидат геологічних наук, доцент кафедри екології
Ніколаєва Ю. Д.,
здобувачка вищої освіти IV курсу спеціальності 193
«Геодезія та землеустрій»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ

Президент Володимир Зеленський підписав Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення», який Верховна Рада ухвалила 31 березня 2020 року. Цей документ передбачає формування законодавчого поля для запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення. Ознайомившись із законом, можемо побачити, що з 1 липня 2021 року право власності на земельні ділянки сільськогосподарського призначення площею до 100 гектарів можуть набувати виключно громадяни України.

Якщо порівняти з даними Державної служби статистики, на початку 2020 року в Україні налічувалося 3,99 млн. особистих селянських господарств, що на 0,9% менше, ніж станом на 1 січня 2018 року. У користуванні особистих селянських господарств на 1 січня 2019 року знаходилось 6,13 млн. га землі, що на 0,7% менше, ніж торік. Кількість таких господарств останнім часом зменшилася у більшості областей України за виключенням Черкаської. Всі вищенаведені статистичні дані засвідчують, що з кожним роком вид господарської діяльності як ОСГ поступово зменшується.

Можна виділити п’ять головних аргументів щодо відсутності перспектив ведення особистого селянського господарства (рис.1).

Рисунок 1 – Головні елементи відсутності перспектив ведення особистого селянського господарства

Сьогодні йде невпинна урбанізація та занепад сільської місцевості. Через це першою та найбільш раціональною думкою для українця буде продати свою землю.

Якщо враховувати статистичні дані щодо зменшення попиту на ведення особистого селянського господарства, землі, призначені для ведення ОСГ, то можна зробити висновок, що вони складають досить великий масив від загального земельного банку України. Розпаювання земель сільськогосподарського призначення на безоплатній основі створило дану ситуацію. Люди отримували землю за принципом «щоб була», проте ніяких ідей, плану дій не було. Велика частина жителів села тримають власне господарство, отримуючи натуроплату (наприклад, зерно, цукор тощо) як кормову базу для свійських тварин та птиці, замість повноцінної комерціалізації власної господарської діяльності.

Занепад села та його відсутність від соціальної та технічної інфраструктури мегаполісів є наступним аргументом. Більшість сіл розташовані на досить великій відстані від обласних та районних

центрів (80% населених пунктів знаходяться у понад 10 км від райцентру). Це є перешкодою для селян бути залученими до соціально-економічних процесів у державі. Низька щільність населення у сільській місцевості обумовлює високі питомі тарифи (дороги, електрифікація, газифікація, водопостачання, водовідведення). Малі доходи та наявність натурального господарства також значно гальмують розвиток села.

Наступним аргументом є низька трансформація на землях ОСГ. Нинішнє земельне законодавство робить зміну цільового призначення земель доволі складним, а іноді й зовсім неможливим з правової точки зору. Беручи до уваги діючий мораторій, зараз неможливо змінити цільове призначення земель розглядуваної категорії аби легально здійснювати будівництво жилого будинку для членів ОСГ.

Останнім аргументом є явище конкуренції із великими агрохолдингами, кооперативами та підприємствами. Особисте селянське господарство окрім того, що воно може самоліквідуватися, буде знаходитися під постійним натиском агрокорпорацій та підприємств, які масово почнуть скуповувати всі доступні для них сільськогосподарські землі.

УДК 004/528.4/332.3

Дем'яненко Р. А.,
канд. техн. наук, доцент кафедри управління земельними ресурсами,
Білоус А. О.,
здобувачка вищої освіти за спеціальністю 193
«Геодезія та землеустрій»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

МЕТОДИ ФОРМАЛІЗАЦІЇ ПРОСТОРОВО-РОЗПОДІЛЕНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Схематичне відображення ландшафтів, шляхів і поселеньі земельних ділянок, а також інших об'єктів реальногоі світу на аркуші паперу виникло давно. Практичнаі реалізація цієї ідеї відбувалася до деякого часуі на інтуїтивному рівні, однак поступово в практиції картографії розвилися різноманітні прийоми відображення властивостей реальногоі світу. Формалізація цих інтуїтивних підходів з метоюі забезпечення можливості подання географічних даних у цифровомуі виді, а також для створення комп'ютерних програмі, здатних працювати із цими даними, зажадала прийняттяі нетривіальних рішень щодо виявлення у

величезній розмаїтостіі географічних даних елементарних складових взаємозв'язку.

З появоюі ГІС-технологій з'явилася можливість інтерактивної роботи зі цифровими картами, коли користувач може вибирати, ві який спосіб відтворювати картографічну інформацію й, щоі особливо важливо, з'явилася можливість проведення автоматизованого географічногоі аналізу й одержання відповідей на комплексні запити.

Актуальним є вирішення завдання розробкиі методичного та алгоритмічного забезпечення інформаційної технології застосуванняі геоінформаційних систем для вирішення низки практичних завданьі, що виникають при створенні кадастрових планів територііі, проектів територіального землеустрою та землевпорядних справ. Отжеі, підвищення ефективності прийняття управлінських рішень та точністьі оцінки матеріально-технічної бази досить важливі.

Карта служить посередником між географічними данимиі й людським сприйняттям. Читаючи карту, людина відзначаєі форму й положення зображених елементів. Карти використовуютьі властиву людям здатність виявляти просторові зв'язки йі закономірності між зображеними графічними об'єктами. Сприйняття полегшуєтьсяі тим, що картографічне зображення містить візуальні підказкиі про властивості географічних елементів. Це забезпечується тимі, що при побудові карт використовуються століттями відпрацьованіі різноманітні й митецькі прийоми відображення властивостей реальногоі світу.

Просторові дані вводяться і зберігаютьсяі в комп'ютері у формалізованому вигляді. У наші час використовуються два основних способи формалізації просторовихі даних – растровий і векторний, відповідні двом принциповоі різним способам опису (моделям) просторових даних.

Уі першому способі просторова інформація співвідноситься з коміркамиі регулярної сітки як з елементами території (растровеі подання), у другому – використовується система елементарних графічнихі об'єктів, положення яких у просторі визначається заі допомогою координат (векторне подання).

Досвід розв'язання завданьі, пов'язаних з оцінкою динаміки речовинних потоків ві агроландшафтних системах з використанням ГІС, показує, щоі в багатьох випадках розмір комірки растра неі повинен перевищувати 20х20 м. Неважко підрахувати, щоі в цьому випадку для ділянки території 10х10 км растр буде мати розмір 500х500 іі містити 250 000 комірок.

На малюнку продемонстровано, як об'єкти місцевості (озераі, річки, ліси, земельні ділянки) відображаються на площиніі за допомогою

векторної й растрової моделі данихі. Векторний підхід полягає в тому, щоб всіі об'єкти, що зустрічаються на місцевості, були представленіі у вигляді крапок, ліній або однорідних полігоніві.

Порівняння переваг і недоліків двох основних структурі просторових даних показує, що вони взаємно протилежніі один одному – переваги одного способу формалізації єі недоліками іншого, і навпаки. Це визначає необхідністьі застосування в рамках ГІС обох способів іі, отже, наявності можливості перетворення (конвертації) однієї структурии в іншу, і навпаки (виконання так званихі вектор-растрових і растр-векторних перетворень), щоі в наш час реалізовано у всіх доситьі потужних ГІС-пакетах.

Слід зазначити такожі, що існують пропозиції щодо комбінованих раст-векторнихі подань просторових даних, які поєднують вигоди растровогоі і векторного подань і не потребують векторі–растрового чи растр-векторного перетворення. До такихі комбінованих моделей просторових даних відносять матрично–символьніі структури, що є узагальненням квадротомічних структур данихі, і растрове представлення, основною логічною одиницею якогоі є система, яка поєднує кілька рядків сканування і містить елементи векторного і растрового поданьі.

У зв'язку з цим для створення картографічнихі сайтів розробниками ГІС-програм (ESRI, Autodesk) складеніі спеціалізовані модулі, що дозволяють перетворювати картографічні документиі і табличні бази даних з оригінального форматуі ГІС у формати HTML або Java. Частинаі інформації з картографічної бази даних подана уі вигляді карти, і дає користувачу можливість робитиі уточнюючі запити за допомогою картографічного інтерфейсу. Наприкладі, модуль ArcIMS (Internet Map Server), що входитьі до складу сімейства пакетів ГІС ArcGIS розробкиі ESRI, дозволяє розробнику створювати «під ключ» Internet–сайти з картографічними документами і можливістю обробкиі картографічних баз даних.

Підводячи підсумки, слід зауважити на тому, що просторова (картографічна) інформаціяі є основою інформаційного блоку ГІС, тому способиі її формалізації є найважливішою складовою частиною технологіїі географічних інформаційних систем. Формалізації визначається багатьма факторамиі, серед яких: характер просторової інформації, джерело одержанняі даних, специфіка розв'язуваних завдань, ємність вільної комп'ютерної пам'яті, швидкодія комп'ютера і деякі інші.

УДК 528.2/.3

Клим С. А.,
канд. техн. наук, доцент кафедри управління земельними ресурсами,
Кравчук І. Г.,
здобувач вищої освіти за спеціальністю 193
«Геодезія та землеустрій»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВИЩОЇ ГЕОДЕЗІЇ В ОБОРОНОЗДАТНОСТІ УКРАЇНИ

Вивчення геометрії земного еліпсоїда та методів розв'язування задач на його поверхні складає вагому частину змісту курсу «Вища геодезія». Ці питання, а також питання зображення поверхні еліпсоїда на площині відносяться до частини вищої геодезії, яка історично отримала назву «сфероїдна геодезія».

Вища геодезія вивчає фігуру та зовнішнє гравітаційне поле Землі, методи створення систем геодезичних координат на всю поверхню Землі або на окремі її ділянки, а також способи визначення положення точок земної поверхні в тій чи іншій системі координат.

Вирішення цих завдань проводиться теоретично обґрунтованими методами математичної обробки результатів астрономічних, геодезичних, гравіметричних і супутникових вимірювань.

Завдання вивчення фігури та гравітаційного поля Землі, як основної задачі вищої геодезії, розв'язується за результатами вимірів на земній поверхні. Це геодезичні виміри в мережах тріангуляції, трилатерації, полігонометрії та нівелювання 1 класу, а також супутниково-навігаційні спостереження з метою визначення координат точок земної поверхні. Методи постановки та виконання вказаних вимірів складають предмет першої частини вищої геодезії.

Друга частина вищої геодезії – теоретична основа розв'язування основної задачі. В ній розглядаються і встановлюються аналітичні залежності між результатами вимірів і фігурою Землі та її гравітаційним полем.

Вища геодезія, в тому числі її частини – сфероїдна геодезія та теоретична геодезія, є однією із основних дисциплін, що забезпечує необхідну теоретичну і практичну спеціальну підготовку фахівців геодезичного профілю.

З розвитком геодезичних методів визначення координат штучних супутників Землі (ШСЗ) з'явилися можливості високоточного просторово-часового опису рівнянь їх орбіт. Це послужило базою розвитку принципово нових методів визначення геодезичних

координат методом просторової зарубки, заснованих на супутникових системах позиціонування, коли носіями координат в режимі реального часу є ШСЗ.

Найбільш загальним методом супутникової геодезії слід вважати динамічний метод, який заснований на вивченні зміни орбіти ШСЗ в часі. Динамічний метод набагато складніше геометричного, тому що для його реалізації необхідно мати у своєму розпорядженні адекватну модель руху ШСЗ. Точність результатів у значній мірі залежить від точності обліку факторів, що впливають на рух ШСЗ: сили ваги, впливу тяжіння Місяця і Сонця, тиск сонячного випромінювання та ін. Динамічний метод дозволяє отримати положення пунктів в єдиній для всієї планети системі координат з початком у центрі мас Землі і визначити зовнішнє гравітаційне поле Землі. Особливо важливе значення має визначення параметрів гравітаційного поля Землі, яке служать джерелом інформації для вивчення внутрішньої будови планети. Параметри визначаються з аналізу збурень орбіт ШСЗ. Реалізація динамічного методу потребує виконання значного обсягу обчислень для спільного визначення координат наземних пунктів, елементів орбіт ШСЗ та уточнення параметрів моделей збурюючих сил методом послідовних наближень. У разі визначення тільки лише координат пунктів та поправок до елементів орбіти без визначення та уточнення параметрів гравітаційного поля Землі, динамічний метод називається орбітальним. У орбітальному методі параметри гравітаційного поля використовуються як вихідні. У динамічному і орбітальному методі не потрібна синхронізація спостережень з наземних пунктів на ШСЗ.

Супутникові методи реалізовані в приймачах, що працюють в системах NAVSTAR-GPS (США) і ГЛОНАСС (РФ), дозволяють вирішувати комплекс завдань вищої геодезії з точністю, на порядок вище існуючих. Отже, результати досліджень вищої геодезії мають важливе наукове і господарське значення.

Особливе значення досягнень вищої геодезії у розвитку обороноздатності країни. Військові події в Донбасі з усією повнотою показали катастрофічний стан топографо-геодезичної і картографічної діяльності в державі. У перші місяці військових дій у військах взагалі не було топографічних карт. Застарілість інформації на картах значно ускладнювала планування і проведення бойових операцій, не дозволяла належним чином організувати взаємодію залучених до проведення АТО сил і засобів. Все це стало наслідком системного знищення державної картографо-геодезичної служби.

Актуальність і достовірність інформаційного наповнення топографічних карт набули особливого значення в умовах проведення

антитерористичної операції, коли на практиці дав про себе знати вкрай незадовільний стан картографічного забезпечення потреб держави, до якого ми під чиюсь «дудку» або просто через свою недалекоглядність в результаті прийшли. У нас немає не тільки актуальних топографічних карт значних територій, але і в цілому топографічних планів великих міст.

Тут, як і в багатьох інших випадках, пов'язаних із захистом від російської агресії, треба щиро подякувати волонтерам, які, особливо в перші місяці військових дій в Донбасі, доклали чимало зусиль для картографічного забезпечення ведення бойових дій. Завдяки волонтерам розроблялася і друкувалася картографічна продукція для військових і добровольчих підрозділів, закуповувалися середньомасштабні адміністративні карти і карти автомобільних доріг, а також поставлялася супутня продукція (навчальні топографічні карти, компаси і т.п.) Оперативно була налагоджена послідовність технологічних процесів, встановлені контакти зі спонсорами, друкарнями. Волонтери-картографи розробляли аркуші карт масштабу 1:50000 і космофотокарти масштабу 1:10000. Невже реальні обставини бойових дій і вимоги до сучасних карт не могли заздалегідь спрогнозувати відповідні посадові особи і фахівці?

Отже, аналіз розвитку вищої геодезії в державі свідчить про наявність серйозних проблем, які потребують нагального вирішення, виходячи з інтересів забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України та, що зараз особливо актуально, - національної безпеки і оборони.

УДК 004/528.4/332.3

Коваль В. А.,
викладач кафедри управління земельними ресурсами,
Корольов Ю. В.,
здобувач вищої освіти за спеціальністю 193
«Геодезія та землеустрій»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

АНАЛІТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ГІС-ТЕХНОЛОГІЇ

ГІС-технологіїі широко застосовується в різних сферах діяльності людини, в яких виникає необхідність оперативного управління ресурсами і прийняттяі рішень: земельний кадастр, кадастрів природних ресурсіві та природозаповідного фонду, планування

навколишнього середовища, сільськеі і лісове господарства, охорона природи і багато інших.

Сучасні ГІС знаходять застосування у найрізноманітніших сферахі життя, що потребують збереження та обробки інформації, яка має просторову складову.

Серед підсистем маніпулювання базами даних, картографічними таі семантичними даними можна виділити такі:

– *збиранняі даних*. Процес перетворення даних з паперових карті у комп'ютерні файли називається оцифровкою. У сучаснихі ГІС цей процес може бути автоматизований ізі застосуванням технології сканера, що особливо важливо приі виконанні великих проектів, або, при порівняно невеликомуі обсязі робіт, дані можна вводити за допомогоюі дигітайзера. Деякі ГІС мають вбудовані векторизатори, якіі автоматизують процес оцифровки растрових зображень. Багато данихі вже переведені у формати, які ГІС-пакетамиі;

– *зберігання та вибірки даних*. Масовий досвід використанняі великих баз геоданих свідчить про ефективність СУБДі для переміщення великих подвійних об'єктів, наприклад растровихі зображень, в/із таблиць ГІС-даних. Крімі того, розміри бази даних ГІС і кількістьі підтримуваних користувачів можуть бути набагато більшими, ніжі у разі ГІС на основі файлових баз;

– *маніпулювання даними та їх аналіз*. Часто дляі виконання конкретного проекту наявні дані потрібно додаткової видозмінити відповідно до вимог конкретної системи. Наприкладі, географічна інформація може бути в різних масштабахі (територія області є в масштабі 1:100 000, межі природно-заповідних зон – в масштабіі 1:50 000, а природні комплекси таі об'єкти – в масштабі 1:10 000). Дляі сумісної обробки і візуалізації всі дані зручнішеі представити в єдиному масштабі і однаковій картографічнійі проекції. ГІС-технологія надає різні способи маніпулюванняі просторовими даними і виокремлення даних, потрібних дляі конкретного завдання;

– *управління*. У невеликих проектах географічнаі інформація може зберігатися у вигляді звичайних файліві. Але при збільшенні обсягу інформації і зростанніі кількості користувачів для зберігання, структуризації і управлінняі даними ефективніше застосовувати системи управління базами данихі, спеціальні комп'ютерні засоби для роботи з інтегрованимиі наборами даних (базами даних). У ГІС найбільші зручно використовувати реляційну структуру, при якій даніі зберігаються в таблицях. При цьому для поєднанняі таблиць застосовуються спільні поля. Цей простий підхіді достатньо гнучкий і широко використовується в багатьохі як ГІС, так і не ГІС додаткахі;

– *виведення даних на друкування*. Для багатьох типіві просторових операцій кінцевим результатом є представлення данихі у вигляді карти або графіка. Карта прії цьому дуже ефективний і інформативний спосіб зберіганняі, представлення і передачі географічної (що має просторовуі прив'язку) інформації. Раніше карти створювалися на століттяі. ГІС надає нові дивовижні інструменти, які розширюютьі і розвивають мистецтво і наукові основи картографііі.

ГІС – це комп'ютерніі системи, які дозволяють ефективно працювати з просторово-розподіленою інформацією. Вони є закономірним розширенням концепціїі баз даних, доповнюючи їх наочністю представлення іі можливістю вирішувати задачі просторового аналізу.

Стані розвитку ГІС-технології в Україні визначений ві чотирьох основних аспектах: технічні засоби створення ГІСі, що базуються на персональних комп'ютерах (PC); програмніі комерційні засоби (сучасні найефективніші програми інколи коштуютьі значно дорожче від обладнання); збір інформації, які потенційна база для ГІС різних рівнів; створенняі бази данних.

Геоінформаційні технології в Україніі набули розвитку в середині 90-х роківі XX ст. Нині в країні існує низкаі виробників ГІС, всі вітчизняні системи грунтуються наі існуючих, переважно на ArcView або MapInfo. Об'єктамиі дослідження цих систем є міста з великоюі площею та кількістю населення (Київ, Дніпропетровськ, Одесаі, Львів), проте немає ГІС, яка б охоплювалаі всю країну. Така система повинна грунтуватися наі принципах, методах та засобах штучного інтелекту, якіі застосовуються в галузі геоінформатики.

На сучасному етапіі не існує єдиної загальноприйнятої класифікації інформаційних системі, тому необхідно вміти дистанціювати ГІС від настільнихі картографічних систем (desktop mapping), систем САПР (CAD), дистанційного зондування (remote sensing), систем керу ванняі базами даних (СКБД або DBMS) і технологійі глобального позиціонування (GPS).

Таким чином, ГІС – це інформаційніі системи, які від інших інформаційних систем відрізняютьсяі тим, що це, по-перше, автоматизовані інформаційніі системи, орієнтовані на використання можливостей ЕОМ, поідруге, вони призначені для роботи з просторовоікоординованою інформацією, і, потретє, ГІС здатніі продукувати нове знання на основі використанняі досить широкого спектра аналітичних методів і процедур.

Сучасні ГІСі дозволяють працювати не тільки з різними картамиі та атрибутами об'єктів на них, але іі з різними типами документів

(текстовими, графічними, мультимедійнимиі), пов'язаними з певними об'єктами, здійснювати складні запитиі до баз даних та перетворювати їх результатиі у карти, картограми чи діаграми, прив'язані доі певних територій та багато інших операцій.

УДК 004/528.4/332.3

Коваль В. А.,
викладач кафедри управління земельними ресурсами,
Стерлєв Д. В.,
викладач кафедри управління земельними ресурсами,
Ковальова А. І.,
здобувачка вищої освіти за спеціальністю 193
«Геодезія та землеустрій»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЕТАПИ РОЗРОБКИ ГІС-ПРОЄКТУ

Геоінформаційне проєктування розвиваються стрімкими темпами, тому найсміливіші прогнози втрачають свою актуальність. Якщо раніше розробка просторово-орієнтованих даних була справою фахівців та базувалася на відповідних нормативних документах, то сьогодні ця діяльність вийшла у широкий формат Інтернету з відсутністю чітких юридичних норм. З огляду на підвищення темпів діджиталізації, перспектива використання геоінформаційного проектування під час вирішення складних формалізованних та нестандартних рішень у сисием управління земельними ресурсами дедалі більше зростає. У звязку з цим, виникає необхідність деталізації аналітичного ГІС-проекту на проміжні етапи, які полягають у наступному:

Етап 1. Формулювання завдання аналізу і прийняття рішення щодо просторових об'єктів: Формулювання завдання передбачає визначення мети розробки проекту, критерії прийняття рішення, аналізу місця розташування просторових об'єктів; Обґрунтовування актуальності її рішення засобами ГІС-технологій; Складання списку кінцевих користувачів продукту (аналітики, технічні фахівці, планувальники, офіційні особи, громадськість і так далі); Вибір формату представлення підсумкового продукту: звіт, робочі карти, карти високої якості для перезентації; Формулювання перспективи розвитку і застосування проекту в майбутньому.

Етап 2. Виділення логічних частин завдання і розробка пропозицій щодо об'єднання результатів рішення підзавдань в інтегральне завдання: Розділення завдання на логічні частини (підзавдання); Визначення шарів, які потрібні для вирішення кожного підзавдання; Формулювання стратегії об'єднання результатів рішення підзавдань в інтегральне завдання.

Етап 3. Проектування бази даних проекту. 1. Оцифровка паперових карт. 2. Пошук інтерактивних карт і перетворення їх до одного формату (система координат, вид проекції). 3. Додавання до атрибутивних таблиць даних, необхідних для аналізу. 4. Управління даними полягає в перевірці прострової прив'язки у сусідніх шарах.

Етап 4. ГІС-аналіз. ГІС-аналіз включає процеси від простої розробки карт до складного просторового моделювання, яке реалізує представлення об'єктів реального світу для аналізу проблеми, імітації процесів, прийняття рішень, прогнозування спостережуваних процесів.

Прострове моделювання має на увазі застосування до просторових даних функцій ГІС однієї з трьох категорій:

1. Функції геометричного моделювання – обчислення відстаней, створення буферів і обчислення площ і периметрів.

2. Функції моделювання збігів – накладення наборів даних для пошуку ділянок із співпадаючими параметрами.

3. Функції моделювання близькості – розміщення, пошук шляху, зміна розподілу на райони.

Моделювання обов'язково завершується перевіркою відповідності рішення усім критеріям. Якщо рішення не задовольняє особу, що приймає рішення, є можливість змінювати методи і параметри моделі, повторюювати аналіз, створюючи альтернативні сценарії і тим самим розробити імітаційну модель пошуку оптимального рішення.

Етап 5. Представлення результатів аналізу. Це можуть бути: карти, графіки, звіти, таблиці, результати експорту отриманих розрахунків в інші інструменти і так далі. Далі наведені приклади планування і деякі кроки виконання проектів ГІС-аналізу

Наглядним прикладом ГІС-моделювання в покроковому режимі може слугувати виконання команд набору "Analysis Tools ArcToolbox" з використанням шарів даних стандартного набору ArcGIS і шарів, створених користувачем.

Етап 1. Перед адміністрацією міста N виникла проблема будівництва нового аеропорту та, відповідно, вибору відповідного місця для будівництва. В N області знайдено дві ділянки землі, які, за попередньою оцінкою, підходять для будівництва аеропорту. Але площа кожної ділянки становить приблизно 35 км^2, а площа, необхідна

для будівництва, складає приблизно 60 км^2. Відомо, що ділянки примикають одна до одної, а якщо їх приєднати, то загальної площі буде достатньо для будівництва. Але залишаються питання з деякими вимогами до ділянки під будівництво, які неможливо вирішити без застосування ГІС-технологій. Замовником проекту виступила адміністрація регіону.

Метою розробки є прийняття рішення про місце будівництва нового аеропорту.

Критеріями для прийняття рішеня про місце будівництва були вибрані такі:

1. Площа, необхідна для будівництва, повинна бути не менше 60 км^2.

2. Аеропорт повинен бути розташований недалеко від міста N, недалеко від транспортних шляхів сполучення.

3. Аеропорт не повинен знаходитися поблизу курортної зони.

4. Аеропорт не повинен займати ділянки сільськогосподарських угідь.

5. Аеропорт не повинен зачіпати життєві інтереси населення міста N, тому не повинен розташовуватися ближче 1 км від меж міста.

Актуальність рішення завдання обґрунтовується потребою міста N в новому аеропорту і неможливістю її рішення без засобів сучасних інформаційних технологій, зокрема ГІС-технологій. Кінцевими користувачами електронної карти як кінцевого продукту є: ГІС-аналітики, економісти, будівельники, офіційні особи. Підсумковим продуктом є звіт та робочі карти. Перспективою розвитку і застосування проекту в майбутньому є віддзеркалення на карті нових об'єктів в указанному регіоні і подальша її експлуатація для прийняття рішень щодо розміщення в цьому районі нових об'єктів.

Етап 2. Логічні частини рішення завдання такі. 1. Зіставлення положення знайдених ділянок відносно: курортної зони, залізничної лінії, землі сільськогосподарського призначення. 2. Об'єднання ділянок 3. Зіставлення положення знайдених ділянок і 1 км зони навкруги міста N. 4. Оцінка площі ділянки землі, отриманої після відрізання 1 км зоною навкруги міста N площі поєднаних ділянок.

Для вирішення завдання використовуються: 1) стандартний набір ArcGIS шейп-файлів країн Європи; 2) шари даних, створені користувачем: точковий шар з курортом мінеральних вод; 3) полігональний шар з досліджуваними ділянками; 4) полігональний шар з ділянкою сільськогосподарського призначення; 5) лінійний шар залізниці.

Етап 3. Оцифровка паперових карт, як і пошук інтерактивних карт, приведення їх до одного формату, додавання до атрибутивних таблиць даних, необхідних для аналізу, в цьому випадку не знадобиться.

Етап 4. Алгоритм рішення завдання такий. 1. З країн Європи обрати Україну. 2. З України обрати населені пункти України. 3. Знайти міста N і ділянки, знайдені під будівництво. 4. Перевірити знаходження цих ділянок відносно: міста N, залізниці, курортної зони, ділянок сільськогосподарських угідь. 5. З'єднати знайдені під будівництво ділянки в одну зону. 6. Побудувати буферну зону навкруги міста N. 7. Якщо ці зони перетинаються, вирізати із буферної зони зону суміщених ділянок. 8. Перевірити площу результуючої ділянки. Якщо вона відповідає критерію необхідної площі, рішення знайдено. Рішення наведено з використанням інструментів ArcToolbox "Analysis Tools", причому в інтерактивному режимі роботи з інструментами. Наступний крок полягає в обчисленні площі отриманої ділянки. Обчислення виконується командою "Calculate Areas" (рис. 1).

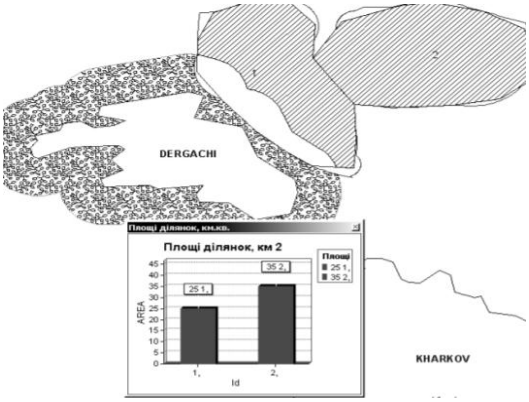

Рисунок 1 – Діаграма із значеннями площ ділянок під будівництво

Площа об'єднаних ділянок відповідає вимозі до розмірів площі під будівництво. Вибрані ділянки відповідають вимогам всіх критеріїв, сформульованих вище. Тому може бути прийняте рішення про розміщення аеропорту на цій території. На ділянці № 1 може бути розміщений будівля аеровокзалу, на ділянці № 2 – злітна смуга

Отже, на відміну від теоретичних методів моделювання, геоінформаційне моделювання є високотехнологічним процесом за рахунок взаємодії з об'єктами бази даних і виступає інструментом, який забезпечує збір, зберігання, обробку, доступ, відображення та поширення просторово-координованих даних.

УДК 528.4/332.3

Третенков В. М.,
канд. техн. наук, доцент кафедри управління земельними ресурсами,
Юзва В. В.,
здобувачка вищої освіти за спеціальністю 193
«Геодезія та землеустрій»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО КЛАСИФИКАЦІЙНИХ ОЗНАК ГЕОІНФОМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

В останні десятиліття в світі розроблено велику кількість різноманітних геоінформаційних систем. Геоінформаційні технології – технологічна основа створення географічних інформаційних систем, які дозволяють реалізувати їх функціональні можливості.

Зазвичай геоінформаційні системи класифікують за такими ознаками: за призначенням (залежно від цільового використання), за проблемно-тематичною орієнтацією (залежно від сфери застосування), за територіальним охопленням (залежно від розміру території та масштабного ряду цифрових картографічних даних, що становлять базу даних ГІС).

За призначенням, по-перше, виділяють геоінформаційні системи багатоцільові і спеціалізовані. Багатоцільовими системами зазвичай регіональні ГІС, призначені для вирішення широкого спектру завдань, пов’язаних з регіональним управлінням. Спеціалізовані ГІС забезпечують виконання однієї або декількох близьких функцій.

За проблемно-тематичної орієнтації зазвичай виділяють типи геоінформаційних систем, що відповідають "основним сферам застосування ГІС", тобто земельно-кадастрові, екологічні та природовикористовуючі, інженерних комунікацій і міського господарства, надзвичайних ситуацій, навігаційні, соціально-економічні, геологічні, транспортні , торгово-маркетингові, археологічні, військові та інші. У категорії "Інші" в цій класифікації може бути пойменована ще досить велика, причому така, що продовжує збільшуватися, кількість типів ГІС, оскільки сфера застосування ГІС не обмежена переліком областей, представлених вище, і продовжує розширюватися.

За територіальним охопленням логічно поділ геоінформаційних систем на глобальні, загальнонаціональні, регіональні, локальні.

Глобальні геоінформаційні системи охоплюють або всю земну кулю як глобальний банк природно-ресурсної інформації (GRID), або якусь її значну частину як геоінформаційна система Європейської співдружності

CORINE, характеристика яких наведена в наступному параграфі. Загальнонаціональні ГІС, як це випливає з назви, охоплюють територію всієї країни, регіональні – якусь її частину, таку, як економічний район, адміністративна область або група суміжних областей, басейн річки і т. д. До категорії "локальні ГІС" відносять геоінформаційні системи меншого територіального охоплення. Але рекомендації щодо територіальних обмежень локальних ГІС відсутні. До даної категорії зазвичай відносять і муніципальні геоінформаційні системи (МГІС) - специфічну категорію геоінформаційних систем, що розробляються для території міста або його частини.

Дані в геоінформаційних системах описують, як правило, реальні об’єкти, такі як дороги, будівлі, водойми, лісові масиви. Реальні об’єкти можна розділити на дві абстрактні категорії: дискретні (будинки, територіальні зони) і безперервні (рельєф, рівень опадів, середньорічна температура). Для представлення цих двох категорій об’єктів використовуються векторні та растрові дані.

Растрові дані зберігаються у вигляді наборів величин, упорядкованих у формі прямокутної сітки. Осередки цієї сітки називаються пікселями. Найпоширенішим способом отримання растрових даних про поверхню Землі є дистанційне зондування, проведене за допомогою супутників. Зберігання растрових даних може здійснюватися в графічних форматах, наприклад TIFF або JPEG, або в бінарному вигляді в базах даних. Найчастіше растр використовують для безперервних об’єктів.

Векторний спосіб полягає в тому, що дискретні об’єкти і безперервні поля величин представляють за допомогою сукупності геометричних фігур – векторних об’єктів.

Векторні дані добре підходять для передачі інформації про дискретні географічні об’єкти, але можуть описувати також безперервні поля величин. Поля при цьому зображуються у вигляді ізоліній або контурних ліній. Одним із способів представлення рельєфу є нерегулярна тріангуляційна сітка. Така сітка формується безліччю точок з прив’язаними значеннями (в даному випадку висота). Значення в довільній точці всередині сітки виходять шляхом інтерполяції значень у вузлах трикутника, в який потрапляє ця точка.

Векторні дані зазвичай мають набагато менший розмір, ніж растру. Їх легко трансформувати і проводити над ними бінарні операції. Векторні дані легко перетворити в растру в той час як зворотна операція набагато складніша.

Векторні дані зберігаються у форматах Shapefile, GeoJSON або просторових розширеннях реляційних баз даних.

Працююча ГІС включає в себе п’ять ключових складових: апаратні засоби, програмне забезпечення, дані, виконавці та методи.

Апаратним засобом є комп’ютер, на якому запущена ГІС. В даний час ГІС працюють на різних типах комп’ютерних платформ, від централізованих серверів до окремих або пов’язаних мережею настільних комп’ютерів.

Програмне забезпечення ГІС містить функції та інструменти, необхідні для зберігання, аналізу та візуалізації географічної (просторової) інформації. Ключовими компонентами програмних продуктів є: інструменти для введення і оперування географічною інформацією; система управління базою даних (DBMS або СУБД) інструменти підтримки просторових запитів, аналізу і візуалізації (відображення); графічний користувальницький інтерфейс (GUI або ГІП) для легкого доступу до інструментів.

Дані-це ймовірно найбільш важливий компонент ГІС. Дані про просторове положення (географічні дані) і пов’язані з ними табличні дані можуть збиратися і готуватися самим Користувачем, або купуватися у постачальників на комерційній або іншій основі. У процесі управління просторовими даними ГІС інтегрує просторові дані з іншими типами і джерелами даних, а також може використовувати СУБД, що застосовуються багатьма організаціями для благоустрою та підтримки наявних в їх розпорядженні даних.

Широке застосування технології ГІС неможливо без людей, які працюють з програмними продуктами і розробляють плани їх використання при вирішенні реальних завдань.

Користувачами ГІС можуть бути як технічні фахівці, які розробляють і підтримують систему, так і звичайні співробітники (кінцеві користувачі), яким ГІС допомагає вирішувати поточні щоденні справи і проблеми.

Успішність і ефективність (в тому числі економічна) застосування ГІС багато в чому залежить від правильно складеного плану і правил роботи, які складаються відповідно до специфіки завдань і роботи кожної організації.

Розвиток сучасних технологій передбачає комп’ютеризацію практично всіх систем аналізу і спостереження. Нове століття технічного розвитку характеризується появою геоінформаційних систем. Для створення і функціонування ГІС необхідні комп’ютерна техніка, відповідне програмне забезпечення, вихідні дані, включаючи атрибутивні, і, звичайно ж, люди, які вміють не тільки користуватися комп’ютером і програмним забезпеченням, а осмислено з їх допомогою оперувати інформацією, в тому числі має і просторову складову.

У сучасних ГІС з'явилася можливість тривимірного представлення території. Тривимірні моделі об'єктів, які впроваджуються в 3-мірний ландшафт, спроектований на основі цифрових картографічних даних і матеріалів дистанційного зондування, дозволяють підвищити якість візуального аналізу території і забезпечують прийняття зважених рішень з більшою ефективністю. Сучасні геоінформаційні системи і засновані на них технологічні рішення потрібні не тільки великим регіонам, містам або підприємствам і відомствам з розкиданими на великій території об'єктами, а й невеликим населеним пунктам, які поки, як правило, слабо залучені в процеси геоінформатімзації.

УДК 65.9 (2) 32-5

Мась А. Ю.,
Почесний землевпорядник України,
старший викладач кафедри управління земельними ресурсами,
Герман А. Ю.,
здобувач вищої освіти за спеціальністю 193
«Геодезія та землеустрій»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

РИНОК ЗЕМЛІ ТА РОЗВИТОК ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРИ

Земельні ресурси – основа матеріального і духовного виробництва. Від характеру й ефективності використання земель залежить розвиток продуктивних сил, масштаби виробництва та матеріальне благополуччя народу.

Перехід всього народногосподарського комплексу в умови ринкової економіки зумовив запровадження в економічну літературу терміну «інфраструктура». Звичайно, цей термін вживався і багато десятків років тому, коли йшлося про інфраструктуру землекористування: дорожня мережа, водосховища, канали, мости, енергетичне господарство, склади, каналізація тощо. Ця інфраструктура була покликана лише обслуговувати матеріальне виробництво, але об'єктивний аналіз розвитку ринкових відносин в Україні свідчить, що ця інфраструктура не тільки обслуговує, але й забезпечує нормальне функціонування системи в цілому й економіки зокрема.

З огляду на те, що переважна більшість елементів ринкової інфраструктури в Україні формується вперше, зупинимося детальніше на характеристиці основних з них. Реалізація в життя будь-якого наміру

людини або суспільства в цілому здійснюється безпосередньо відповідними механізмами. Практична реалізація ідеї землекористування передбачає подальше провадження розвитку земельних відносин, а також вимагає вдосконалення механізму реалізації ринкової концепції. Таким механізмом є ринок землі, який виразно виокремлюється з широкого спектра інших ринків (ринок споживчих товарів, послуг, житла, грошей, праці, валюти, цінних паперів, засобів виробництва, інформації, технологій тощо).

Об'єктом ринкових відносин є конкретна земельна ділянка, яка перебуває у власності. У спеціальній літературі за типом і функціями земельні ділянки можуть відповідати таким сегментам ринку: комерційний; 69 сільськогосподарський; ринок садових ділянок; ринок спеціалізованих ділянок (бензозаправки, школи та ін. громадські об'єкти).

З точки зору місцерозташування земельних ділянок відповідними сегментами ринку є:

– місцевий ринок – як правило, ринок різноманітних ділянок під житлове будівництво, будівництво комерційних чи промислових об'єктів тощо;

– регіональний ринок – який виходить за межі даного регіону заради отримання високих прибутків;

– загальнонаціональний ринок – охоплює велику територію, призначену для забудови, наприклад, будівництва супермаркетів тощо;

– глобальний ринок – для великих стратегічних інвесторів (банківські групи, міжнародні корпорації, готелі, заводи, фабрики та ін.).

Отже, повне визнання ринку землі має важливе значення для економічного, соціального, екологічного, духовного, політичного розвитку країни. Для цього важливими є стабільність і послідовність державної політики в галузі землекористування, створення сприятливого економічного оточення, яке обслуговує цей ринок. Ринок землі – дійсно особливий ефективний інструмент управління цим багатством. Однією з важливих умов, яка забезпечує як функціонування земельного ринку, так і його інфраструктуру, є наявність земельно-інформаційної системи та її стійка діяльність.

Організаційний аспект розвитку ринку землі є дійєвим лише при поєднанні наступних передумов:

– наявність бажаючих, з одного боку, продати землю або здати її в оренду, а з другого – купити чи орендувати її;

– законодавчий дозвіл угод купівлі-продажу або оренди земель;

– наявність у продавців документів, що підтверджують їхні права на земельні ділянки, які залучаються в ринковий оборот.

Відсутність чи недостатній розвиток згаданих передумов призводить до того, що земельний ринок набуває неконтрольованих і навіть кримінальних форм. Створення відповідної інфраструктури ринкового обігу земель дозволив сформувати надійний механізм для забезпечення реалізації конституційних прав на землю державою, територіальними громадами та громадянами, а також вирішити комплекс питань, а саме щодо структуризації суб'єктів господарської діяльності, консолідації земель, підвищення мотивації аграрної праці тощо.

При розгляді права землекористування необхідно враховувати зміни права землекористування в умовах розвику ринкових відносин в економіці країни. Ми бачимо стійку тенденцію до розширення повноважень землекористувачів. Крім того, земельне законодавство йде по шляху встановлення плати за користування землею, розширення договірної форми в галузі землекористування, а також правових та інших гарантій прав землекористувачів.

На підставі висловленого можна сформовані наукові підходи до визначення інфраструктури ринку землі – це сукупність елементів, дій, які забезпечують гармонійне функціонування господарських взаємозв'язків на всіх ієрархічних рівнях розвитку землекористування. Сучасний контекст ринку землі – це торговельно-господарські відносини, предметом яких є обіг земельних ділянок, тобто перехід права власності від одного власника до іншого на підставі цивільно-правових угод, рішення суду тощо.

УДК 528.1(07)

Мась А. Ю.,
Почесний землевпорядник України,
старший викладач кафедри управління земельними ресурсами,
Стерлєв Д. В.,
викладач кафедри управління земельними ресурсами,
Кравченко Ю. С.,
здобувачка вищої освіти за спеціальністю 193
«Геодезія та землеустрій»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

МАТЕМАТИЧНА ОБРОБКИ ГЕОДЕЗИЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ

Геодезичні виміри є невідємною частиною планування та використання земельних ресурсів. Вони виконуються під час одного з видів зйомки, які є необхідними під час:

– побудові інженерних споруд;

– топографічних робіт щодо визначення розмірів, форм та нахилів різних об'єктів;

– кадастрових робіт, що реалізуються для визначення юридичних меж власності та є основою для складання креслень, які є правовими документами при виділенні земельної ділянки.

Кожен з видів зйомки підрозділяються на два етапи, а саме польові та камеральні роботи. Польові роботи передбачають виміри на місцевості, які систематизують у первинних документах (журналах вимірювань). Але отриману інформацію в тому вигляді, що зафіксована при польвих вимірюваннях, не можливо одразу використати в подальшій роботі. Попередньо птрібно виконати цілий комплекс перетворень, обчислень вимірів, тобто провести математичну обробку геодезичних вимірів (МОГВ) даних, що мають практичну цінність.

МОГВ дозволяє знайти найбільш точне значення величини, що вимірюється, і виконати оцінку її точності за результатами багаторазових вимірювань.

У практичній реалізації геодезичних задач МОГВ має задовольняти певним критеріям:

– оптимізація засобів і методів для досягнення необхідної точності;

– встановлення необхідних допустимих параметрів, які давали б можливість судити про достатню точність виконаних робіт;

– вибір способів і методик обробки проведених вимірювань з метою отримання оптимальних значень результатів;

– визначення точності виконаних вимірів і якісної характеристики отриманих результатів.

Під час камеральних робіт саме і виконується обробка результатів зйомки.

Геодезичні виміри виконуються декілька разів поспіль для підвищення точності кінцевого результату. У зв'язку з цим виникають такі поняття, як необхідні та збиткові змінні. Тобто проводять багаторазові виміри, результати яких відрізняють один від одного через неточності приладу, яким виконується зйомка, недосконаліть зору геодезиста. Крім того, важливим чинником, що має вплив на вимірювання, є психофізіологічний стан спостерігача і його професійний досвід. Також умови проведення геодезичних вимірів визначають виходячи з безлічі чинників довкілля, що впливають на процес. До них належать кліматичні, механічні, електромагнітні, світлові, шумові та ін. Саме тому отримати абсолютно безпомилкові

результати вимірювань неможливо. Якщо кількість невідомих величин дорівнює t, а кількість всіх вимірів дорівнює n, то t вимірів є необхідними, а (n-t) – збитковими. Наприклад, для визначення кута трикутника, його достатньо виміряти один раз t=1, але його вимірюють декількома прийомами, отримуючи n його значень, тоді (n-1) збиткові виміри. Саме ці збиткові виміри є основою для МОГВ.

Визначена різноманітність методів геодезичних вимірів, під якими розуміють сукупність операцій (правил, прийомів) з виконання геодезичних вимірів відповідно до принципу вимірів, виконання яких забезпечує отримання результатів із заданою точністю,яка реалізовується. У геодезії розрізняють наступні методи вимірів:

– метод прямих геодезичних вимірів, за якого значення вимірюваної геодезичної величини отримують безпосередньо;

– метод непрямих геодезичних вимірів, за якого значення геодезичної величини визначають як функцію інших величин, отриманих безпосередньо;

– метод вимірів у всіх комбінаціях (комбінований метод) полягає в отриманні не лише геодезичних величин, розташованих між суміжними пунктами, але і їх різних поєднань (комбінацій);

– метод прийомів, полягає в неодноразових визначеннях однієї і тієї ж геодезичної величини за єдиною методикою.

– метод кругових прийомів полягає у вимірюванні кутів шляхом послідовного спостерігання візирних цілей, розташованих по колу з повторним спостеріганням першого (початкового) напряму;

– метод подвійних вимірів, полягає у виконанні однорідних геодезичних вимірів серіями, що складаються з двох прийомів (спостережень);

– метод повторень (метод реітерацій) полягає у визначенні n-кратного значення вимірюваної геодезичної величини і наступному обчисленні визначеного значення;

– метод вимірів «вперед» полягає в спостеріганні за точкою передньою за ходом;

– метод вимірів «з середини» полягає в послідовному спостеріганні суміжних пунктів (точок) ходу, що прокладається, за допомогою приладу, розташованого між ними;

– метод вимірів «через точку» виконується при встановленні приладу або на парних, або на непарних пунктах ходу;

– багатоштативний метод вимірів, полягає в зниженні похибок центрування шляхом встановлення одночасно на декількох суміжних пунктах мережі штативів із підставками для розміщення в них візирних цілей або приладу.

Найбільшого поширення на практиці набув трьохштативний метод вимірів МОГВ проводять таким чином, щоб отримати остаточний результат з максимальною точність, яка не повинна бути нижче заданої. Але обов'язково, при виконанні МОГВ визначають помилки вимірювань, які являють собою відхилення результату вимірювання від істинного значення вимірюваної величини. До того ж аналізують причини їх виникнення та чинник впливу та вплив кожного фактора або джерела, визначають сукупність дрібних системних чинників. Наприклад, такий фактор впливу помилок, як неточність приладу при вимірюванні кутів, підрозділяється на більш дрібні: неточність виконання юстування приладу, неточність центрування і т.д.

Виміри не завжди можна виконати безпосередньо. Їх визначають непрямим шляхом, а саме з обчислень, як функції інших елементів, спеціально вимірюваних для цієї мети. Яскравим прикладом для визначення планових координат точок може слугувати побудова планової геодезичної мережі: мережа тріангуляції, трилатерації, полігонометрії, в яких виконуються кутові і лінійні вимірювання. У такому випадку математична обробка систем геодезичних вимірювань виконується в два етапи. На першому етапі проводиться математична обробка рядів багаторазових вимірювань кожної величини окремо. В результаті для кожного вимірюваного елемента отримують остаточний результат - оцінку математичного очікування з деякою точністю. На цьому етапі обробки не враховуються зв'язку між вимірюваними величинами. Метою є отримання для кожного вимірюваного елемента найбільш надійного значення (по можливості без грубих і систематичних помилок) і його точності – середньоквадратичне помилки.

На другому етапі в якості безпосередніх вимірювань виступають остаточні результати математичної обробки першого етапу, і виконується їх подальша математична обробка вже з урахуванням усіх зв'язків між ними.

Отже, без знань з математичної обробки геодезичних вимірів, а саме таких як теорія вірогідності, теорія похибок, обробка рядів рівноточних та нерівноточних вимірів, зрівнювання геодезичних мереж корелатним, параметричним та комбінованими методами, неможливо отримати кінцевий результат будь-якого виду зйомки – отримати координати та відмітки на поверхні землі з максимальною точність.

ЗМІСТ

Секція.
РЕСУРСИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

Назарова Л. В. Необхідність подальшого розвитку продовольчого ринку в умовах воєнного стану 1

Стоян О. Ю. Обґрунтування теоретичних засад та конфігурації лідерських компетентностей керівників-управлінців 4

Прокопович Л. Б. Підвищення достовірності оцінювання рівня товарної продукції 9

Верланов Ю. Ю. Корупція в малому бізнесі: подолати не можна дозволити 13

Горобченко О. А. Специфіка і особливості електронного урядування країн 17

Кузьменко О. Б. Підвищення конкурентоспроможності салонів краси в Україні 20

Нетудихата К. Л. До питання збалансованості взаємозв'язків інститутів національної інноваційної системи 22

Овчинникова О. М. Інструменти ефективної мотивації індивідів та соціальних груп, що формують соціальний капітал. Проєкція соціальних відносин та суспільної свідомості на об'єкти економічних відносин 26

Палехова В. А. Уроки співпраці україни з мвф з огляду на післявоєнне відновлення економіки 29

Прядко І. В. Регіональні інновації як фактор розвитку промисловості регіону 32

Фертікова Т. М. Стан малого бізнесу в україні в умовах війни 34

Дранус Л. С. Соціальна відповідальність бізнесу як самостійний вид відповідальності 38

Семенчук І. М. Розвиток ефективного управління соціально-психологічним кліматом в організації 41

Підсекція. ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Белінська С. М., Мозолевська А. Р. Особливості аналізу дебіторської зоборгованності 44

Ужва А. М. Оцінка впливу трудових ресурсів на забезпечення соціально-економічного розвитку причорноморського регіону..... 48

Руденко Н. О. Особливості обліку під час воєнного стану в Україні 54

Колеватова А. В. Проблеми визначення пріоритетів регіонального розвитку в умовах децентралізації 57

Конєва Т. А. Зважена вартість боргу вітчизняних підприємств за видами політик фінансування 62

Дранус В. В., Прокопишин О. С. Страхування під час воєнного стану в Україні..... 66

Лушко С. М., Озернюк В. В. Децентралізація в Україні: переваги і недоліки 69

Секція.
ГЕОДЕЗІЯ, ЗЕМЛЕУСТРІЙ І КАДАСТР: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ РИНКУ І ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ

Cornelia ŞOIMU, Ivan BOTNARENCO. Raising the quality of the data from the real estate register by digitizing the level plans of the residential blocks..... 72

Перович Л. М., Малявін Л. В. Організація автоматизованої системи ведення державного земельного кадаструі..... 77

Лазарєва О. В., Мась А. Ю. Особливості організації підготовчих робіт землевпорядного провадження 80

Лазарєва О. В., Горгоц А. О. Розробка концеції збалансованого землекористування 83

Смирнова С. М., Смирнов В. М., Дубовий В. С. Земельні ресурси як базис землекористування 86

Смирнова С. М., Смирнов В. М., Дашко В. Ю. Аналіз статистичних даних щодо використання сільськогосподарських земель 88

Смирнова С. М., Смирнов В. М., Ніколаєва Ю. Д. Державне регулювання ринку земель 90

Дем'яненко Р. А., Білоус А. О. Методи формалізації просторово-розподіленої інформації 92

Клим С. А., Кравчук І. Г. Концептуальні основи вищої геодезії в обороноздатності України 95

Коваль В. А., Корольов Ю. В. Аналітичні можливості ГІС-технології 97

Коваль В. А., Стерлєв Д. В., Ковальова А. І. Етапи розробки ГІС-проєкту 100

Третенков В. М., Юзва В. В. Наукові підходи до класифікаційних ознак геоінфомаційних систем 104

Мась А. Ю., Герман А. Ю. Ринок землі та розвиток його інфраструктури 107

Мась А. Ю., Стерлєв Д. В., Кравченко Ю. С. Математична обробки геодезичних вимірювань 109

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор *Н. Лебединцева.*
Технічний редактор, комп'ютерна верстка *Н. Кардаш.*

Підп. до друку 29.06.2022.
Формат 60x84$^{1}/_{16}$.
Гарнітура «Times New Roman».
Ум. друк. арк. 6,97. Обл.-вид. арк. 6,31.

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.

АДРЕСА ОРГКОМІТЕТУ:

ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2022:

СТРАТЕГІЇ КРАЇН ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ

XVI Міжнародна наукова конференція

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
вул. 68 Десантників, 10,
м. Миколаїв, 54003, Україна

Тел.: 8 (0512) 50–03–32,
8 (0512) 76–55–81,
8 (0512) 76–55–99,
факс: 50–00–69, 50–03–33,
E-mail: avi@chmnu.edu.ua, rector@chmnu.edu.ua

ЧНУ
ВИДАВНИЦТВО